

LA5HL LANDSCHAPS
UITNODIGINGSDOCUMENT
ALBLASSERWAARD | VIJFHEERENLANDEN

10 JANUARI 2020 | 15174-R

INTERACTIEVE PDF

Dit Adobe-PDF document bevat de volgende interactieve functies:

INHOUDSOPGAVE

De inhoudsopgave in dit document is aanklikbaar.

Wanneer op een onderdeel wordt geklikt, wordt naar de desbetreffende locatie in het document gesprongen.

HYPERLINKS

Wanneer op een hyperlink wordt geklikt, wordt naar een andere locatie in het document, naar een ander document of naar een website gesprongen. Hyperlinks worden als volgt aangegeven in de tekst: [hyperlink](#).

AUTEURSRECHT

Het auteursrecht op alle in dit rapport opgenomen beeldmateriaal en tekst berust bij IMOSS bureau voor stedebouw bv., tenzij anders vermeld. De Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden heeft het gebruiksrecht op de gehele inhoud van dit rapport.

Voor ieder behalve de opdrachtgever geldt dat niets uit dit rapport mag worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van IMOSS bureau voor stedebouw bv.

IMOSS
STEDENBOUW
LANDSCHAP
BUITENRUIMTE

VOORWOORD	4
INLEIDING	6
AANLEIDING	6
BEGRENZING GEBIED	6
OPGAVE	6
PROCES	6
LEESWIJZER	7
CONTEXT	8
LANDSCHAP ALS DRAGER	8
HUIDIGE KARAKTERISTIEK	10
BELEID	20
OM TAFEL	21
SWIPOCRATIE	21
SOCIAL MEDIA	21
WERKCONFERENTIE	23
TERUGKOPPELBIJeenKOMST	34
UITNODIGING TOT ACTIE	35
UITNODIGINGSDOCUMENT	35
VOORSTELLEN- EN ACTIELIJST WERKCONFERENTIE	35
DILEMMA'S	42
DENKRICHTINGEN	42
ONLOSMAKELIJK VERBONDEN	42
KARAKTERKAART: LANDSCHAPPELIJKE DRAGERS VAN DE IDENTITEIT	43
TERUG NAAR DE BASIS	45
LANDSCHAP ONDER DRUK	46
VERVOLG	47
BIJLAGEN	51
BIJLAGE 1 LANDSCHAPSANALYSE	52
BIJLAGE 2 BELEIDSOVERZICHT	56
BIJLAGE 3 BEELDVERSLAG WERKCONFERENTIE	63
BIJLAGE 4 DEELNEMENDE PARTIJEN WERKCONFERENTIE	70

IMOSS
STEDENBOUW
LANDSCHAP
BUITENRUIMTE

VOORWOORD

We gaan aan de slag! Voor u ligt het nieuwe uitnodigingsdocument voor de landschapsontwikkeling in de Alblasserwaard Vijfheerenlanden. Het is ons gelukt om als samenwerkingspartners in de regio een eerste stap te zetten in de ontwikkeling van het landschap. Samen met betrokken partijen is nagedacht, getekend en gediscussieerd over oplossingen voor actuele problemen. Tijdens de werkconferentie LA5HL in juli 2019 hebben we met elkaar integraal naar de opgaven die op het landschap afkomen gekeken. Het resultaat van deze conferentie vindt u in het voorliggende document.

Natuurlijk hebben we nog niet alles opgelost. Er spelen nog grote maatschappelijke vraagstukken die een beslag leggen op dit gebied. Denk aan de effecten van de energietransitie en de gevolgen van de bodemdaling. Op deze onderwerpen ligt een grote opgave voor de lange termijn en is behoefte aan nieuw beleid dat gebaseerd is op een robuuste toekomstvisie. Werk aan de winkel dus bij het uitwerken van omgevingsvisies en de regionale energie strategie. Toch betekent dit niet dat alles hier op hoeft te wachten: dit uitnodigingsdocument legt de focus op de korte en middellange termijn het bevat voorstellen en acties waar we direct mee aan de slag kunnen. Tegelijkertijd schetsen wij de dilemma's die spelen voor de lange termijn.

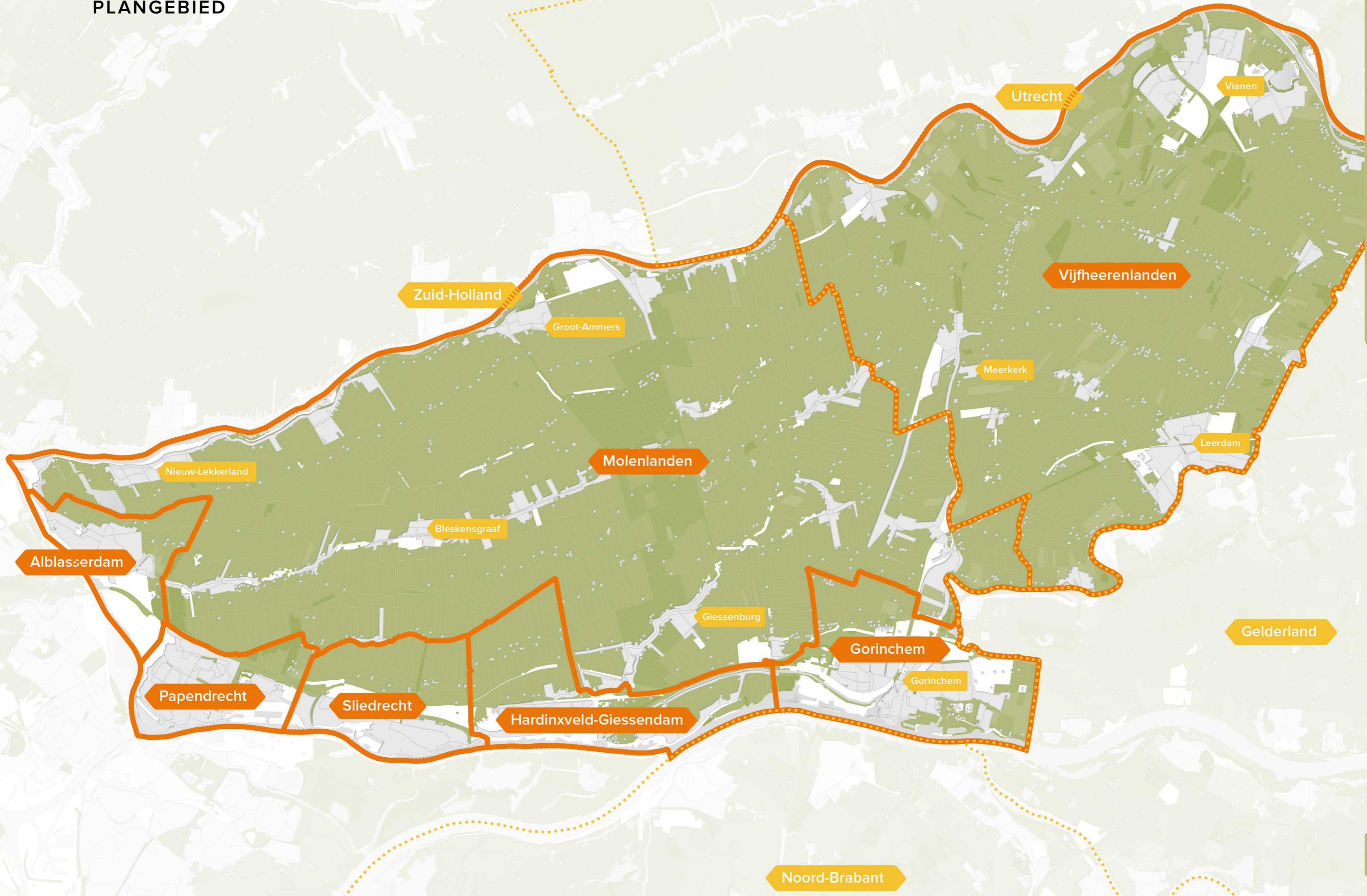
Namens de Regio Alblasserwaard Vijfheerenlanden wil ik iedereen bedanken voor de bruikbare input in dit proces. Met name de stakeholders in het gebied, die hun bijdrage tijdens de werkconferentie hebben geleverd wil ik nogmaals bedanken voor hun inzet. Laten we afspreken dat we elkaar blijven zien om de voorstellen en acties tot een goed einde te brengen. Het startschot is gegeven, op naar de uitvoering!

Maks van Middelkoop

Bestuurlijk trekker RMA opgave Landschapsontwikkeling

PLANGEBIED

INLEIDING

AANLEIDING

In opdracht van de Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (Regio AV) stelt IMOSS dit uitnodigingsdocument landschapsontwikkeling op. De Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden bestaat uit de gemeentes Gorinchem, Molenlanden en Vijfheerenlanden. Daarnaast zijn de provincie Zuid-Holland, de provincie Utrecht en Waterschap Rivierenland opdrachtgever voor deze opdracht. Voor de Regionaal Maatschappelijke Agenda (RMA) zijn 15 opgaven benoemd, die leiden tot de ontwikkeling van een ruimtelijke en maatschappelijke toekomst voor de regio tot 2030. Het uitnodigingsdocument heeft dus een planningshorizon van circa 10 jaar (korte- en middellange termijn).

BEGRENZING GEBIED

Het gebied beslaat de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Dit geheel wordt bijna helemaal begrensd door rivieren: de Lek in het noorden, de Linge in het oosten, de Boven- en Beneden Merwede in het zuiden en de Noord in het westen. Aan de oostzijde is de Diefdijk eveneens begrenzing.

Belangrijk om te benoemen is de provinciale herindeling die recent plaatsgevonden heeft. Voor 1 januari 2019 viel enkel de voormalige gemeente Vianen onder grondgebied van de provincie Utrecht. Na de fusie met de gemeentes Leerdam en Zederik (voorheen provincie Zuid-Holland) tot de gemeente Vijfheerenlanden valt een groter grondgebied van de projectlocatie onder de provincie Utrecht. Hiermee is ook de samenhang met het stedelijk gebied van Utrecht, de U16, groter geworden.

OPGAVE

In het landschap komen tal van ruimtelijke opgaven samen. Daarom wordt landschapsontwikkeling gezien als een strategisch middel om specifieke doelen te bereiken. Een aantal onderwerpen nemen gezien de actualiteit een centrale positie in binnen dit document:

- toekomst van de agrarische sector;
- versterken van de vrijetijdseconomie;
- betere bereikbaarheid;
- waterveiligheid en klimaatadaptatie;
- omgang met bodemdaling; en
- energietransitie.

Dit document kan gezien worden als een uitnodigingsdocument om projecten die de komende 10 jaar spelen in beweging te krijgen. Binnen een relatief kort tijdsbestek hebben we stakeholders op de hiervoor genoemde onderwerpen bij elkaar gebracht om te starten met deze beweging. Hierbij hebben we samen input gegenereerd voor de landschapsontwikkeling. Naast de projecten voor de komende 10 jaar spelen er een aantal grote maatschappelijke opgaven, waar visievorming voor nodig is. Ten aanzien van deze thema's worden de dilemma's geschetst. Daarnaast wordt een globale denkrichtingen weergegeven die vanuit de ruimtelijke kwaliteit, cultuurhistorie en landschap gewenst is. Dit vormt input voor diverse visietrajecten die door de verschillende overheden moeten worden doorlopen zoals diverse omgevingsvisies, Regionale Energie Strategieën, enzovoorts.

PROCES

Om te komen tot een gedragen landschapsontwikkeling is een aanpak bestaande uit drie stappen toegepast:

- dataverzameling;
- werkconferentie; en
- uitnodigingsdocument.

De eerste twee stappen, de dataverzameling en de werkconferentie, zijn uitgevoerd. Dit levert de input voor de derde fase, het uitnodigingsdocument.

DATAVERZAMELING

Deze fase stond in het teken van het verzamelen van informatie. Deze informatie bestaat enerzijds uit reeds beschikbare bronnen zoals beleidsdocumenten, lopende projecten en programma's. Anderzijds werd gezocht naar nieuwe informatie door een eigen landschappelijke en cultuurhistorische analyse te doen. In deze fase wordt een online participatietraject ingezet. Hiermee kunnen met name bewoners en ondernemers in het gebied aan de voorkant betrokken worden bij het proces. Het online participatietraject bestond uit een Facebook- en Instagram campagne, de inzet van Swipocratie (smartphone-app) en een speciale projectwebsite.

Ten aanzien van het ontsluiten van de bestaande gebiedsinformatie werkt IMOSS met een digitaal Gebieds Informatie Model (GIM). Het GIM-model laat zich het beste omschrijven als locatie-specifiek GIS systeem dat geïntegreerd is in onze ontwerpomgeving (software). Door alle randvoorwaarden, ontwikkelingen, ontwerpen en deelproducten te zien als 'lagen', kan alles te allen tijde in samenhang (ook met omliggende ontwikkelingen) worden

WAT IS DE CHARETTE-METHODE?

Een Charette is een multidisciplinaire bijeenkomst waarin mensen uit verschillende groepen van de samenleving samenkomen om bepaalde beleidskwesties te behandelen totdat men consensus heeft bereikt. Een andere benaming voor Charette is designworkshop.

HOE WERKT HET?

De Charette bestaat uit drie fasen: de pre-Charettefase (dataverzamelingsfase), de Charette-workshop (pressure cookerfase) en de post-Charettefase (uitvoeringsfase).

Deze methode hebben wij toegepast tijdens de werksessie. Kortgezegd komt het neer om in snelkookpan de belangrijkste en meest urgente onderwerpen te distilleren daarover besluiten te nemen en een visie te formuleren.

RESULTAAT

De Charette-methode vereenvoudigt de besluitvorming rondom moeilijke beleidskwesties en doorbreekt besluiteloosheid. Daarnaast stimuleert een Charette de input en samenwerking van deelnemers, waardoor een verzameling aan ideeën en standpunten gegenereerd wordt.

bezien, maar ook worden getoetst. Onder andere de volgende informatie is hierin opgenomen:

- Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG), Basisregistratie Grootchalige Topografie (BGT), luchtfoto's & kadastrale grenzen;
- plan- en faseringsgrenzen; en
- bestaand beleidskaartmateriaal.

In dit digitale model is de inventarisatie en analyse opgeslagen. Voordeel van een dergelijk model is dat het relatief eenvoudig digitaal ontsluitbaar is via bijvoorbeeld het internet, social media of een andere vorm van een online platform.

De dataverzamelingsfase is afgesloten met een presentatie aan de trekkers van de Regionaal Maatschappelijke Agenda. In het hoofdstuk 'Context' zijn de uitkomsten hiervan opgenomen.

WERKCONFERENTIE

Tijdens de werkconferentie zijn alle stakeholders samengebracht in een tweedaagse sessie op een centrale plek in het gebied. De deelnemers zijn ingedeeld in groepen en werken los van elkaar een thema uit en doen projectvoorstellen. Dit alles volgens de Charette-methode. Het GIM-model vormde een goede uitgangspunt voor bruikbaar kaartmateriaal als basis voor de sessies, lezingen en excursie. Het kernbegrip van deze twee dagen was keuzes maken. De sessie kreeg extra gewicht doordat de resultaten gepresenteerd werden aan bestuurders van de samenwerkingsorganisatie. De schetssessies vonden in themagroepen plaats en kregen begeleiding van de ontwerpers van IMOSS en vanuit de opdrachtgevers. Er

werd een korte en krachtige presentatie gegeven met kaartbeelden, een korte toelichting, verbeeldingen en referentiebeelden.

De exacte aanpak en de resultaten van de Werkconferentie zijn opgenomen in het hoofdstuk 'Om tafel'.

UITNODIGINGSDOCUMENT

Het resultaat is een uitnodigingsdocument met een aantal voorstellen, actiepunten en resterende dilemma's die voortkomen uit de werkconferentie en de dataverzameling. De voorstellen die voortkomen uit de werkconferentie worden benoemd en een aanzet voor de aanpak wordt gedaan. Ook worden er denkrichtingen benoemd voor toekomstige ontwikkelingen, onder andere in de vorm van een 'Karakterkaart' van het landschap in de regio. Daarnaast staat de samenwerkingsorganisatie voor een opgave om keuzes te maken. Niet alle ambities kunnen tegelijkertijd gerealiseerd worden. De samenwerkingsorganisatie moet daarom bepalen wat haar rol is in het planvormingsproces. Het uitnodigingsdocument biedt de handvatten om deze rol te bepalen.

LEESWIJZER

Dit document bestaat, naast de inleiding, uit drie onderdelen:

- context - resultaten van de dataverzamelingsfase;
- om tafel - uitkomsten van het participatietraject en de werkconferentie; en
- uitnodigingsdocument - een blik op de toekomst naar aanleiding van de aanknopingspunten van de dataverzameling en de werkconferentie, deels in denkrichtingen, deels in vragen voor de toekomst.

CONTEXT

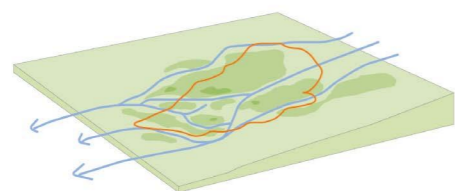
De regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden is groot en complex. Om meer gevoel te krijgen voor de regio, haar kwaliteiten en haar kansen, maar ook de valkuilen en verbeterpunten, is beknopt onderzoek gedaan. Dit document gaat met name in op de landschappelijke context en het reeds bestaande beleid. Het uitgangspunt

zijn de bestaande documenten; er is immers al veel geschreven over het gebied.

LANDSCHAP ALS DRAGER

De ondergrond van de regio is gevormd onder invloed van de rivieren, zee en wind. Daarnaast heeft zich een dik

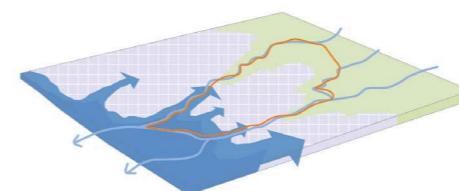
veenpakket kunnen ontwikkelen, wat later ontgonnen is. Dit heeft de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden gevormd tot wat het nu is: een landschap met rivieren en dijken, met langgerekte lintdorpen en eindeloze weilanden met opstreckende sloten. Hoe dit precies tot stand is gekomen is te vinden in de bijlage 'landschapsanalyse'.

Gebied onder invloed van vlechtende rivieren

Veeenvorming

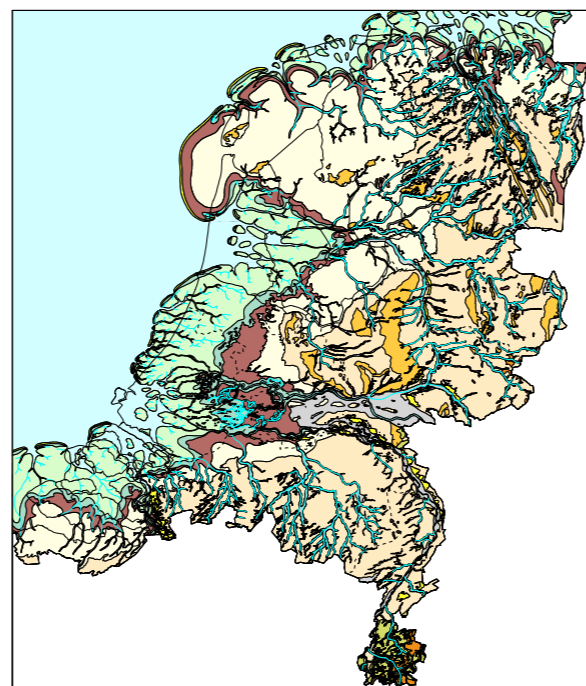
Invloed van de zee

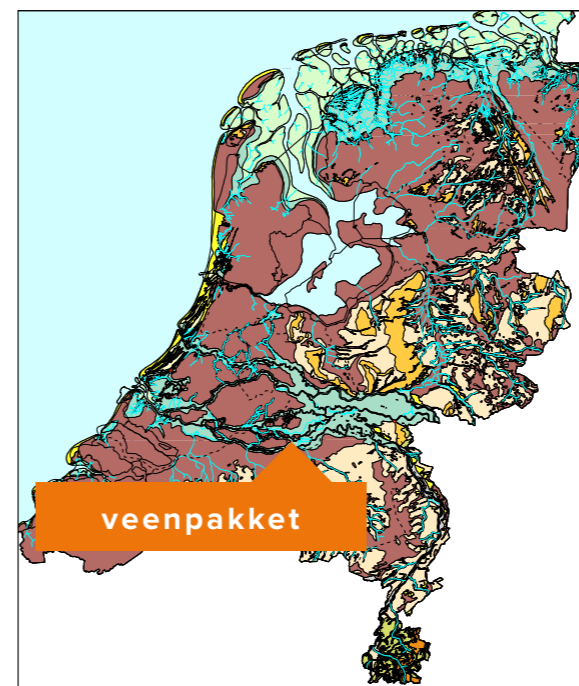
Huidige opeenvolging van landschapstypen

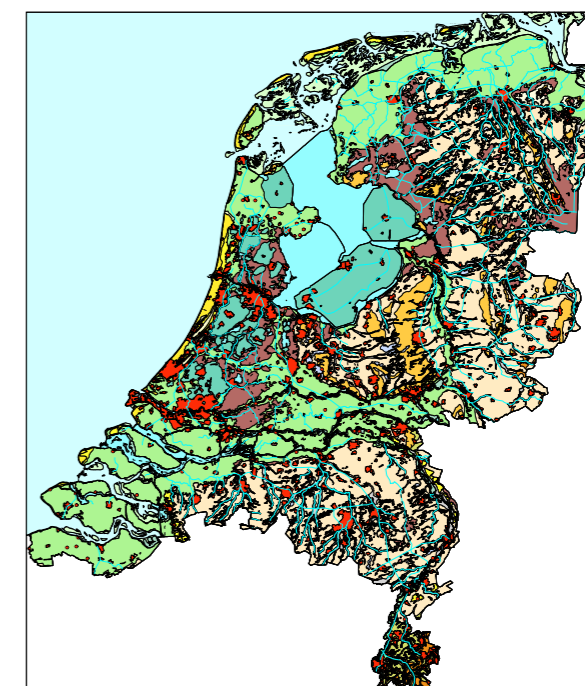
9000 v.Chr.

5500 v.Chr.

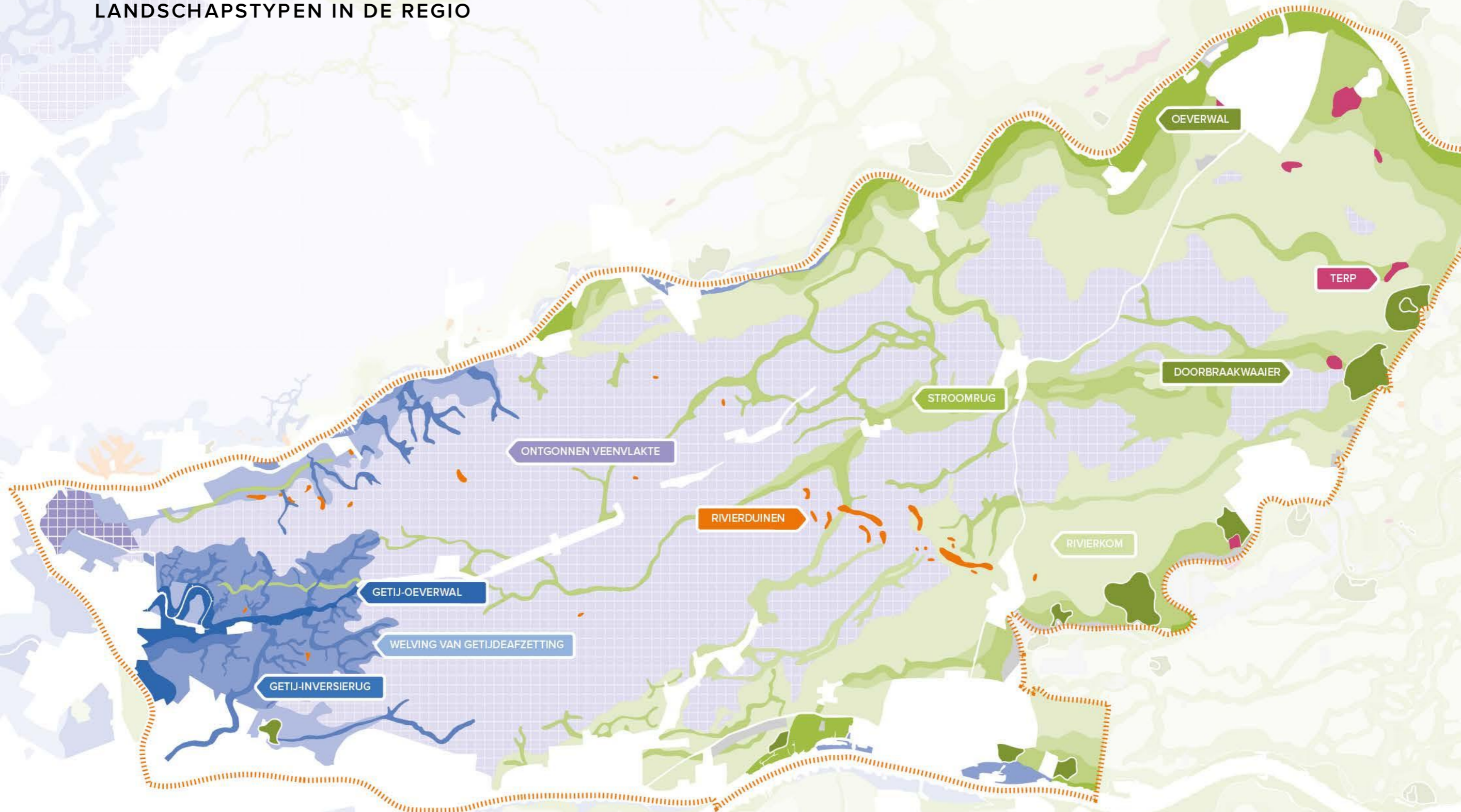
2000 v.Chr.

100 n.Chr.

Bron: Vos, P. & S. de Vries 2013: 2e generatie palaeogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0). Deltares, Utrecht.

LANDSCHAPSTYPEN IN DE REGIO

HUDIGE KARAKTERISTIEK

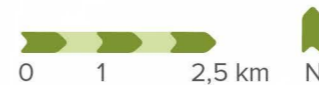
Het verleden van het gebied heeft geleid tot een bepaald landschap. Vandaag de dag zijn er nog allerlei processen die invloed hebben. In deze paragraaf worden deze karakteristieken en processen kort genoemd.

DORPEN

De regio bestaat uit 40 kernen, voornamelijk karakteristieke lintdorpen. Grotere kernen zijn Vianen, Leerdam, Gorinchem en de stedelijke zone aan de zuidrand van het gebied.

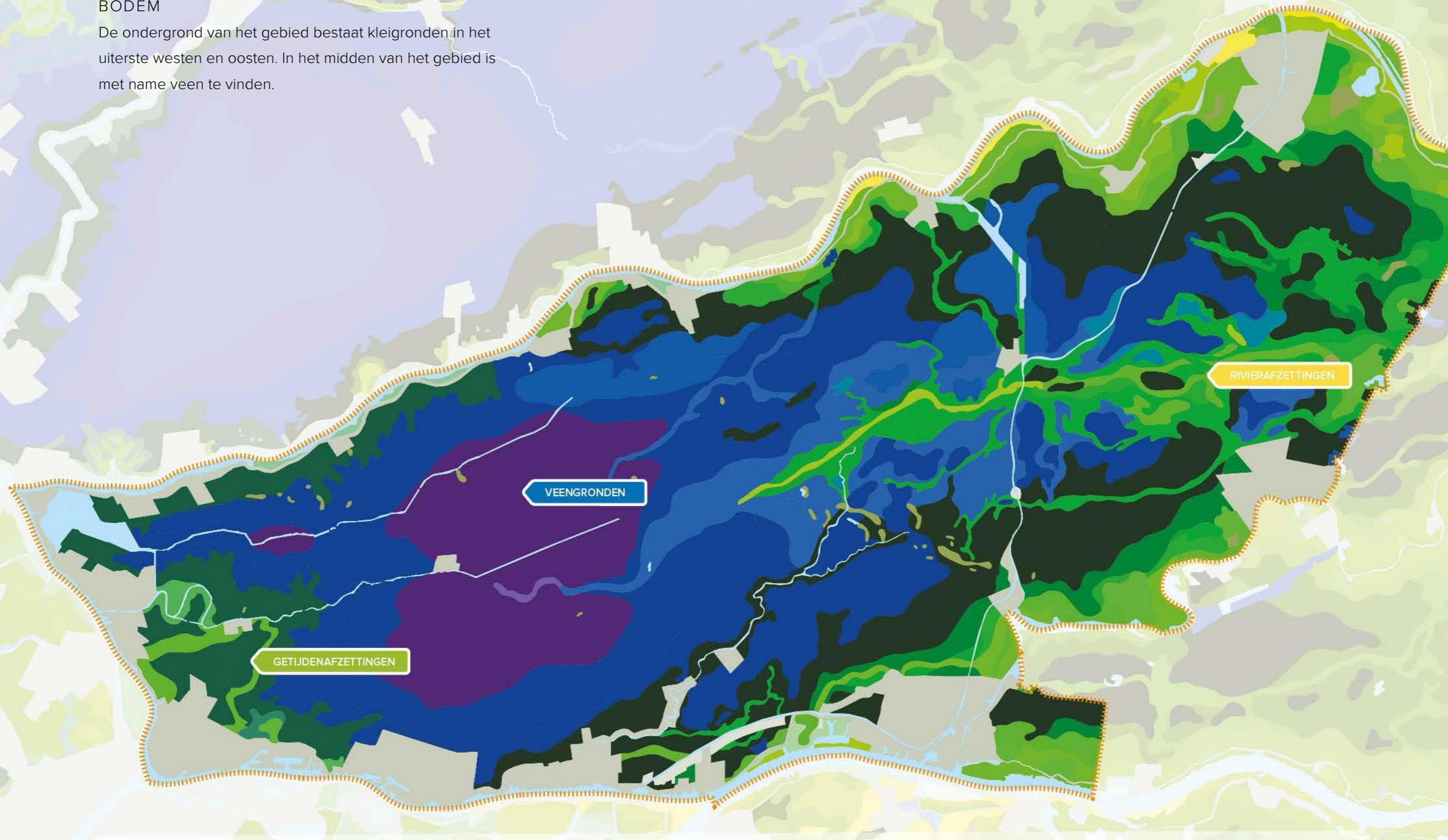

Dijklintdorp	Stedelijke kern
Polderlintdorp	Stroomrugdorp
Donkdorp	Knooppuntdorp

BODEM

De ondergrond van het gebied bestaat kleigronden in het uiterste westen en oosten. In het midden van het gebied is met name veen te vinden.

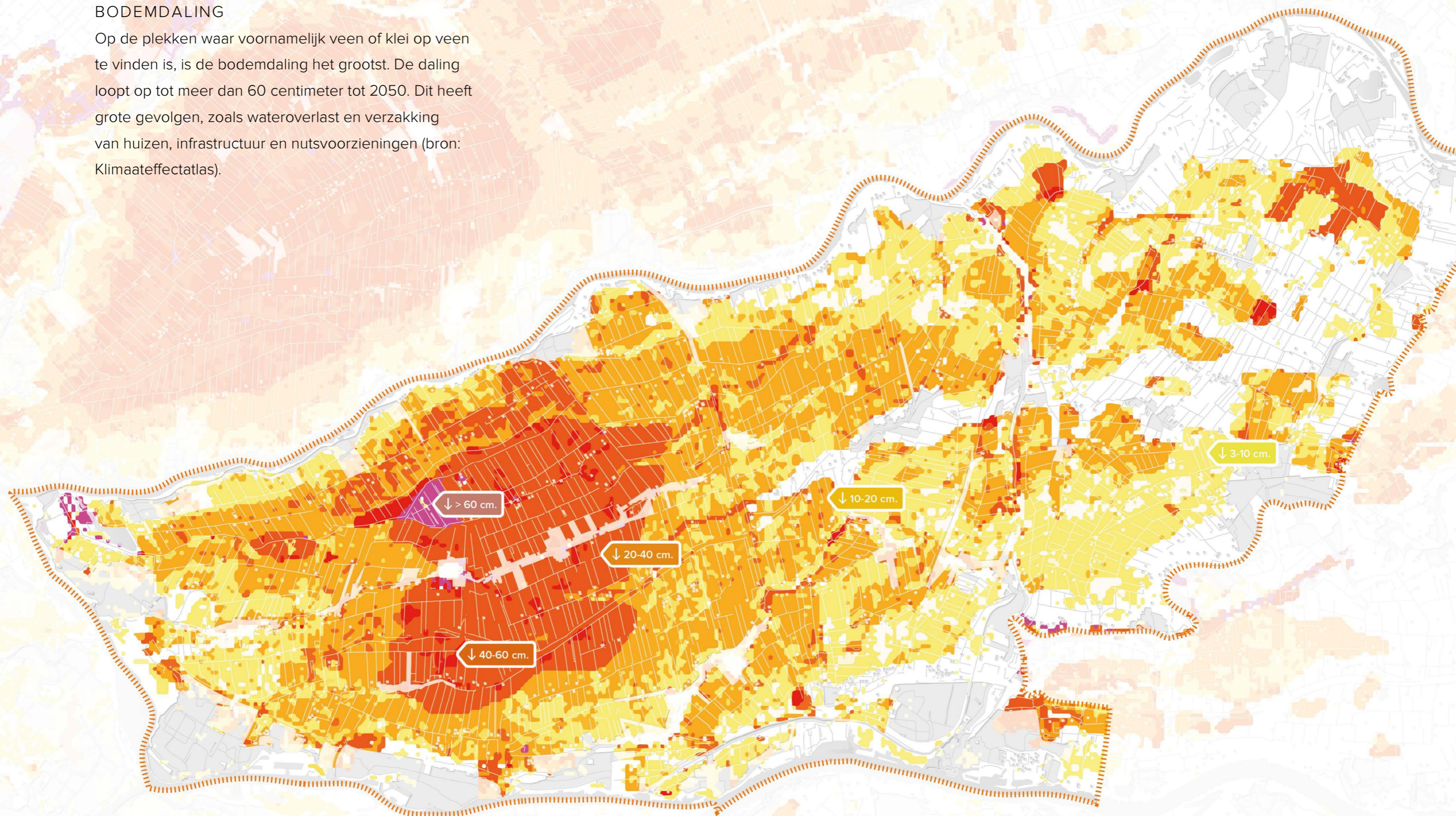

<p>Veengronden</p> <ul style="list-style-type: none"> Koopveengronden op bosveen (of eutroof broekveen) Koopveengronden op (meestal niet-gerijpte) zavel of klei Weideveengronden op bosveen (of eutroof broekveen) Weideveengronden op (meestal niet-gerijpte) zavel of klei Kalkloze drechtvaaggronden, kleidek 40-80 cm 	<p>Rivierafzettingen</p> <ul style="list-style-type: none"> Kalkloze poldervaaggronden; zware klei Kalkloze poldervaaggronden; zavel en lichte klei Kalkhoudende poldervaaggronden; zware zavel Kalkloze poldervaaggronden; zavel en lichte klei Kalkhoudende vlakvaaggronden met zavel- of kleidek, 15 a 40 cm dik 	<p>Getijdenafzettingen</p> <ul style="list-style-type: none"> Kalkarme drechtvaaggronden; zware klei Kalkarme drechtvaaggronden; zavel en lichte klei Kalkarme poldervaaggronden; klei Kalkrijke poldervaaggronden; zware klei
--	---	---

0 1 2,5 km N

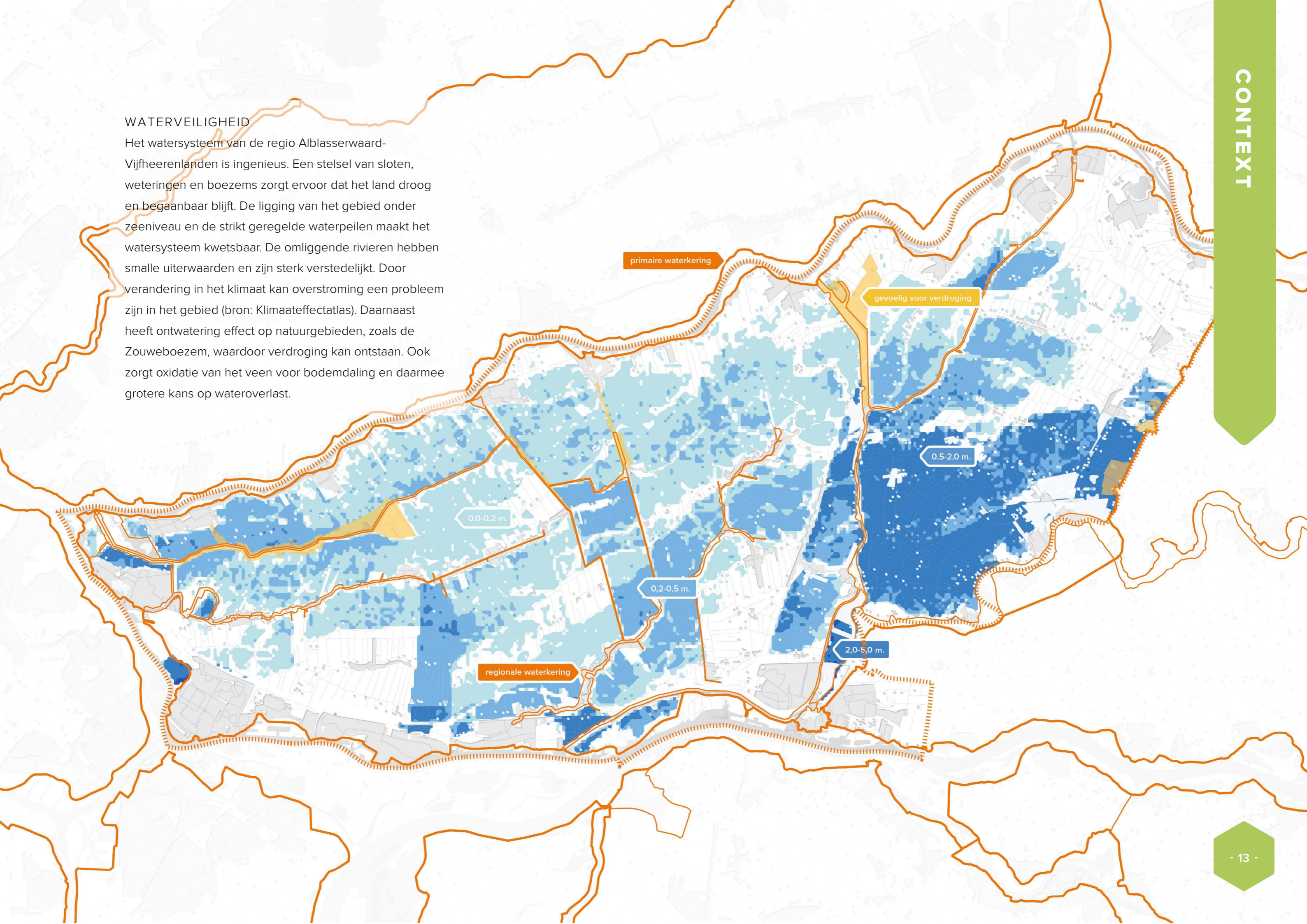
BODEMDALING

Op de plekken waar voornamelijk veen of klei op veen te vinden is, is de bodemdaling het grootst. De daling loopt op tot meer dan 60 centimeter tot 2050. Dit heeft grote gevolgen, zoals wateroverlast en verzakking van huizen, infrastructuur en nutsvoorzieningen (bron: Klimaateffectatlas).

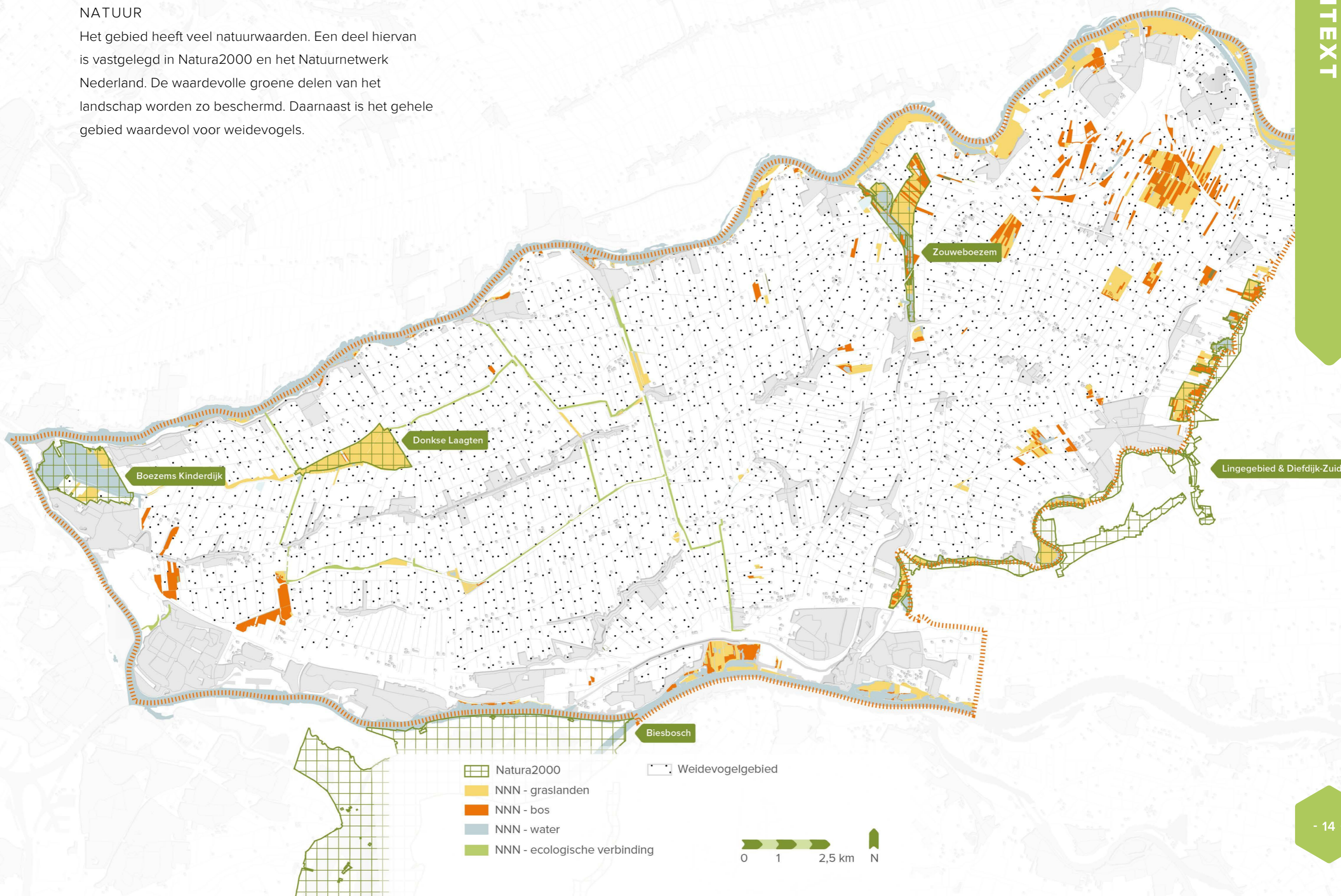
WATERVEILIGHEID

Het watersysteem van de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden is ingenieus. Een stelsel van sloten, weteringen en boezems zorgt ervoor dat het land droog en begaanbaar blijft. De ligging van het gebied onder zeeniveau en de strikt geregelde waterpeilen maakt het watersysteem kwetsbaar. De omliggende rivieren hebben smalle uiterwaarden en zijn sterk verstedelijkt. Door verandering in het klimaat kan overstroming een probleem zijn in het gebied (bron: Klimateffectatlas). Daarnaast heeft ontwatering effect op natuurgebieden, zoals de Zouweboezem, waardoor verdroging kan ontstaan. Ook zorgt oxidatie van het veen voor bodemdaling en daarmee grotere kans op wateroverlast.

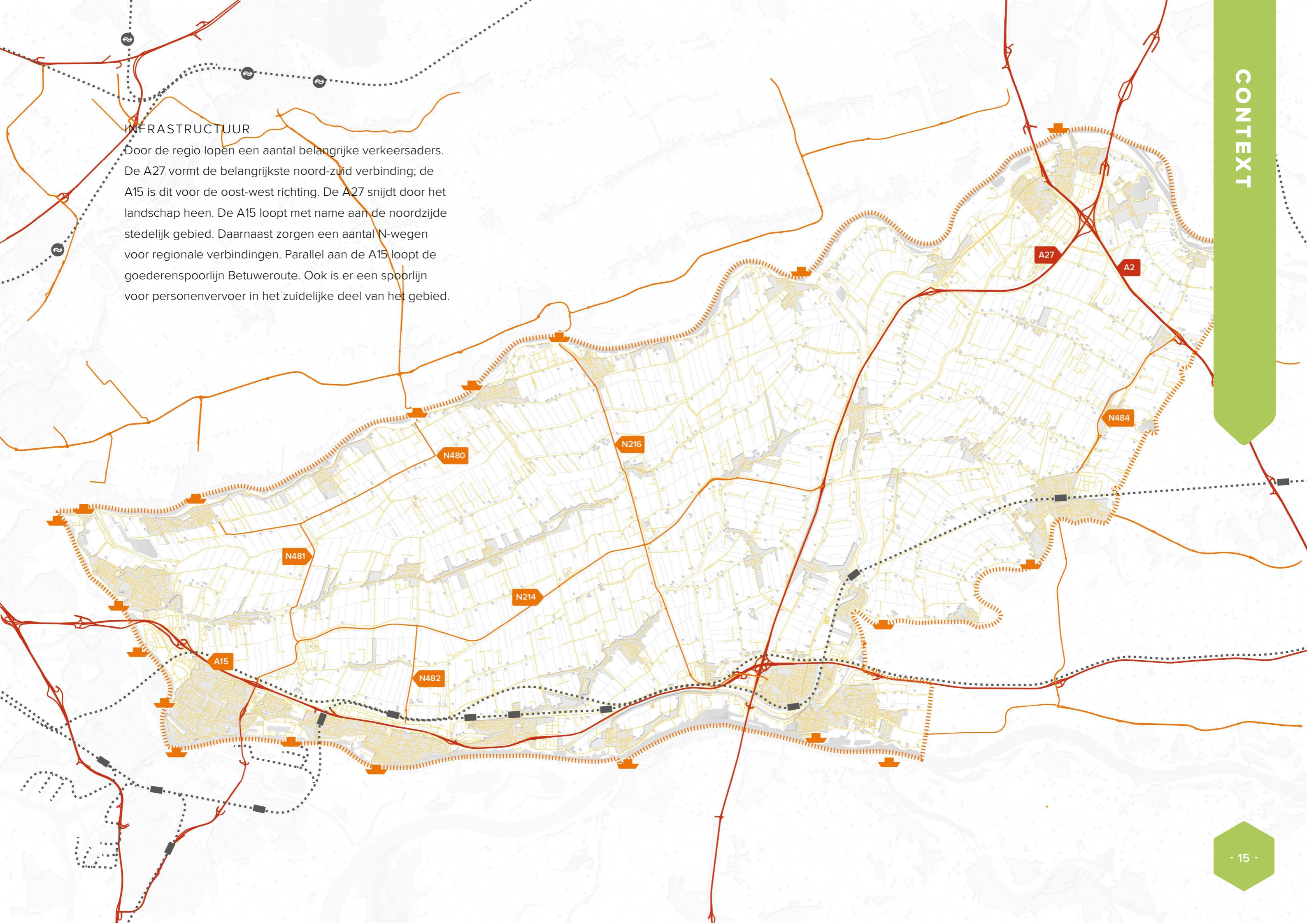
NATUUR

Het gebied heeft veel natuurwaarden. Een deel hiervan is vastgelegd in Natura2000 en het Natuurnetwerk Nederland. De waardevolle groene delen van het landschap worden zo beschermd. Daarnaast is het gehele gebied waardevol voor weidevogels.

INFRASTRUCTUUR

Door de regio lopen een aantal belangrijke verkeersaders. De A27 vormt de belangrijkste noord-zuid verbinding; de A15 is dit voor de oost-west richting. De A27 snijdt door het landschap heen. De A15 loopt met name aan de noordzijde stedelijk gebied. Daarnaast zorgen een aantal N-wegen voor regionale verbindingen. Parallel aan de A15 loopt de goederenspoorlijn Betuweroute. Ook is er een spoorlijn voor personenvervoer in het zuidelijke deel van het gebied.

CULTUURHISTORIE

Verschillende relictten uit het verleden zijn nog aanwezig in het landschap. De meest kenmerkende structuren zijn de lijnvormige elementen die samenhangen met de ontginning van het landschap, zoals de dijken, kaden en weteringen. Voor de bemaling van polderblokken werden molens gebruikt. Een deel van deze molens bestaan nog, zo ook die bij Kinderdijk. Deze zijn benoemd tot UNESCO werelderfgoed. Aan de linten liggen oude kerken en monumentale boerderijen.

In de open polders liggen nog restanten van eendekooien. Deze vallen op in hun omgeving door het groene, besloten karakter. Tot slot zijn de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie karakteristiek voor de oostgrens van het plangebied. Hier liggen nog een aantal forten die herinneren aan het verleden.

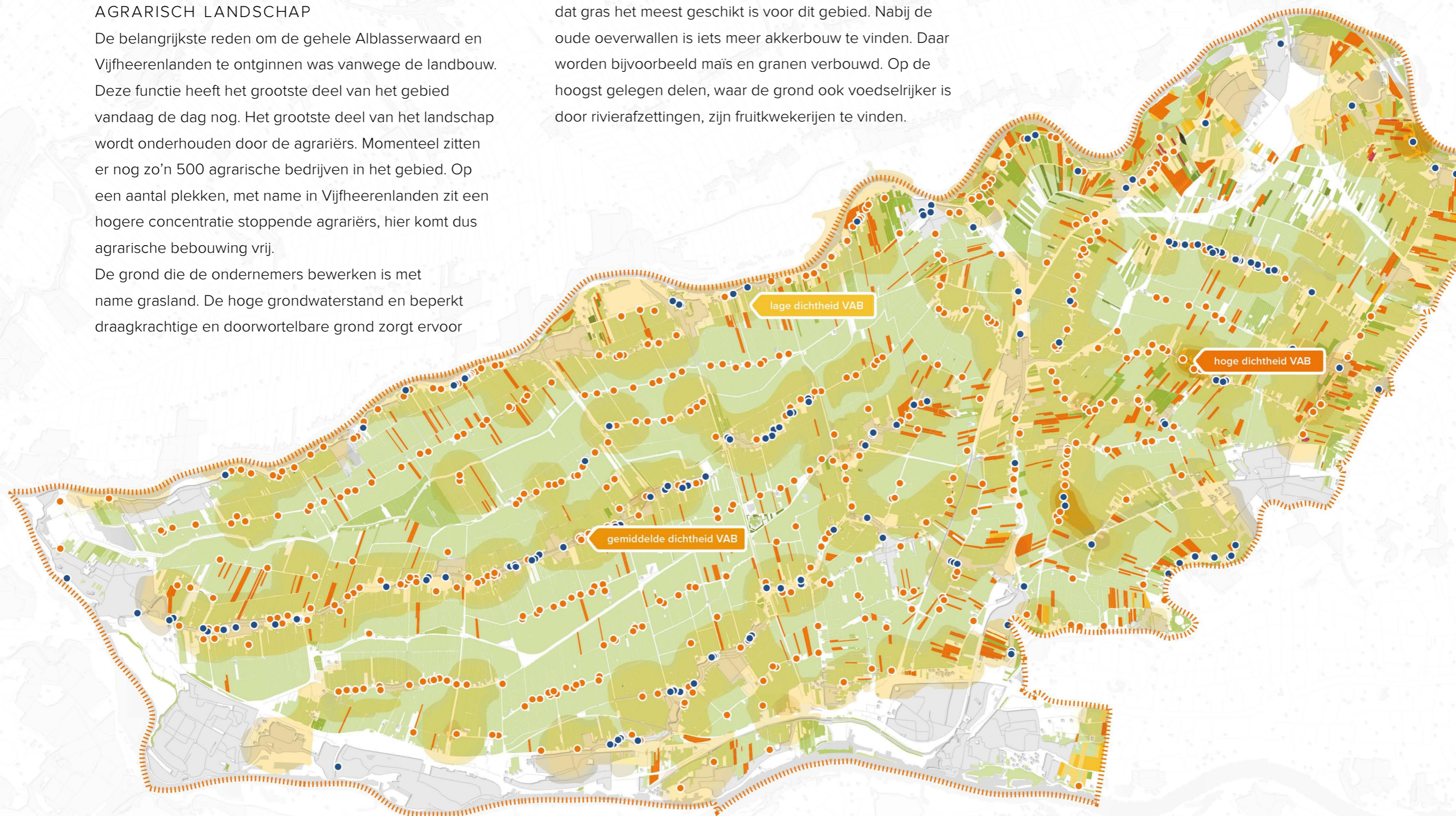
tiendweg	monumentale boerderij	inundatieveld NHW	inundatieveld OHW
dwarsdijk	wiel	UNESCO kinderdijk	Vestingen OHW
poldergrens	kerk	Nieuwe Hollandse Waterlinie	Stroomruggen
hoofdwetering	molenbiotoop	eendekooi	
kerkepad	fort NHW met schootsvelden		

0 1 2,5 km N

AGRARISCH LANDSCHAP

De belangrijkste reden om de gehele Alblasserwaard en Vijfheerenlanden te ontginnen was vanwege de landbouw. Deze functie heeft het grootste deel van het gebied vandaag de dag nog. Het grootste deel van het landschap wordt onderhouden door de agrariërs. Momenteel zitten er nog zo'n 500 agrarische bedrijven in het gebied. Op een aantal plekken, met name in Vijfheerenlanden zit een hogere concentratie stoppende agrariërs, hier komt dus agrarische bebouwing vrij. De grond die de ondernemers bewerken is met name grasland. De hoge grondwaterstand en beperkt draagkrachtige en doorwortelbare grond zorgt ervoor

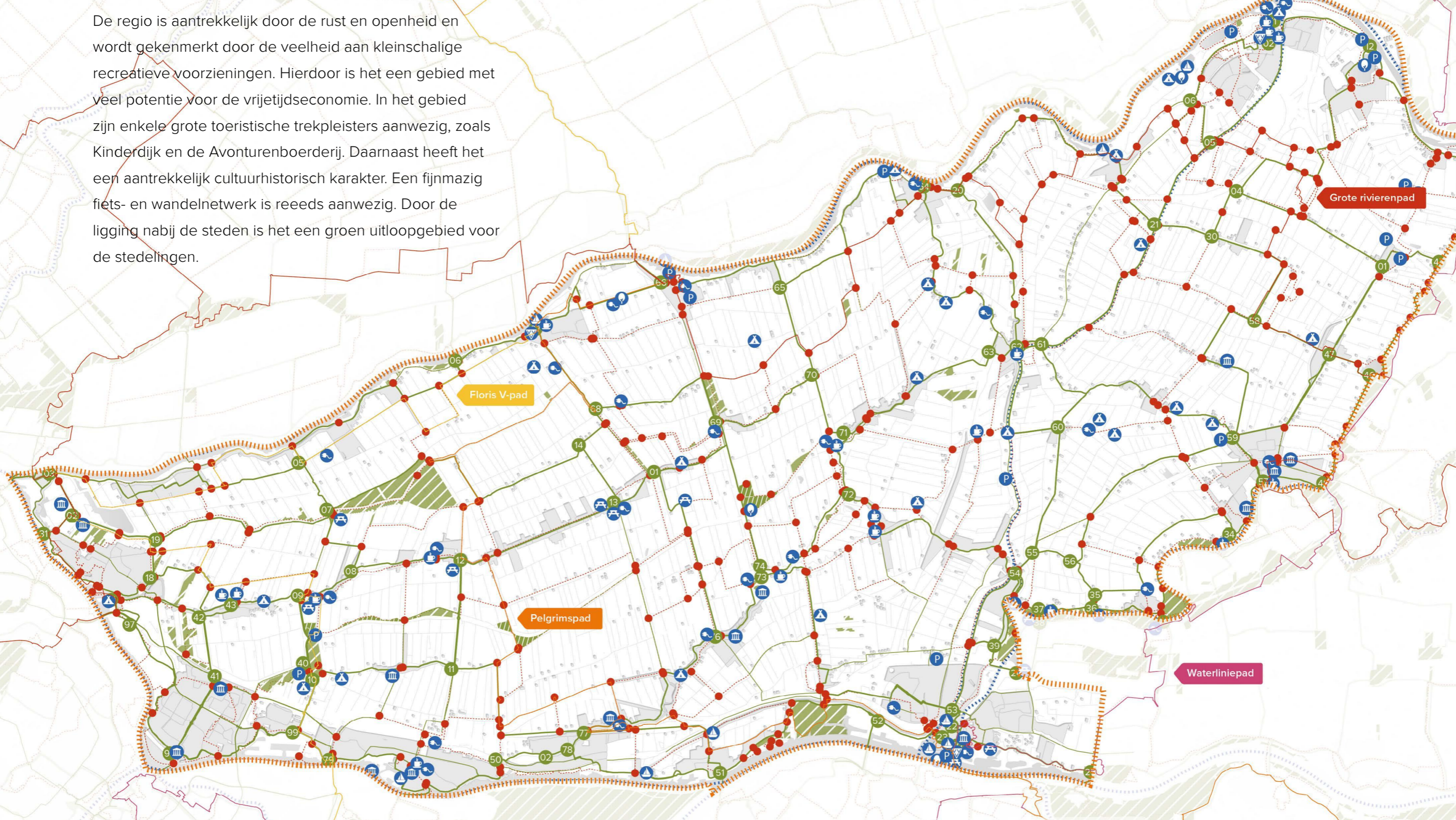
dat gras het meest geschikt is voor dit gebied. Nabij de oude oeverwallen is iets meer akkerbouw te vinden. Daar worden bijvoorbeeld maïs en granen verbouwd. Op de hoogst gelegen delen, waar de grond ook voedselrijker is door rivierafzettingen, zijn fruitkwekerijen te vinden.

- agrarische bedrijf
 - monumentale boerderij
 - lage dichtheid VAB
 - gemiddelde dichtheid VAB
 - hoge dichtheid VAB
 - gras
 - natuurlijk grasland
 - fruitkwekerij
 - bos
 - overig
 - granen
 - maïs
 - sierkwekerij
- 0 1 2,5 km N

RECREATIE

De regio is aantrekkelijk door de rust en openheid en wordt gekenmerkt door de veelheid aan kleinschalige recreatieve voorzieningen. Hierdoor is het een gebied met veel potentie voor de vrijetijdseconomie. In het gebied zijn enkele grote toeristische trekpleisters aanwezig, zoals Kinderdijk en de Avonturenboerderij. Daarnaast heeft het een aantrekkelijk cultuurhistorisch karakter. Een fijnmazig fiets- en wandelnetwerk is reeds aanwezig. Door de ligging nabij de steden is het een groen uitloopgebied voor de stedelingen.

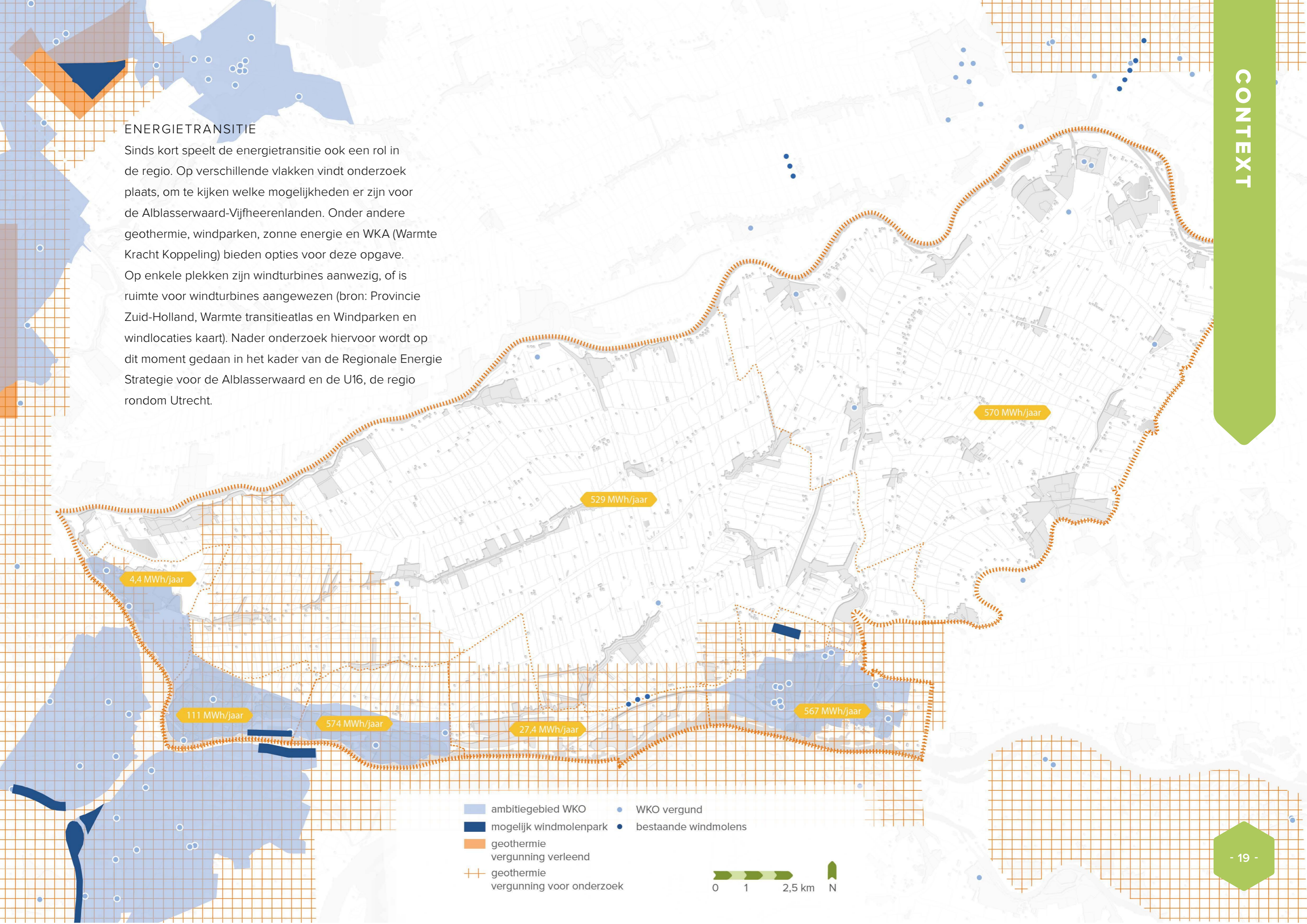

— LA wandelroute	— hoofdnets fiets (provinciaal)	🏛️ musea	🏕️ camping en campererven
⋯ wandelroute	— fietsknooppuntennetwerk	🏖️ dagrecreatieterrein	🔌 elektrisch oplaadpunt
● wandelknooppunten	— knooppunten omgeving	🍽️ horeca	⚡ VVV
🌿 recreatiegebieden	01 fietsknooppunten	🏡 picknick plaats	⚓ jachthaven
⋯ toervaartnetwerk	📍 TOP	🅑 groene parkeerplaats	

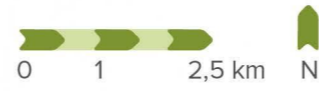
0 1 2,5 km N

ENERGIETRANSITIE

Sinds kort speelt de energietransitie ook een rol in de regio. Op verschillende vlakken vindt onderzoek plaats, om te kijken welke mogelijkheden er zijn voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Onder andere geothermie, windparken, zonne energie en WKA (Warmte Kracht Koppeling) bieden opties voor deze opgave. Op enkele plekken zijn windturbines aanwezig, of is ruimte voor windturbines aangewezen (bron: Provincie Zuid-Holland, Warmte transitieatlas en Windparken en windlocaties kaart). Nader onderzoek hiervoor wordt op dit moment gedaan in het kader van de Regionale Energie Strategie voor de Alblasserwaard en de U16, de regio rondom Utrecht.

- ambitiegebied WKO
- mogelijk windmolenpark
- geothermie vergunning verleend
- geothermie vergunning voor onderzoek
- WKO vergund
- bestaande windmolens

BELEID

Over het gebied is door veel partijen al geschreven en gediscussieerd. Dit heeft geleid tot een heel pakket beleidsstukken. Een lijst van geraadpleegde beleidsstukken is bijgevoegd in de bijlage 'Beleidsoverzicht'. Een samenvatting van de belangrijkste beleidsstukken is gegeven op de volgende pagina. Daar zijn de belangrijkste punten beschreven op de 6 eerder benoemde thema's.

Uit de beleidsstukken blijkt dat de volgende punten de rode draad vormen van huidig beleid:

- Agrarische karakter wordt gewaardeerd en gekoesterd
- Agrarische ontwikkelingen kunnen bijdragen aan ruimtelijke kwaliteit buitengebied en recreatie
- Recreatie highlights kunnen de landbouw zichtbaar maken en tevens voorzien van alternatieve inkomstenbronnen
- Landbouw is drager van het cultuurlandschap
- Cultuurlandschap kan zichtbaarder worden door recreatie en betere (langzame) verbindingen en bereikbaarheid
- Er mag een dynamisch landelijk gebied ontstaan dat met respect voor de huidige functies een belangrijkere rol krijgt voor de vrijetijdseconomie
- Bestaande recreatie-assen en raamwerken kunnen worden versterkt
- Bereikbaarheid van het landelijk gebied vanuit stedelijk gebied voor recreatie heeft prioriteit. Focus ligt hierbij op langzaam verkeer
- Recreatieve regionale routenetwerken
- Bereikbaarheid van dorpen landelijk gebied verbeteren voor zowel fiets als auto, verwevenheid dorpstypen
- Regionale samenhang watermanagement ontwikkelen
- Waterrobuuste ruimtelijke inrichting buitengebied
- Zoetwatervoorziening en berging en recreatie (meekoppelkansen)
- Dijkversterkingsopgave ruimtelijke uitwerking
- Veenoxidatie door bodemdaling / afremmen bodemdaling heeft prioriteit
- Geen nieuwe bouwlocaties in veengebied
- Regulerende rol overheid bij inrichting veengebied
- Windenergie op alleen mogelijk maken op specifieke locaties
- Bevorderen van de transitie naar water- en energie-efficiënte samenleving
- Agrarische ondernemers als energieproducent
- Ontwikkeling energielandschap
- Inrichting van een robuust watersysteem (Alblasserwaard) met o.a. een nieuwe indeling van de Overwaard en de Nederwaard en aanvullende boezembemaling in de Overwaard
- Uitvoeren van een onderzoeksprogramma naar de stabiliteit van de keringen door toepassing van actuele inzichten in sterkte, andere rekenmethodes en gerichte sterkte onderzoeken en praktijkproeven om overgebleven onzekerheden verder te minimaliseren
- Verbeteren van regionale keringen die afgekeurd blijven na de realisatie van watersysteemmaatregelen en uitvoering van het onderzoeksprogramma.

OM TAFEL

Om een zo breed mogelijk publiek te kunnen bereiken is gekozen voor een aanpak bestaande uit 3 onderdelen:

- swipocratie;
- een social media campagne; en
- de werkconferentie.

Dit hoofdstuk beschrijft de aanpak en de uitkomsten per onderdeel.

SWIPOCRATIE

Swipocratie is een online applicatie die door middel van beelden de beleving van de leefomgeving peilt. De gebruiker krijgt beelden te zien en kan door te swipen aangeven of de afbeelding aanspreekt of juist niet. Swipocratie is een makkelijke, laagdrempelige manier om mensen te betrekken in een proces. Ook moeilijk bereikbare groepen, zoals jongeren, laten zich eerder verleiden om te participeren. De opdrachtgevers kozen voor deze tool om op een snelle manier zoveel mogelijk mensen te peilen over hun visie op de regio.

OPZET

Zes sets foto's vormen de input voor de Swipocratie-app. De sets gaan uit van de zes benoemde thema's die van belang zijn binnen het uitnodigingsdocument:

- toekomst van de agrarische sector;
- versterken van de vrijetijdseconomie;
- betere bereikbaarheid;
- waterveiligheid en klimaatadaptatie;
- omgang met bodemdaling; en
- energietransitie.

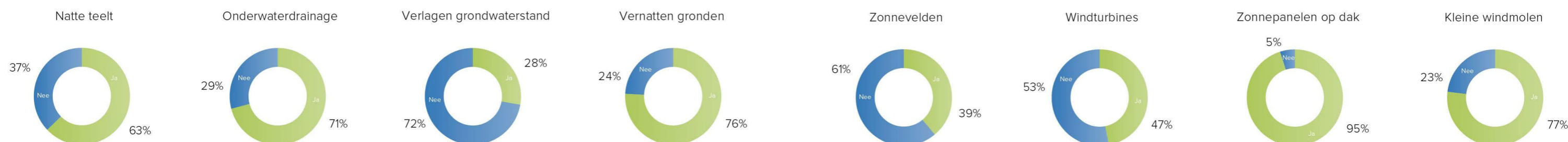
Elke set bevat 7 tot 12 beelden van mogelijke ontwikkelingen in het gebied die betrekking hebben op de thema's. De gebruikers konden door naar links (niet gewenst) of rechts (gewenst) te swipen aangeven welke ontwikkeling zij wel of juist niet vinden passen in de regio. Een voorbeeld: energietransitie is in verschillende vormen mogelijk. De set van energietransitie omvatte onder andere beelden van windmolens, zonnevelden, zonnepanelen op daken en kweken van biomassa.

UITKOMSTEN

De uitkomsten van de Swipocratie laten zien dat er op een heel aantal punten nog verschillende meningen zijn. Op de thema's vrijetijdseconomie en waterveiligheid liggen de meningen niet ver uit elkaar. De grootste meningsverschillen zijn te vinden binnen de thema's bodemdaling en energietransitie. Zo liggen de meningen met betrekking tot verlagen van de grondwaterstand en het toepassen van nieuwe natte teelten ver uit elkaar. Ook over het plaatsten van windturbines en het toepassen van geothermie zijn de meningen verdeeld.

SOCIAL MEDIA

Om onder een breed publiek bekendheid voor het project te genereren is een social media campagne opgezet. De campagne bestaat uit het opzetten van een projectwebsite en een facebookpagina. De projectwebsite beschrijft het project en het proces. Bij elke nieuwe stap in het proces werd de social media geupdate.

Voorbeelduitkomsten Swipocratie

WELKE OPLOSSINGEN ZIET U VOOR ZICH OM DE REGIO BETER BEREIKBAAR TE MAKEN?

	Ecopassages	119 31
	Faciliteren van speed pedelecs	81 71
	Fietsroutes	134 18
	Promoten van deel-vervoer	99 51
	Sneelfietsroutes	104 48
	Toeristisch overstappunt	118 32
	Veerpunt voor langzaam verkeer	141 11
	Verbreiden belangrijke wegen	80 72
	Wandelroutenetwerk	144 8
	Wegen geschikt maken voor landbouwverkeer	115 35

WELKE VORMEN VAN RECREATIE PAssEN IN DE REGIO?

	Eco educatie	145 9
	Gebiedspromotie	116 38
	Grote toeristische trekpleister	56 98
	Kamperen bij de boer	148 6
	Klompepad	147 7
	Opladpunten voor de fiets	130 24
	Rustpunt	147 6
	Uitgebreid fietsroutenetwerk	146 8
	Verkoop van lokale producten	149 5
	Waterrecreatie	145 9

PAssEN DEZE AGRARISCHE ONTWIKKELINGEN IN DE REGIO?

	Agrarisch natuurbeheer	149 7
	Duurzame agrariërs	147 9
	Ecoboerderij	141 19
	Fruktwekerij	142 18
	Grote stallen	66 94
	Hoogstamfruit	141 19
	Innovatieve productiemethoden	119 40
	Koeien in de wei	143 17
	Nieuwe stalconcepten	134 23
	Scharrelvarkens	121 39
	Teelt op natte grond	114 46
	Verkoop van lokale producten	153 7

PAssEN DEZE INGRENEN VOOR WATERVEILIGHEID EN KLIMAATADAPTIVITEIT BIJ DE REGIO?

	Dijkverhoging en -verbreding	121 27
	Greppels voor waterbeheersing	139 9
	Natuurvriendelijke oevers	141 7
	Nevengeul	131 17
	Ruimte voor de rivier	132 17
	Specifiek waterbeheer toepassen	135 13
	Vernatten	114 34
	Water gebruiken als speelelement	127 21
	Waterberging	135 13

WELKE MAATREGELEN OM BODEMDALING TE VOORKOMEN VINDT U GESCHIKT VOOR DE REGIO?

	Drijvende zonnepanelen	56 89
	Natte teeltmethoden	98 47
	Onderwaterdrainage	104 41
	Ontwikkeling van natte natuur	128 17
	Verlagen grondwaterstand	41 105
	Vernatten van gronden	111 35
	Wonen op het water	76 69

WELKE VORMEN VAN DUURZAME ENERGIE VINDT U PAssEN BIJ DE REGIO?

	Biomassa	101 44
	Drijvende zonnepanelen	53 92
	Energie uit groeiende planten (Plant-e)	119 26
	Geothermie	68 77
	Kleine windmolens	112 33
	Windturbines	69 76
	Zonnepanelen op dak	138 7
	Zonnepanelen op veld	57 88

WERKCONFERENTIE

Op woensdag 3 en donderdag 4 juli 2019 vond de Landschapsonwikkeling Ablasserwaard-Vijfheerenlanden Werkconferentie plaats in Zalencentrum De Til in Giessenburg. Bijna 80 stakeholders, ambtenaren en andere genodigden waren, verspreid over de twee dagen, aanwezig op de conferentie om te werken aan de toekomst van de het landschap van Ablasserwaard-Vijfheerenlanden. Tijdens de Werkconferentie stonden wederom de 6 thema's centraal:

- Toekomst van de agrarische sector
- Versterken van de vrijetijdseconomie
- Betere bereikbaarheid
- Waterveiligheid en klimaatadaptatie
- Omgaan met bodemdaling
- Energietransitie

DAG 1

De eerste dag stond in het teken van het vergaren van

kennis. Verschillende sprekers kwamen aan het woord om hun expertise over onder andere de agrarische sector, bodemdaling, energietransitie, waterveiligheid en recreatie te delen.

Roeland Buijsse, van de Gebiedscoalitie Ablasserwaard Vijfheerenlanden, trapt af. Hij vertelde over de energie die al in het gebied zit en er bijvoorbeeld heeft gezorgd voor het programma 'Groen Verbindt'. Hierin worden verschillende partijen betrokken en werken zij samen aan een groener Ablasserwaard-Vijfheerenlanden.

Getekend beeldverslag van de eerste dag van de Werkconferentie, door Rolf Resink (www.beeldverslagen.nl)

SPREKERS EN BEGELEIDERS

IMOSS
STEDENBOUW
LANDSCHAP
BUITENRUIMTE

Maks van Middelkoop

Wethouder Gemeente
Vijfheerenlanden

Paul Plambeck

Landschapsarchitect
Buro Sant en Co

Bart Bomans

Adviseur bij BVR,
expert Regionale
Energie Strategie

Anne van Schaijk

Landschapsarchitect
IMOSS

Carolien Nederlof

Specialist leisure en
vrijtijdseconomie
Leisure Link

Serge Vonk

Landschapsarchitect
en directeur IMOSS

Peter de Ruyter

Landschapsarchitect
Bureau Peter de Ruyter

Ellen Vonk

Programmamanager
Gebiedsprogramma
A5H bij Waterschap
Rivierenland

Frank Vrolijk

Directeur
RPS Nederland

Rob Vrolijk

Eigenaar Projectbureau
Vrolijk, adviesbureau
voor watersport en
recreatie

Dick Verwoert

Projectleider
landschaps-
ontwikkeling
Alblasserwaard-
Vijfheerenlanden

Jeroen van Herk

Expert Landschaps-
ecologie
Oak Consultants

Roeland Buijsse

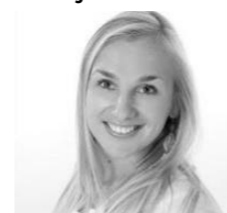
Gebiedscoalitie
Alblasserwaard
Vijfheerenlanden

Ad van Rees

Bestuurslid coöperatie
DeltaMilk

Marijn van Rensen

Projectmanager
RPS advies- en
ingenieursbureau

Harm Veenbos

Provinciaal Adviseur
Ruimtelijke Kwaliteit
Zuid-Holland

Tijl Hekking

Expert gebieds-
ontwikkeling
IMOSS

Gerrit de Jong

Gebiedsplatform
Alblasserwaard
Vijfheerenlanden –
Voorzitter LTO Regio
AV

Anne Loes Nillesen

Directeur Defacto
Architectuur en
Stedenbouw

Michiel van Dongen

Senior
beleidsmedewerker
ruimtelijk ontwerper
Ministerie van BZK

Sprekers en begeleiders die aanwezig waren tijdens de werkconferentie

De tweede spreker, Gerrit de Jong, vertelde zijn verhaal vanuit zijn standpunt als bestuurslid van de Gebiedscoalitie en voorzitter van de LTO afdeling uit de regio. Hij benadrukte de belangrijke rol van de boeren in het gebied. Zes kernpunten voor de agrarische sector die hij benoemde zijn ruimte om te kunnen ondernemen, behoud van landbouwareaal, zorgen voor voldoende schoon drinkwater, bijdragen aan de energiedoelstelling, goede bereikbaarheid en veiligheid en een positie innemen midden in de maatschappij.

Vervolgens vertelde Paul Plambeek, landschapsarchitect bij Buro Sant en Co, over de drijging van de dalende bodem in de regio, met de daarbij behorende CO₂ uitstoot. Hij schetste een heel scala aan nieuwe manieren om een landbouwbedrijf te runnen. In deze nieuwe voorstellen gaat uit van bodem als conditie, waterbeheer als instrument en landgebruik als resultante.

Om het plenaire gedeelte van de dag af te sluiten, gaf Bart Bomans, adviseur bij BVR, een presentatie over de

Regionale Energie Strategie in de Alblasserwaard. Hij benoemde de uitdagingen waar het gebied op dit moment voor staat en welke scenario's tot nu toe verkend zijn om aan de slag te gaan met energietransitie in de regio. Kansen die op dit moment gezien worden zijn onder andere het aansluiten op infrastructuur om functies (en daarmee 'overlast') te bundelen en om de rivieren zien als bron voor energie. Verder kunnen agrariërs een belangrijke rol spelen als energieleverancier.

Groen Verbindt Meerjarenprogramma voor de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden

Mei 2016

Dit meerjarenprogramma is een afspraak tussen ondernemers, onderwijs, overheden en maatschappelijk middenveld in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden.

Groen Verbindt (bron: Gebiedscoalitie AV)

ONZE 6 KERNPUNTEN

Dit zijn de kernpunten van de ambities en doelen van landbouw in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden voor de komende jaren.

- 1. RUIMTE OM TE KUNNEN ONDERNEMEN**
 Alle agrarische bedrijven moeten de ruimte krijgen om zich te ontwikkelen. Gangbaar of biologisch, groot of klein, extensieve of intensieve veehouderij, met of zonder verbreding. Deze diversiteit versterkt het gebied.
- 2. BEHOUD VAN OPPERVLAKTE LANDBOUWGROND**
 Het behoud van het landbouwareaal is nodig voor een vitale agrarische sector. Voldoende areaal biedt perspectief vormt ook de basis voor de grondgebonden melkveehouderij.
- 3. BEHOUD VAN VOLDOENDE SCHOON EN ZOET WATER**
 De beschikbaarheid van water is voor de landbouw van levensbelang; voldoende water dus, niet te veel, op het juiste moment en van de juiste kwaliteit.
- 4. LANDBOUW DRAAGT BIJ AAN ENERGIEDOELSTELLING**
 De landbouw levert haar bijdrage om energieneutraal te worden. Met energiebesparing, zon- en windenergie.
- 5. GOEDE BEREIKBAARHEID EN VEILIGHEID OP DE WEG**
 Om bedrijven bereikbaar en dus levensvatbaar te houden, moet een goede doorstroming van het (landbouw)verkeer waarborgd zijn. Veiligheid voor alle weggebruikers staat hierin voor op.
- 6. MIDDEN IN DE MAATSCHAPPIJ**
 Laten zien wat we doen aan de mensen om ons heen. Op die manier behouden we ons bestaansrecht in dit gebied.

Voor het verwezenlijken van bovenstaande 6 kernpunten willen wij graag de dialoog aangaan met overheden en andere partijen in de samenleving.

LTO Alblasserwaard-Vijfheerenlanden
 T 088 - 888 66 66
 E k.j.rietveld@planet.nl
 I www.ltonoord.nl/afdeling/alblasserwaard-vijfheerenlanden
 Februari, 2019

ONDERNEMEN DOEN WE SAMEN

Kernpunten landbouw AV (bron: LTO Noord)

NAAR EEN WEERBARE WAARD
PETER DE RUYTER

ROBUUST
WATERSYSTEEM
VEERKRACHTIGE
BODEM

BODEMDALING 0-5 MM
TOT 8MM IN HET KERNGEBIED

WATERVEILIGHEID EN KLIMAAT-ADAPTATIE
ELLEN VONK

NATTE WINTERS **EN** DROGERE ZOMERS

SEIZDENS-
BERGING

PIEK-
BERGING

KINDERDIJK
NEDER-
WAARD
OVER-
WAARD
GEMAAL
GEMAAL
GORINCHEM

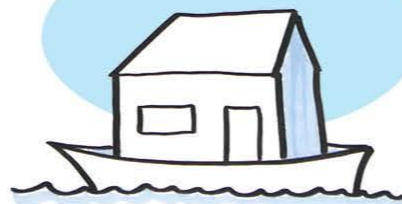
BETER MEEBEWEGEN
MET DE SEIZDENEN

KANSEN VOOR WATERRECREATIE IN DE POLDER
RDB VROLIJKS

WATERSYSTEEM
ALBLASSERWAARD:
werken IN EEN
6 EEUWEN OUD
SYSTEEM

- SLOEPENNETWERK
- RIVIERCRUISES
- BLOKHUTBOOT

◦ CAMPERPLAATSEN

Daarna was het tijd om uiteen te gaan. De deelnemers van de werkconferentie hadden keuze uit 3 lezingen, waarvan zij er 2 konden bezoeken. Peter de Ruyter, landschapsarchitect, gaf een presentatie over zijn deelluitwerking van de verkenning bodemdaling Groene Hart van Buro Sant en Co binnen de Alblasserwaard. Ellen Vonk, Programmamanager Gebiedsprogramma A5H bij Waterschap Rivierenland, vertelde over het toekomstig watersysteem van de Alblasserwaard en hoe je omgaat met waterveiligheid en klimaatadaptatie in een 6 eeuwen oude systeem. Ook gaf Rob Vrolijk, eigenaar van Projectbureau Vrolijk, adviesbureau voor watersport en recreatie, een presentatie. Hij benoemde de kansen voor kleinschalige waterrecreatie in de polder.

Het middagprogramma begon met een excursie. Men kon zich inschrijven voor één van de vier excursies. Tijdens deze excursies kwamen praktijkvoorbeelden binnen de zes thema's aan bod. Peter de Wit van het Wellant College nam zijn groep mee naar Sliedrecht Buiten, een natuurproject waarin studenten betrokken waren. Melkveehouder Ad van Rees liet zijn boerderij en het project Groene Cirkel Kaas zien. RPS had Tom Denayere afgevaardigd om een project toe te lichten aan de Diefdijk, gericht op een combi van natuur, water en cultuurhistorie. Tot slot ging een groep naar De Punt, een natuurtuin in Arkel, onder leiding van initiatiefneemster Wilma Abspoel.

Na de excursies vond een tweede ronde parallelsessies plaats. Wederom werden 3 lezingen gegeven, waarvan 2 gekozen werden. Anne Loes Nillesen vertelde over de 'Handreiking kwaliteit dijk en oevers Alblasserwaard-

Vijfheerenlanden' die zij met haar bureau Defacto een aantal jaar terug opgesteld heeft. Hier lag de nadruk op meekoppelkansen. Dijkversterking is een must: hoe zorgen we ervoor dat dit ook op andere manieren een bijdrage levert aan het landschap van de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Carolien Nederlof, van Leisure Link, liet de zoektocht naar een aantrekkelijke recreatieve omgeving zien. Ze zette de deelnemers aan het denken over grotere recreatieve trekkers en de effecten hiervan op de omgeving. Jeroen van Herk, partner bij OAK consultants, vertelde een verhaal over biodiversiteit en ecologie. Met zijn achtergrond als expert in water, natuur en gebiedsprocessen wist hij de koppeling te maken tussen de kleine en de grote schaal binnen de ecologie in de regio AV.

Het avondprogramma was alvast een voorproefje voor de schetssessies de volgende dag. De deelnemers mochten zich verspreiden over drie themagroepen, die aan de slag gingen met een combinatie van twee thema's:

- waterveiligheid/klimaatadaptatie en bereikbaarheid;
- energietransitie en toekomst agrarische sector; en
- omgang met bodemdaling en versterken van de vrijetijdseconomie.

Onder leiding van een gespreksleider kwamen discussies op gang en werden de uitgangspunten voor de volgende dag op papier gezet. De posters met resultaten van het avondprogramma zijn te vinden in de bijlage.

Presentaties en excursies tijdens de eerste dag

DAG 2

De tweede dag was het tijd om meer ontwerpnd aan de slag te gaan en de resultaten van de avond ervoor verder te verdiepen. De uitkomsten van de discussies in van de vorige avond werden op kaart gezet en vertaald in voorstellen. Met behulp van experts en landschapontwerpers zijn overtuigende toekomstbeelden geschetst.

Die middag werden de uitkomsten gepresenteerd aan een forum van bestuurders en geïnteresseerden. Iedereen,

woonachtig, betrokken of geïnteresseerd in de regio, was uitgenodigd om mee te praten over de toekomst van de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.

UITKOMSTEN

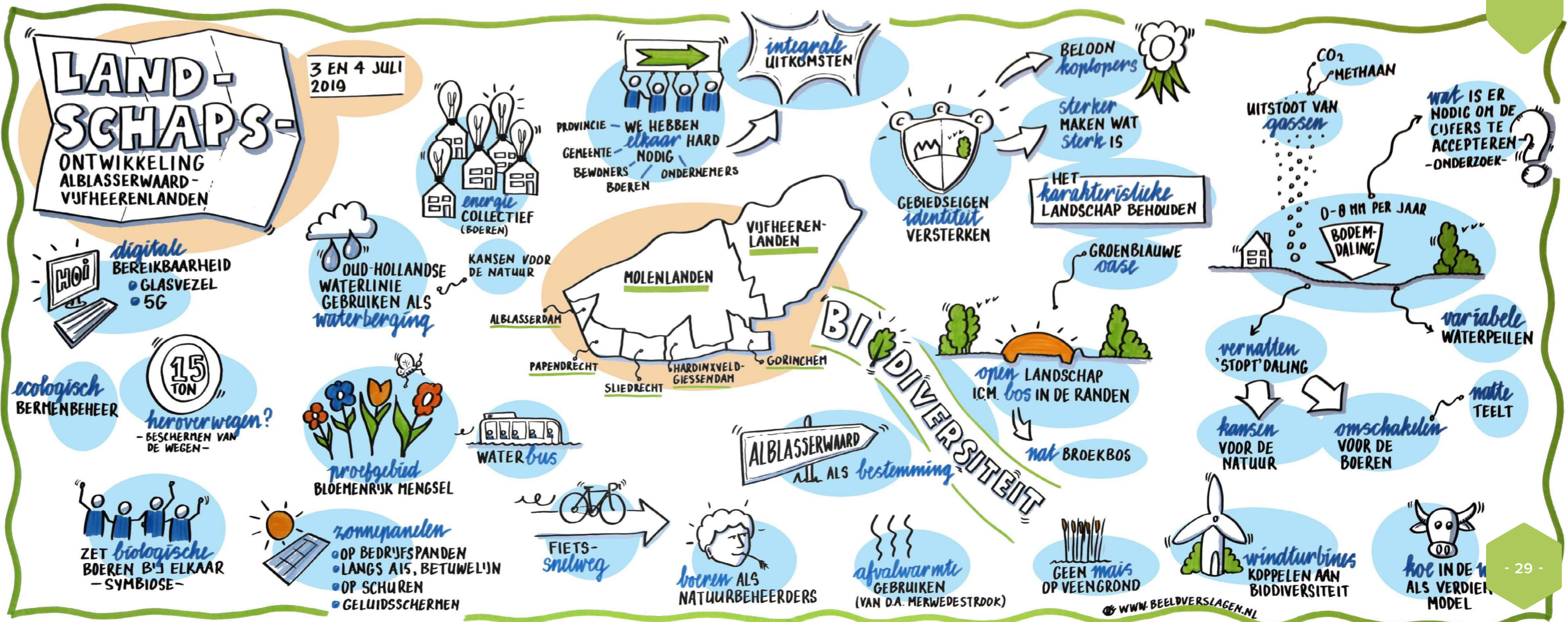
De belangrijkste resultaten van de tweedaagse Werkconferentie komen voort uit de schetssessies van de tweede ochtend. In drie themagroepen werd een combinatie van twee thema's behandeld:

- waterveiligheid/klimaatadaptatie en bereikbaarheid;

- energietransitie en toekomst agrarische sector; en
- omgang met bodemdaling en versterken van de vrijetijdseconomie.

Tijdens de schetssessies is door verschillende actoren (met tegenstrijdige belangen) gediscussieerd en gefilosofeerd over de toekomst van de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Het resultaat was één visieposter per groep, met daarbij een lijst met voorstellen. Hierna werd kort ingegaan op de belangrijkste conclusies per themagroep.

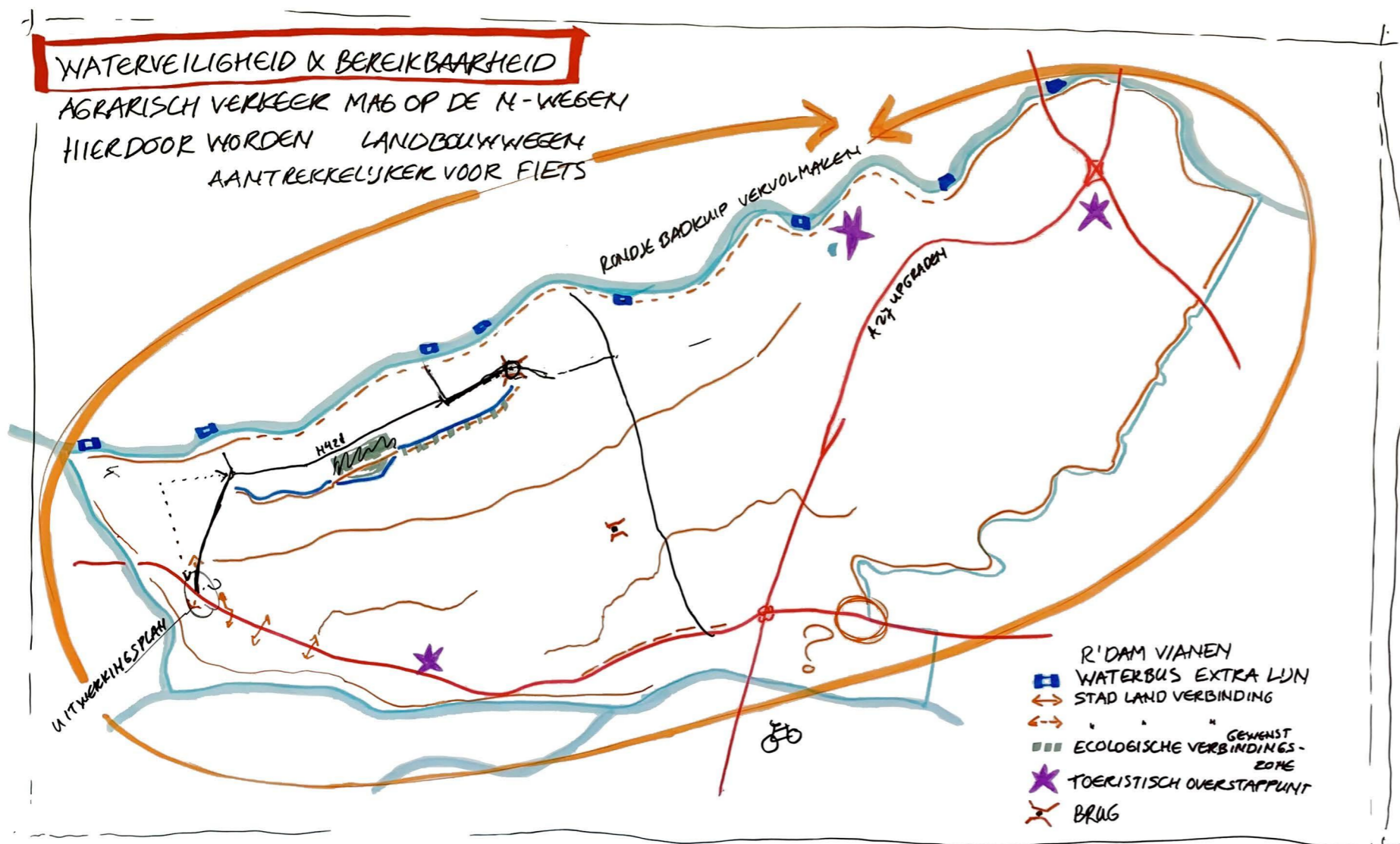
Getekend samenvatting van de werksessies, door Rolf Resink (www.beeldverslagen.nl)

Waterveiligheid/klimaatadaptatie en bereikbaarheid
 Bereikbaarheid speelt een belangrijke rol binnen de regio. Dit kan volgens de themagroep op meerdere manieren geïnterpreteerd worden. Bereikbaarheid is letterlijk, zoals opwaarderen van snelwegen, goede stad-landverbindingen van de Noordelijke Drechtsteden, vervolmaken van het rondje 'Badkuip' en het aanleggen

van brugverbindingen waar nodig. Ook de aanwezigheid van agrarisch verkeer heeft invloed op bereikbaarheid en veiligheid van de wegen. Er kan bijvoorbeeld onderzocht worden of landbouwvoertuigen op provinciale wegen toegestaan kunnen worden. Daarnaast is minder tastbare bereikbaarheid, zoals 5G en glasvezel, belangrijk voor de toekomst van de regio.

Gelegen tussen de rivieren en grotendeels onder N.A.P, zijn waterveiligheid en klimaatadaptatie belangrijke thema's. Het versterken van boezemkades om toekomstig overlast te voorkomen is één van de voorstellen van de themagroep. Daarnaast wordt het aanwijzen van waterbergingsgebieden en het plaatsen van een nieuw gemaal genoemd binnen dit thema.

- WATERVEILIGHEID EN BEREIKBAARHEID 2035**
- RONDJE "BADKUIP"**
- DIVERSTERKING- MEEKOPPELKANSEN
 - DIGITALE BEREIKBAARHEID. - 5G? - GLASVEZEL?
 - MIJT. VERKENNING AANPAK A15 - WATERVEILIGHEID VERGROTEN
 - SHELTERPLEKKEN (i.g.v. OVERSTROMING)
 - A5H. VERSTERKING BOEZEMKADES - MEEKOPPELKANS
- GELD ZOEKT (PASSEND) PROJECT**
- PROBLEMATIEK 15-TONS WEGEN
 - Heroverweging 15 ton^{ds} regel t.b.v. bescherming wegen / ECOLOGISCH BERMBEHEER?
 - **LOKALE AANZET STIMULEREN**
 EXPERIMENT COOP. HEERENBOERDERIJ
 REGIO WV
 - **PROVINCIALE WEG OPEN VOOR LAND-
 BOUWVERKEER → INRICHTING**
 - **WATERBUS** HARDINXVELD - AMEIDE R'DAM-VIANEN
 LINDBAARHEID
 COMBINATIE FIETS HERWED. UNDELIN
 Boggen en minder diep vaker.

Posters groep waterveiligheid/klimaatadaptatie en bodemdaling

Energietransitie en toekomst agrarische sector

De regio staat bekend om de uitgestrekte weilanden met koeien. De agrarische sector is dus erg belangrijk voor het aanzicht van het landschap. De themagroep ziet vooral toekomst in het maken van ruimte voor experiment, zoals

kortere ketens van voedsel onderzoeken, natte teelten en onderwaterdrainage testen, ruimte voor nevenactiviteiten geven enzovoorts. Belangrijk is om in gesprek te gaan met de agrariërs om samen tot een robuust toekomstplan te komen.

Over energietransitie was de groep het snel eens:

windmolens en zonnenvelden komen niet in dit gebied.

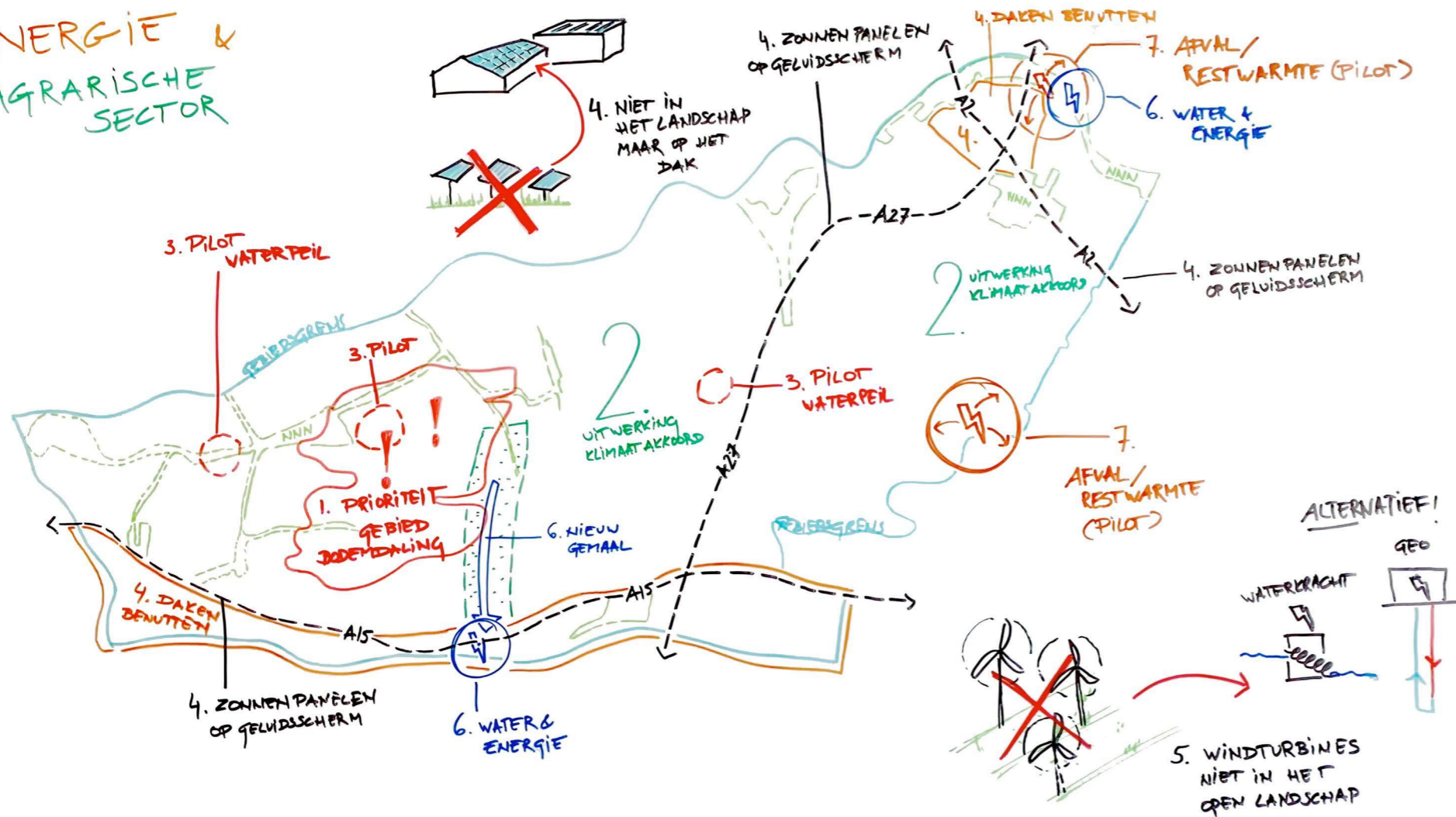
Er moet gezocht worden naar dubbele functies, zoals

zonnepanelen op daken en geluidsschermen, restwarmte

en waterkracht bij een sluzencomplex. Daarnaast moeten

de kansen voor geothermie en WKO onderzocht worden.

ENERGIE & AGRARISCHE SECTOR

agrarische sector / energie

Kernkwaliteiten van het landschap
Alblaswaard - Vijfheerenlanden!
GEZAMENLĪK DOEL!

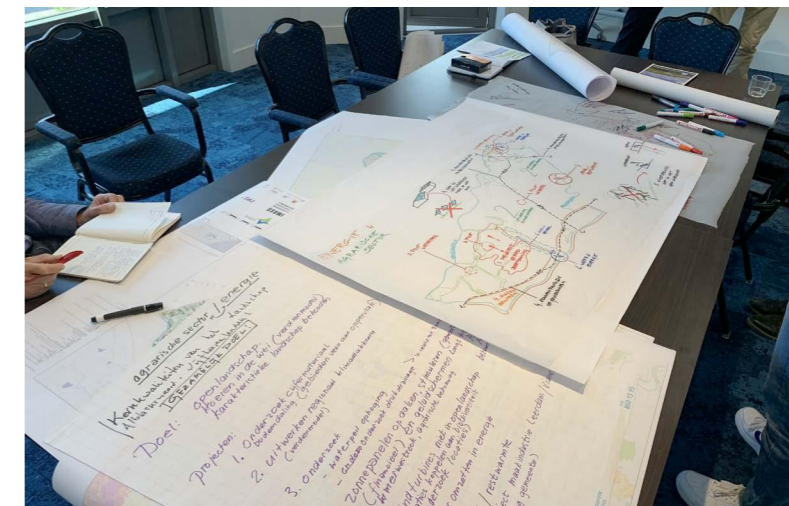
Doel: openlandschap.
koeien in de wei (verdienmodel)
karakteristieke landschap behouden

Projecten:

1. Onderzoek cijfermateriaal bodemdaling. (gebieden veen aan oppervlakte)
2. Uitwerken regionaal klimaatakkoord (verdienmodel)
3. Onderzoek
 - waterpeil ophoging
 - ~~Grond~~ Onderzoek druk drainage > in relatie tot Biodiv.
4. Zonnepanelen op daken, stimuleren (gemeenten) (financieel) en geluidsschermen Langs A15 A2 A27 met westrook, agrarische bebouwing betuneroute
5. Windturbines niet in openlandschap locaties koppelen aan biodiversiteit (onderzoek locaties)
6. Water omzetten in energie
7. afval / restwarmte pilot project maakindustrie Leerdam/Vianen (stimulering gemeente)

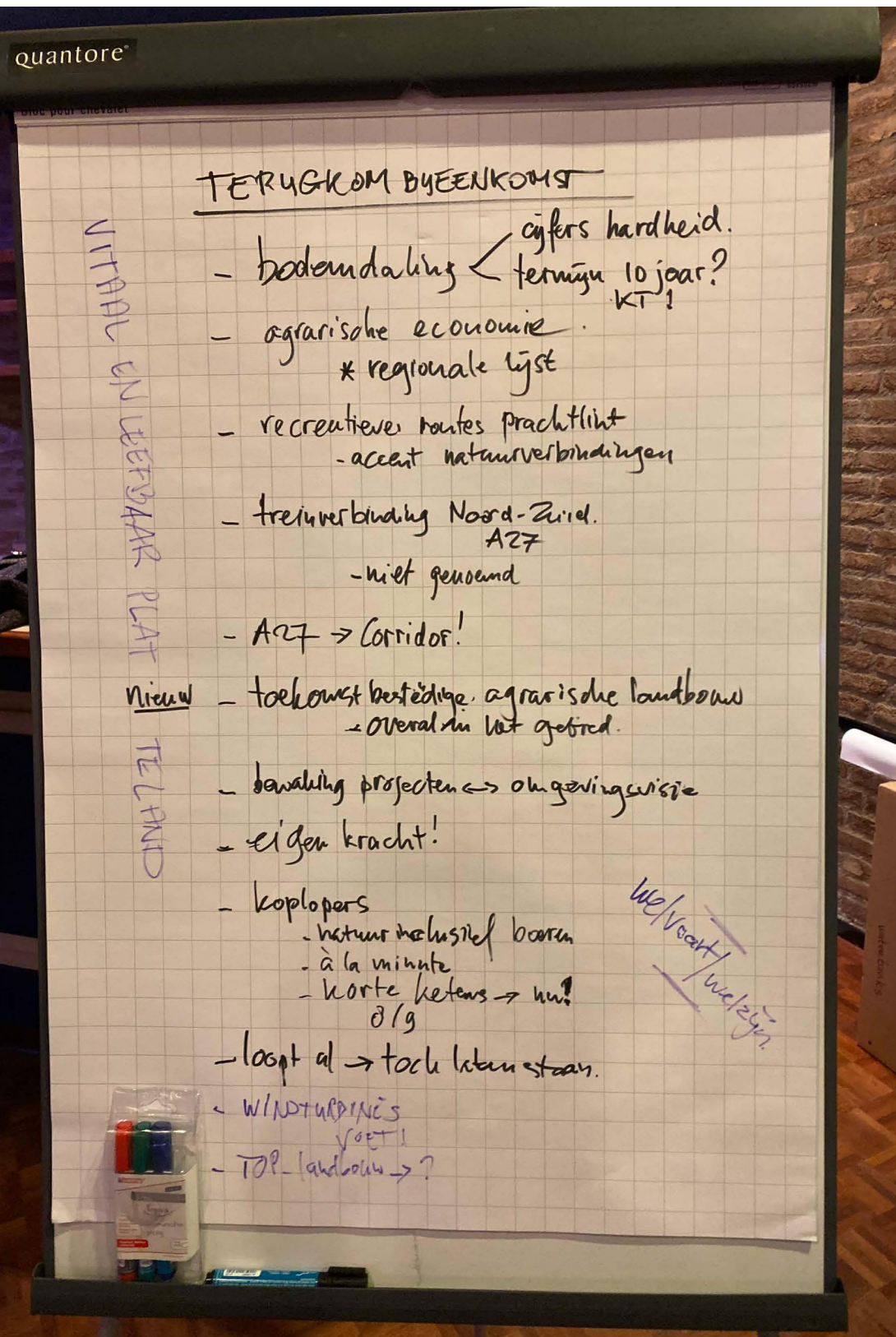
Algemeen

Naast de opmerkingen die specifiek op de thema's betrekking hebben, zijn er een aantal algemene conclusies getrokken. De groepen gaven aan dat er behoefte is aan gebundelde informatie over het gebied. Een Atlas voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden kan een antwoord op deze vraag zijn. Daarnaast zagen de deelnemers een grote kans voor een GIS-signaleringskaart. Hierop kan data over het gebied verzameld en gedeeld worden.

Hard werk levert ideeën op!

Opmerkingen terugkoppeling

TERUGKOPPELBIJENKOMST

Op 16 december 2019 werden alle stakeholders uitgenodigd om de uitkomsten van de Werkconferentie te bespreken. Centraal hierbij stond de lijst met de projecten die geopperd waren door de deelnemers van de tweedaagse. Daarnaast werden de onbeantwoorde vragen en het vervolgproces toegelicht.

De opmerkingen uit de terugkoppelbijeenkomst zijn in drie categorieën te vatten: reeds opgenomen acties die extra benadrukt worden, opmerkingen die zorgen voor een wijziging in de actielijst en nieuwe opmerkingen die nog niet voorbij zijn gekomen tijdens de werkconferentie.

Reeds opgenomen acties die extra benadrukt worden:

- Doe gedegen onderzoek naar bodemdaling op korte termijn, gebaseerd op metingen in het veld (reeds opgenomen in actielijst 'bodemdaling').
- Gebruik recreatieve routes om natuurverbindingen te maken tussen de Prachtlint-projecten (reeds opgenomen in actielijst 'vrijtijdseconomie').
- Ga uit van de eigen kracht binnen de regio (reeds opgenomen in actielijst 'vrijtijdseconomie').
- Een heel aantal projecten lopen al, maar deze toch laten staan in de lijsten om ze actueel te houden.

Wijzigingen in de actielijst:

- Toekomstbestendige landbouw vindt overal in het gebied zijn plek, niet alleen in het oosten van het gebied (verwerkt in actielijst 'agrarische sector').

- Koplopers in de landbouw zijn nu al aanwezig in de regio. Natuurinclusief boeren en het realiseren van korte ketens is iets wat op korte termijn al kan gebeuren (verwerkt in actielijst 'agrarische sector').

Nieuwe opmerkingen:

- Benoem een mogelijke treinverbinding van noord naar zuid in de invloedssfeer van de A27. Hiermee wordt de A27 een belangrijke corridor in het landschap van de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.
- Zorg dat de projecten bewaakt worden door ze te koppelen met de omgevingsvisies van de twee provincies.
- Windturbines hebben effect op het landschap breder dan alleen de 'eigen' regio. Wees hier voorzichtig mee.

UITNODIGING TOT ACTIE

UITNODIGINGSDOCUMENT

Deze uitnodiging tot actie bestaat uit drie onderdelen. Enerzijds presenteren we hier een lijst met voorstellen en acties die voortgekomen is uit het harde werk van de deelnemers tijdens de werkconferentie. Daarnaast resteren een aantal dilemma's die we tijdens de tweedaagse tegen kwamen. Een deel van deze dilemma's was reeds bekend en de werkconferentie benadrukte nog eens de sterke behoefte om hier verder over na te denken. Deze onderwerpen vragen nog verder onderzoek, discussie,

visievorming en het maken van beleid. Tot slot geven we een beknopt denkkader voor vervolgonderzoek

VOORSTELLEN- EN ACTIELIJST WERKCONFERENTIE

Op de volgende pagina's volgen tabellen met voorstellen en acties die aangedragen zijn door de deelnemers van de werkconferentie. Elke tabel wordt vergezeld door een kaart, waarop de voorstellen gelokaliseerd zijn.

Alle voorstellen en acties die genoemd zijn tijdens de werkconferentie zijn opgenomen in de tabellen. Het kan

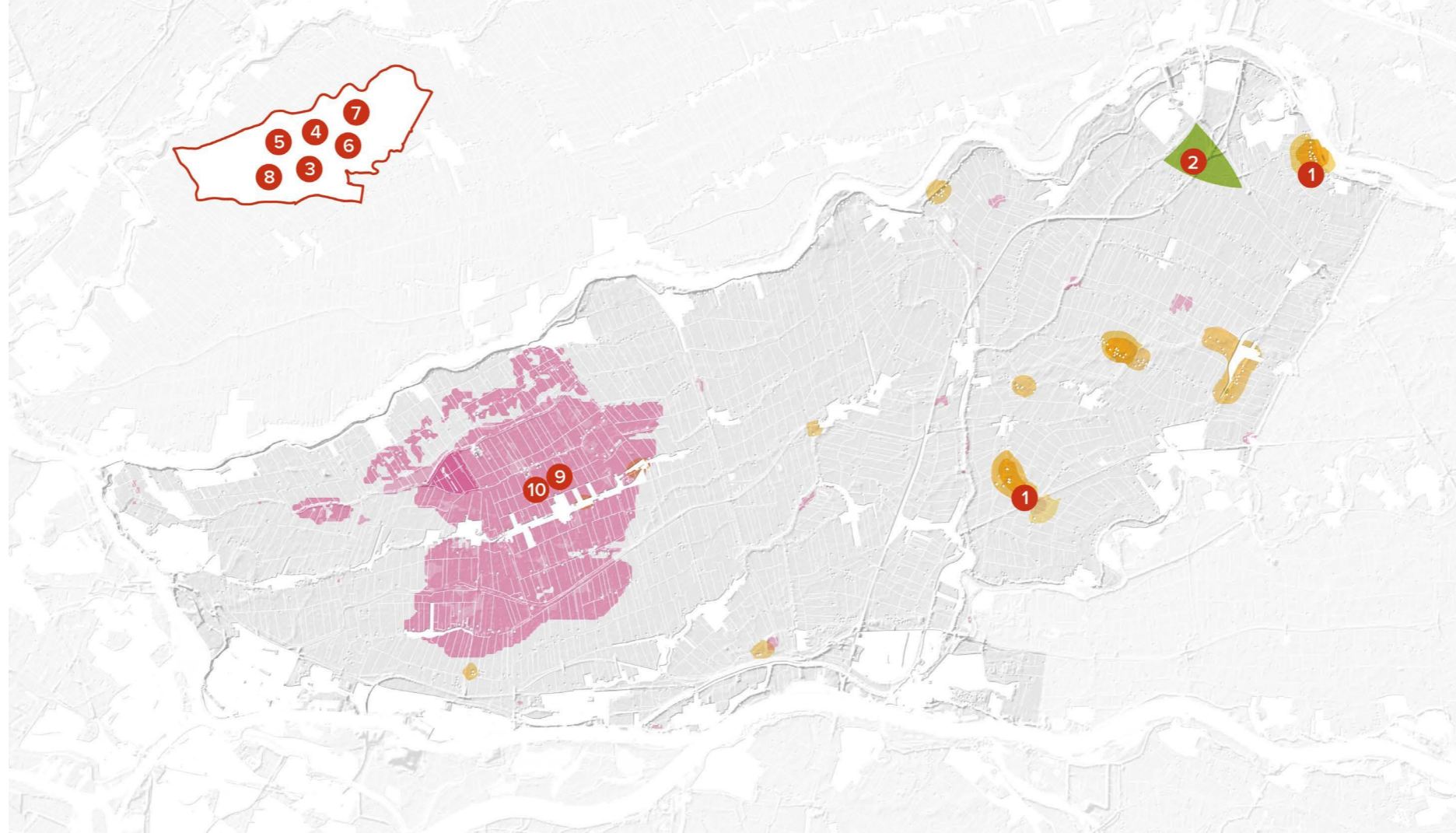
dus zijn dat projecten bijvoorbeeld al lopen, bijvoorbeeld uit het programma Groen Verbindt, of niet direct van invloed zijn op landschapsontwikkelingen. Desondanks zijn alle projecten zijn opgenomen om te laten zien wat speelt onder de stakeholders in het gebied en de urgentie scherp te krijgen.

Er volgt een proces waarin de acties en voorstellen door de stakeholders en samenwerkende overheden worden geprioriteerd. Ook wordt gekeken welke partner er energie op wil zetten om een voorstel of actiepunt verder te brengen.

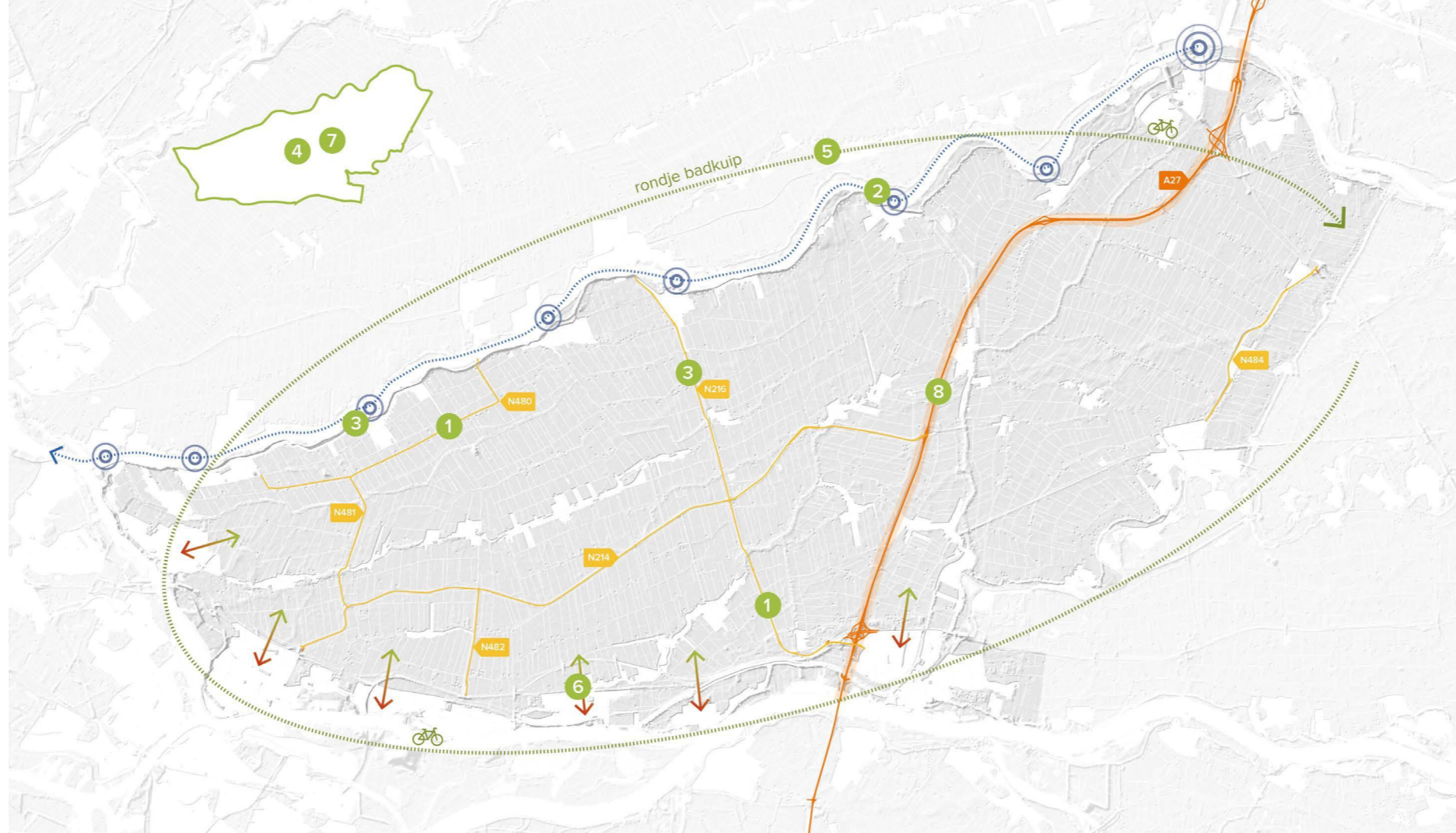
Op deze pagina is een tabel te vinden met de projecten die niet binnen een thema vallen, maar wel relevant zijn voor het gehele uitnodigingsdocument. Deze categorie is 'Overig' genoemd.

Voorstel/actiepunt	Doel	Termijn
OVERIG		
Korte termijn		
1 Atlas voor A5H	Projectplan	< 5 jaar
2 Gissignaleringskaart	Projectplan	< 5 jaar

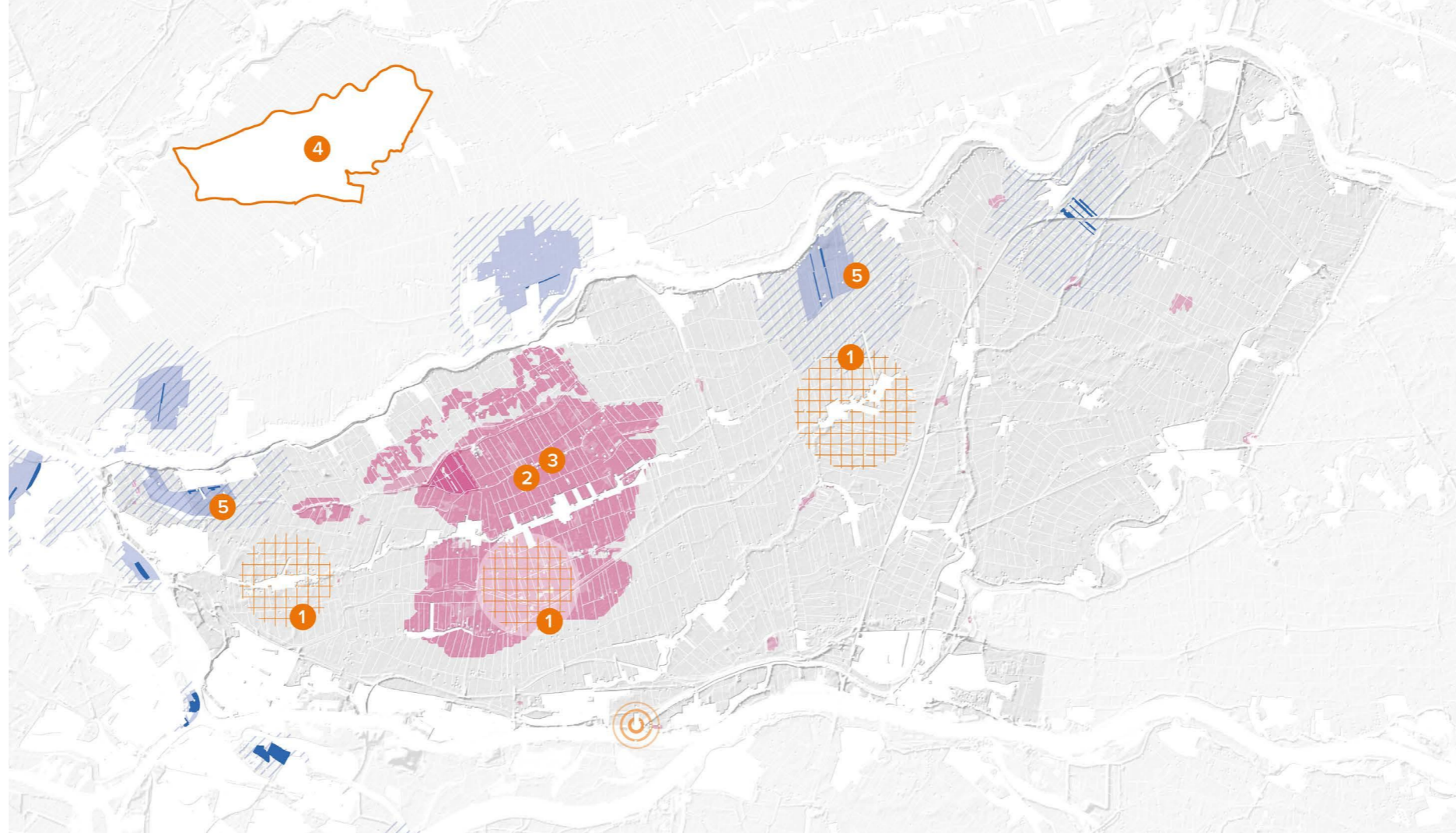

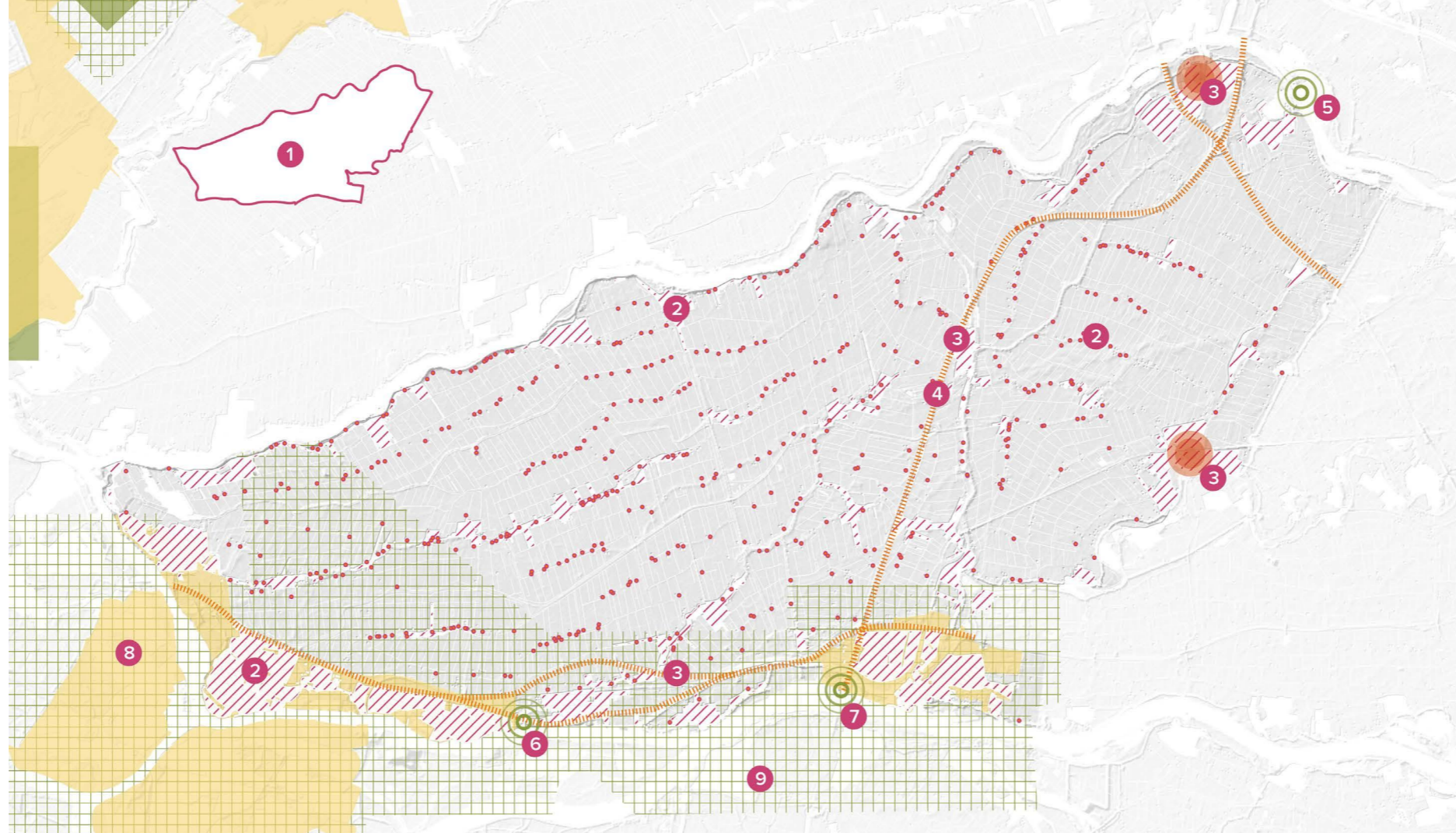
Maatregel	Benodigde actie	Termijn	
TOEKOMST AGRARISCHE SECTOR			
Korte termijn			
1	Ruimte voor recreatie in Vrijkomende Agrarische Bebouwing	Beleid	< 5 jaar
2	Hennepteelt bij Vianen	Projectplan	< 5 jaar
3	Proeftuin bloemrijk grasland	Projectplan	< 5 jaar
4	Coöperatie Herenboerderij	Projectplan	< 5 jaar
5	Overleg over toekomst boeren in bodemdalingsgebied	Onderzoek	< 5 jaar
6	Korte ketens voedsel	Onderzoek	< 5 jaar
Middellange termijn			
7	Beloon koplopers	Projectplan	5-10 jaar
Lange termijn			
8	Onderzoek toekomstbestendige landbouw	Onderzoek	> 10 jaar
9	Proef natte teelten	Projectplan	> 10 jaar
10	Proef onderwaterdrainage (lange termijn)	Projectplan	> 10 jaar

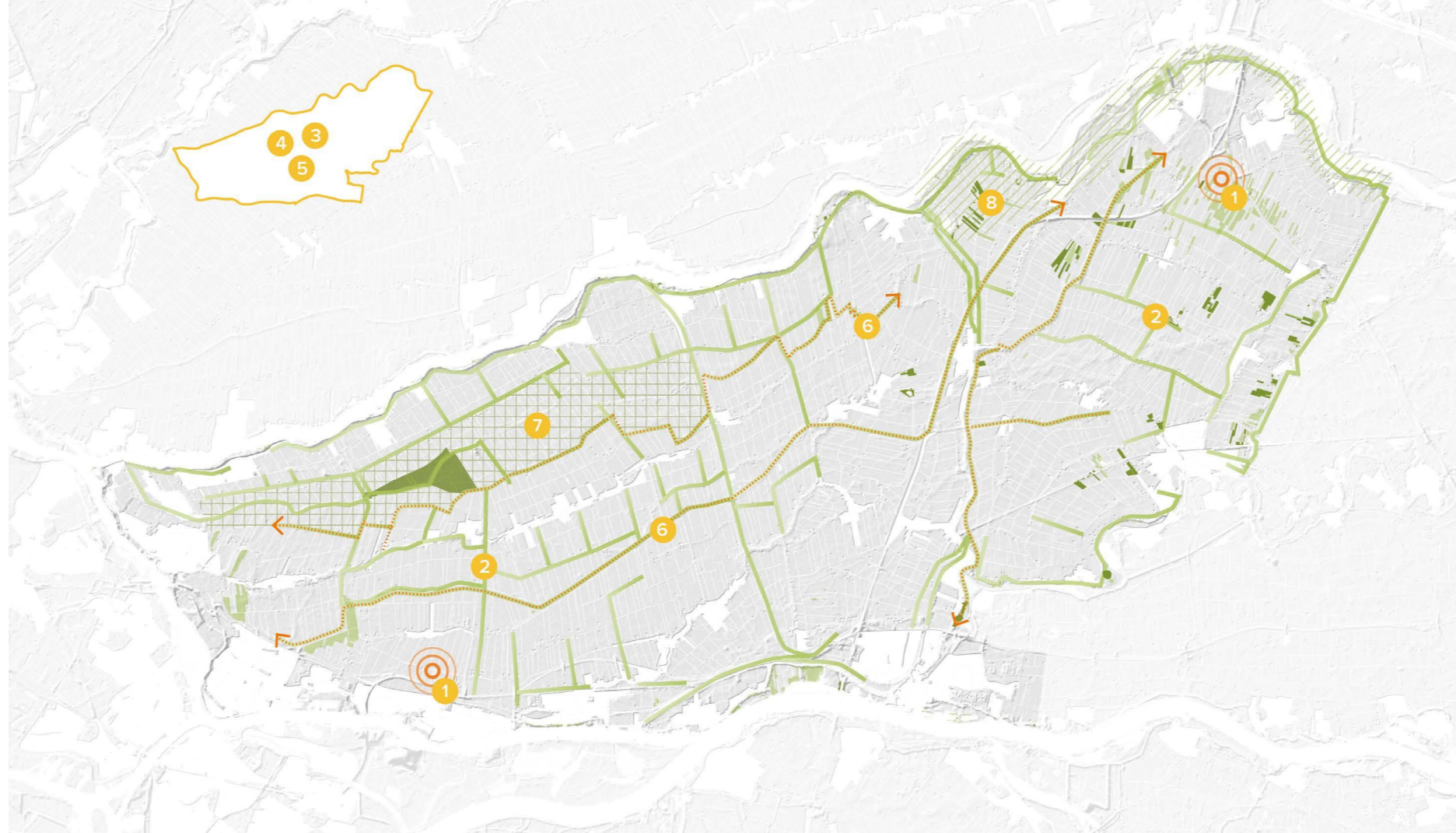
Maatregel	Benodigde actie	Termijn
BEREIKBAARHEID		
Korte termijn		
1 Agrarisch verkeer op de N-wegen	Onderzoek/beleid	< 5 jaar
2 Waterbus extra stops	Projectplan	< 5 jaar
3 Brug Ammersche boezem bij Peppelweg	Projectplan	< 5 jaar
4 5G en glasvezel	Projectplan	< 5 jaar
Middellange termijn		
5 Rondje 'badkuip'	Projectplan	5-10 jaar
6 Stad-land verbindingen Noordelijke Drechtsteden	Onderzoek	5-10 jaar
7 Heroverweging 15 tons regel	Beleid	5-10 jaar
Lange termijn		
8 A27 upgraden	Onderzoek	> 10 jaar

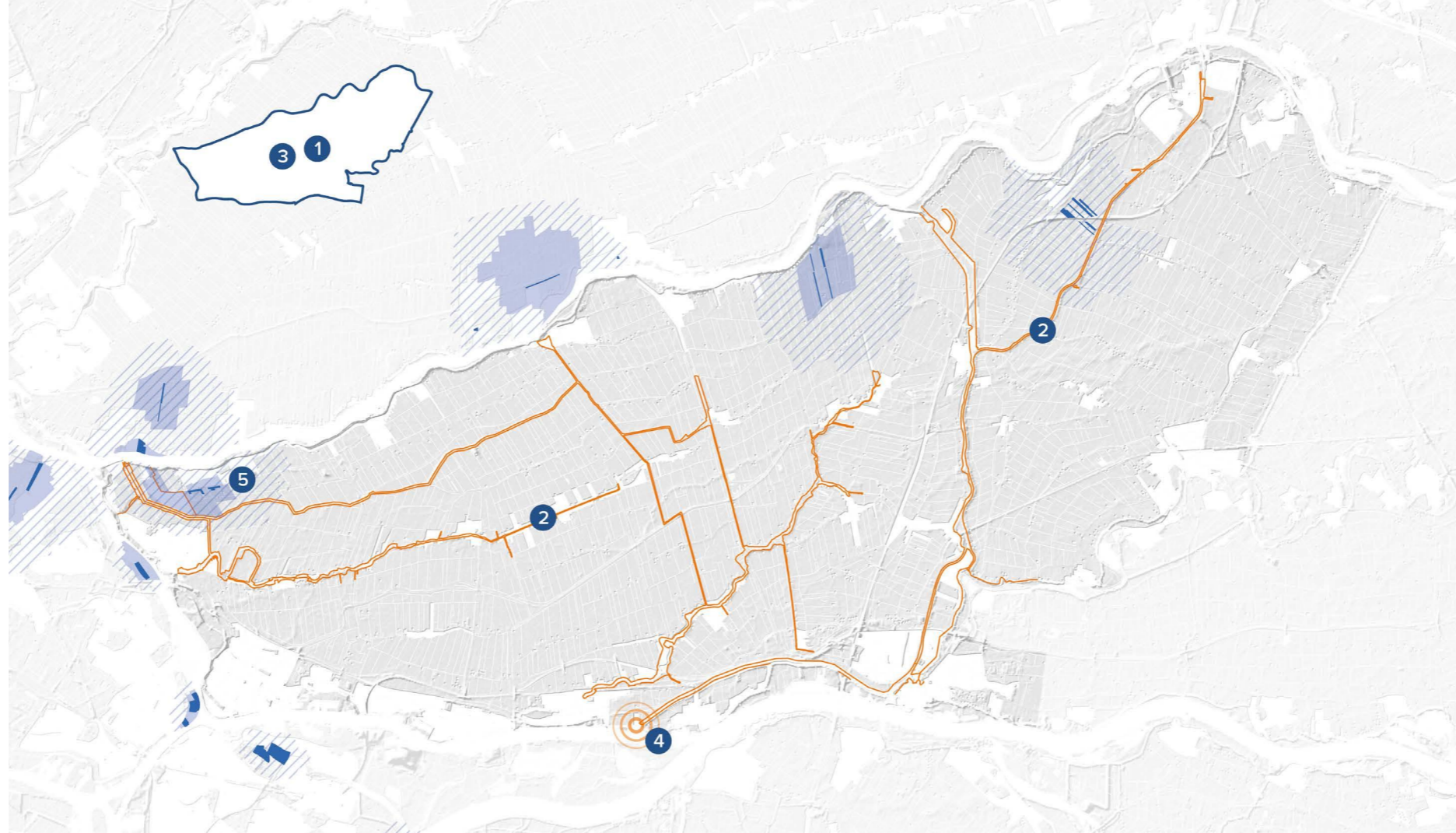
Maatregel	Benodigde actie	Termijn
BODEMDALING		
Korte termijn		
1	Waterpeil ophoging pilots Oudalblas, Giessendamse Binnenvliet en Noordeloos	Projectplan > 5 jaar
2	Proef onderwaterdrainage	Projectplan > 5 jaar
3	Onderzoek bodemdaling	Onderzoek > 5 jaar
4	Overleg over toekomst boeren in bodemdalingsgebied	Onderzoek < 5 jaar
Lange termijn		
5	Onderzoek invloed waterwinning op bodemdaling	Onderzoek > 10 jaar

Maatregel	Benodigde actie	Termijn	
ENERGIETRANSITIE			
Korte termijn			
1	Uitwerking Regionale Energie Strategie	Beleid	< 5 jaar
2	Zonnepanelen op daken	Projectplan	< 5 jaar
3	Afval/restwarmte Vianen, Leerdam en Merwedestrook	Projectplan	< 5 jaar
Middellange termijn			
4	Zonnepanelen op geluidsschermen	Projectplan	5-10 jaar
5	Energie sluizencomplex Hagestein	Onderzoek	5-10 jaar
6	Energie uitloop Giessen	Onderzoek	5-10 jaar
7	Energie Merwedekanaal	Onderzoek	5-10 jaar
8	Warmte Koude Opslag (WKO) kansen	Onderzoek	5-10 jaar
Lange termijn			
9	Kansen geothermie	Beleid	> 10 jaar

Maatregel	Benodigde actie	Termijn
VRIJETIJDSECONOMIE (EN BIODIVERSITEIT)		
Korte termijn		
1 Nieuw toeristisch overstappunt Everdingen en Sliedrecht	Projectplan	< 5 jaar
2 Ecologisch bermbeheer	Projectplan	< 5 jaar
3 Kleinschalig recreatief ondernemen stimuleren	Beleid	< 5 jaar
4 Uitgaan van kracht lokale bevolking	Onderzoek	< 5 jaar
5 Branding van regio - rust, ruimte, platteland	Projectplan	< 5 jaar
Middellange termijn		
6 Routes Prachtlint	Projectplan	5-10 jaar
Lange termijn		
7 Ecologische verbindingszone Achterwaterschap	Projectplan	> 10 jaar
8 Broekbossen aan de randen van het gebied	Onderzoek	> 10 jaar

Maatregel	Benodigde actie	Termijn
WATERVEILIGHEID		
Korte termijn		
1 Waterbergingsgebieden	Projectplan	< 5 jaar
Middellange termijn		
2 Versterking boezemkades	Onderzoek	5-10 jaar
Lange termijn		
3 Gronddepots bij dijk voor calamiteiten	Onderzoek	> 10 jaar
4 Nieuw gemaal	Projectplan	> 10 jaar
5 Waterwinning verminderen	Onderzoek	> 10 jaar

DILEMMA'S

Naast voorstellen en acties, bleek uit de werkconferentie dat we samen op een heel aantal onderwerpen nog niet de knopen kunnen doorhakken. Deze thema's zijn zo complex en vragen meer onderzoek, discussie en visievorming.

De dilemma's samen:

- Hoe zorgen we in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden een weerbaar, sterk platteland dat de verschillende opgaven die op de regio afkomen kan opvangen en een plek geven, met respect voor de waardevolle karakteristieken?
- Hoe zorgen we er voor dat de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden letterlijk boven water blijft en een plek blijft bieden voor mensen om te wonen, te werken en te recreëren?
- Kan het gebied ruimtelijk transformeren met respect voor het cultuurhistorische landschap en de natuurwaarden, terwijl we ook rekening willen houden met de opgaven van de huidige tijd?
- Houden we het landschap open, geven we het terug aan de natuur of gaan we delen inleveren voor ons eigen woon- en verblijfsplezier?

Allemaal paradoxen die onderling wrijving veroorzaken en die iets vragen van ons landschap. Eén van de uitkomsten van de regionale samenwerking rond de totstandkoming van dit uitnodigingsdocument is de deelname van het gebied Alblasserwaard-Vijfheerenlanden aan de Eo Wijersprijsvraag. De regio Alblasserwaard Vijfheerenlanden is daarmee één van de regio's die door de Stichting Eo

Wijers is aangewezen als opgave voor de prijsvraag. De hiervoor gestelde vragen zijn basis geweest voor het formuleren van een opgave waarmee maximaal wordt ingezet op het verkrijgen van nieuwe inzichten voor de lange termijn.

DENKRICHTINGEN

Op basis van de landschapsanalyse, het bestuderen van bestaand beleid, lopende programma's en nieuwe plannen én de uitkomsten van de werkconferentie komen we tot een viertal denkrichtingen voor het toekomstig landschap van de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Deze denkrichtingen kunnen helpen in het vervolgproces richting visievorming en uitvoering.

ONLOSMAKELIJK VERBONDEN

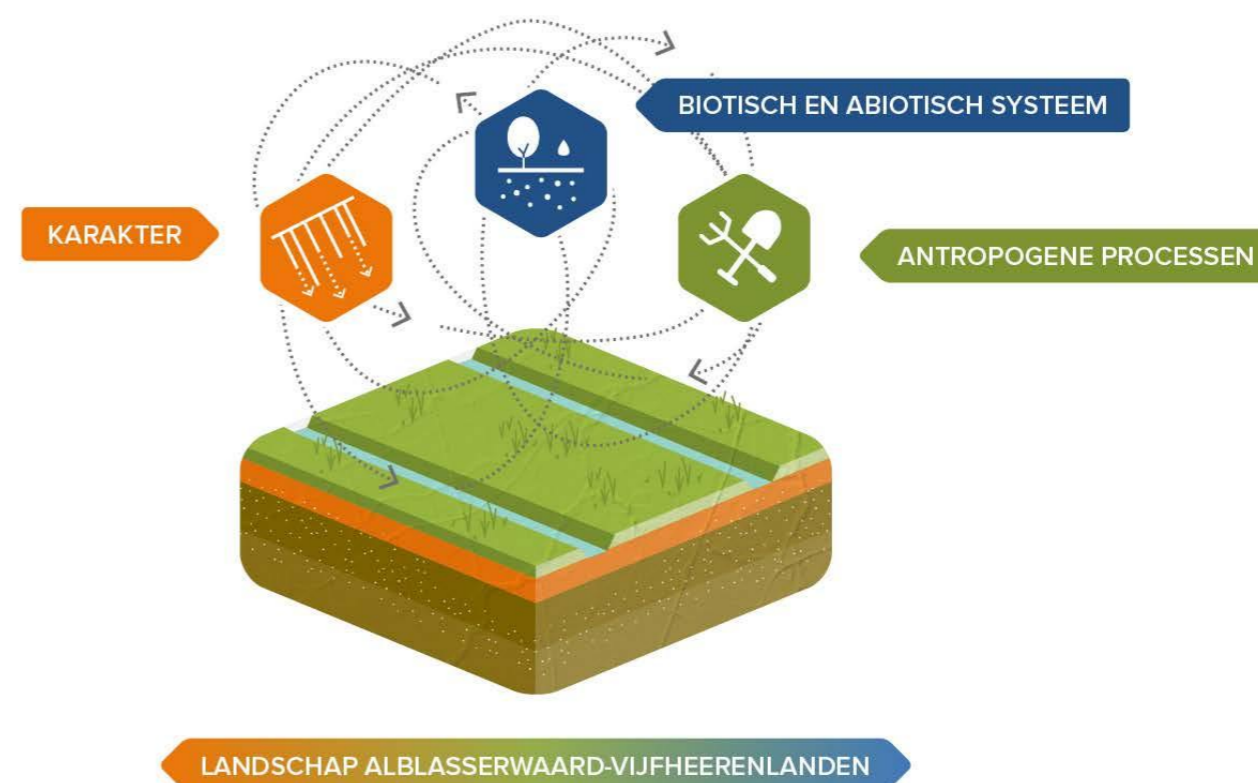
Zoals hiervoor wel is gebleken is de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden onderhevig aan allerlei processen. De bodem daalt, het klimaat verandert, de energieproductie wordt onder de loep genomen en de visie op de agrarische sector verandert. Ook moet de regio bereikbaar en

aantrekkelijk blijven.

De eerste denkrichting, Onlosmakelijk verbonden, heeft betrekking op het landschap als systeem. Het landschap wordt gevormd door een wisselwerking van de volgende drie factoren:

- het biotische en abiotische systeem;
- de antropogene processen; en
- het bestaande karakter.

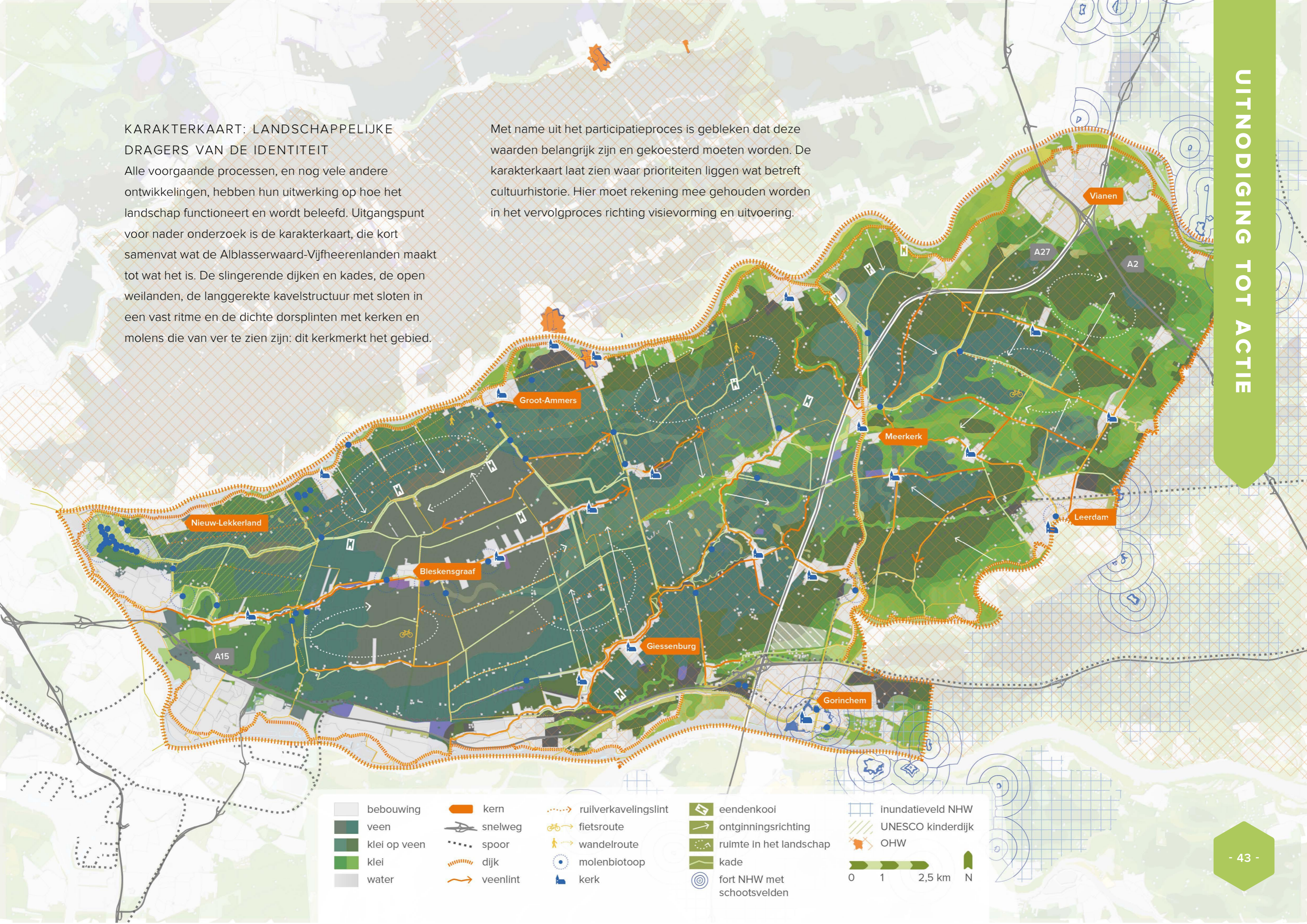
Het samenspel van deze factoren vormt het landschap. Het biotische en abiotische vormen de ondergrond, de antropogene processen zijn de vragen en wensen van de bewoners en het karakter omschrijft de reeds bestaande 'Genius loci' van de regio. Het karakter is in feite ook het resultaat van antropogene processen uit het verleden, maar wordt hier apart meegenomen. Dit omdat in het gehele proces veel waarde gehecht wordt aan het typische open uiterlijk van het gebied met langgerekte ontginningen en dichte dorpslinten.

KARAKTERKAART: LANDSCHAPPELIJKE DRAGERS VAN DE IDENTITEIT

Alle voorgaande processen, en nog vele andere ontwikkelingen, hebben hun uitwerking op hoe het landschap functioneert en wordt beleefd. Uitgangspunt voor nader onderzoek is de karakterkaart, die kort samenvat wat de Ablasserwaard-Vijfheerenlanden maakt tot wat het is. De slingerende dijken en kades, de open weilanden, de langgerekte kavelstructuur met sloten in een vast ritme en de dichte dorsplinten met kerken en molens die van ver te zien zijn: dit kerkmerkt het gebied.

Met name uit het participatieproces is gebleken dat deze waarden belangrijk zijn en gekoesterd moeten worden. De karakterkaart laat zien waar prioriteiten liggen wat betreft cultuurhistorie. Hier moet rekening mee gehouden worden in het vervolgproces richting visievorming en uitvoering.

bebouwing	kern	ruilverkavelingslint	eendekooi	inundatieveld NHW
veen	snelweg	fietsroute	ontginningsrichting	UNESCO kinderdijk
klei op veen	spoor	wandelroute	ruimte in het landschap	OHW
klei	dijk	molenbiotoop	kade	0 1 2,5 km N
water	veenlint	kerk	fort NHW met schootsvelden	

TERUG NAAR DE BASIS

Om een goede basis te vormen voor de landschapontwikkeling, wordt terug gegaan naar de essentie. Er zijn zoveel verschillende processen die druk uitvoeren op het landschap, maar wat is nu echt belangrijk? We moeten het doen met wat ons gegeven is: de ondergrond, bestaande uit de bodem, het water en het biotische systeem. Als deze abiotische en biotische systemen naar behoren functioneren, is er een landschap gevormd dat tegen een stootje kan. Een landschap dat klaar is voor de toekomst.

Uit de analyse is gebleken dat er in dit gebied meerdere ruimtelijke dilemma's spelen die onderling van elkaar afhankelijk zijn. Denk aan bodemdaling in relatie tot de toekomst van de agrarische sector en het verband tussen cultuurhistorisch waarde van het landschap en de

ruimte vraag in verband met de energietransitie. Het is denkbaar dat er een integrale afweging wordt gemaakt op basis van de ondergrond. Kort gezegd komt dit er op neer dat het landgebruik (mede) bepaald wordt door de fysieke randvoorwaarden die het bodem-, water-, en biotische systeem opleggen.

Elk systeem geeft een aantal kaders om binnen de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden op een goede manier te functioneren.

BODEMSYSTEEM

De bodem functioneert goed wanneer dit:

- op gelijke hoogte blijft (in ieder geval niet daalt);
- gezond is; en
- voldoende draagkracht heeft voor de beoogde functie.

WATERSYSTEEM

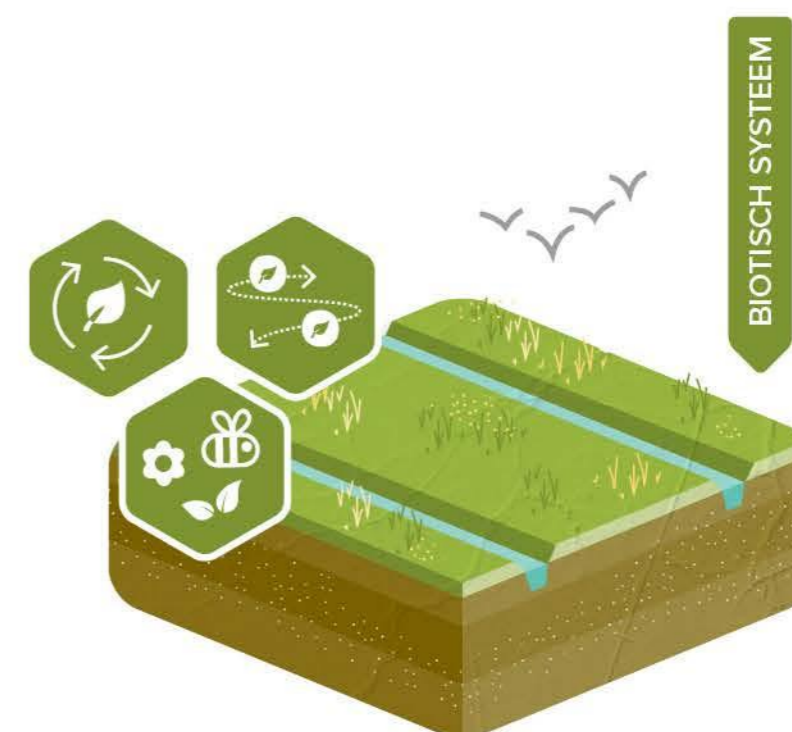
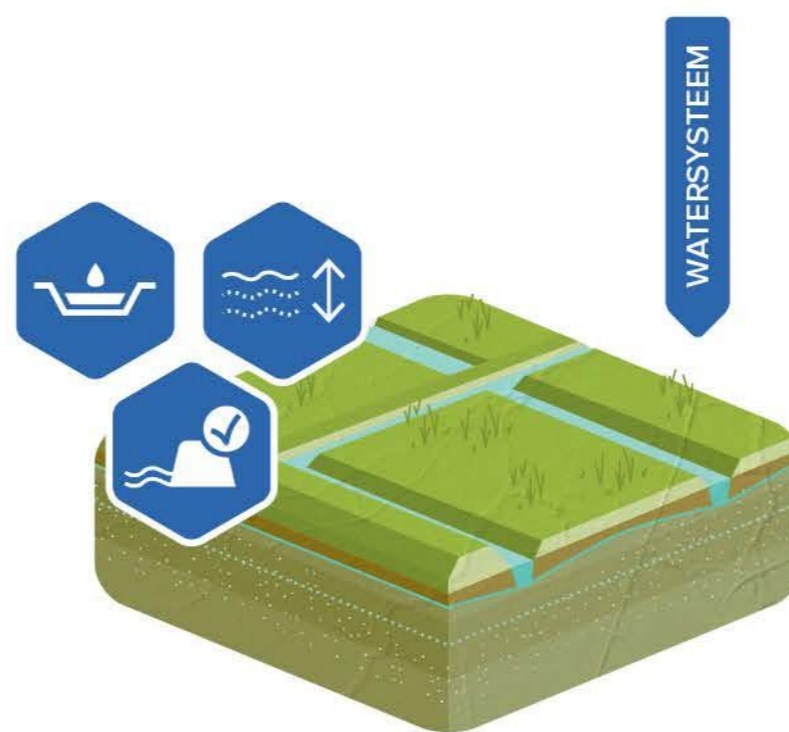
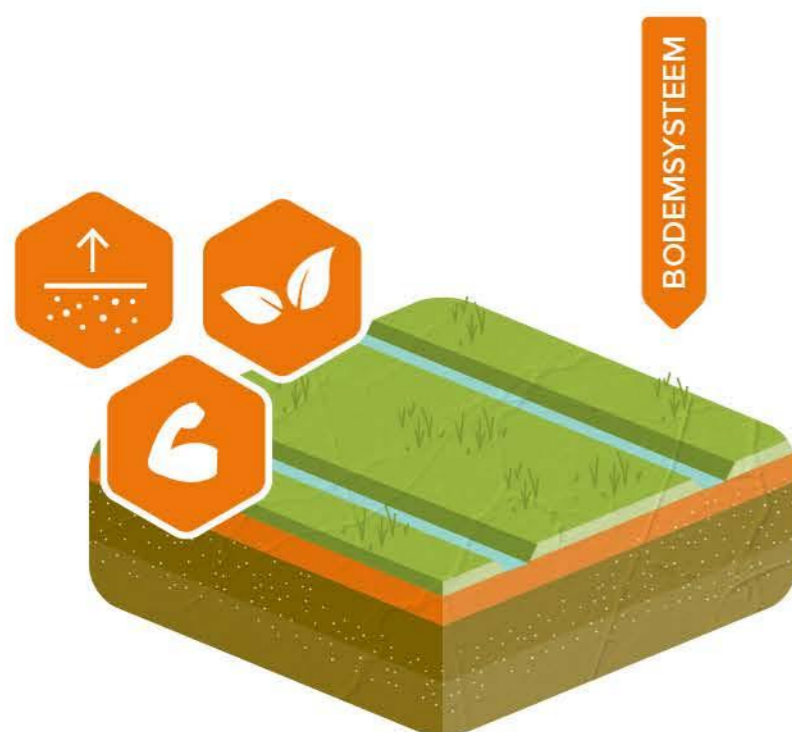
Het watersysteem functioneert goed wanneer dit:

- veilig is en veiligheid biedt;
- flexibel is in peil voor de beoogde functie; en
- voldoende water buffert.

BIOTISCH SYSTEEM

Het biotische systeem functioneert goed wanneer dit:

- voldoende biodiversiteit waarborgt;
- circulair is in grondstoffen; en
- goede onderlinge verbindingen heeft.

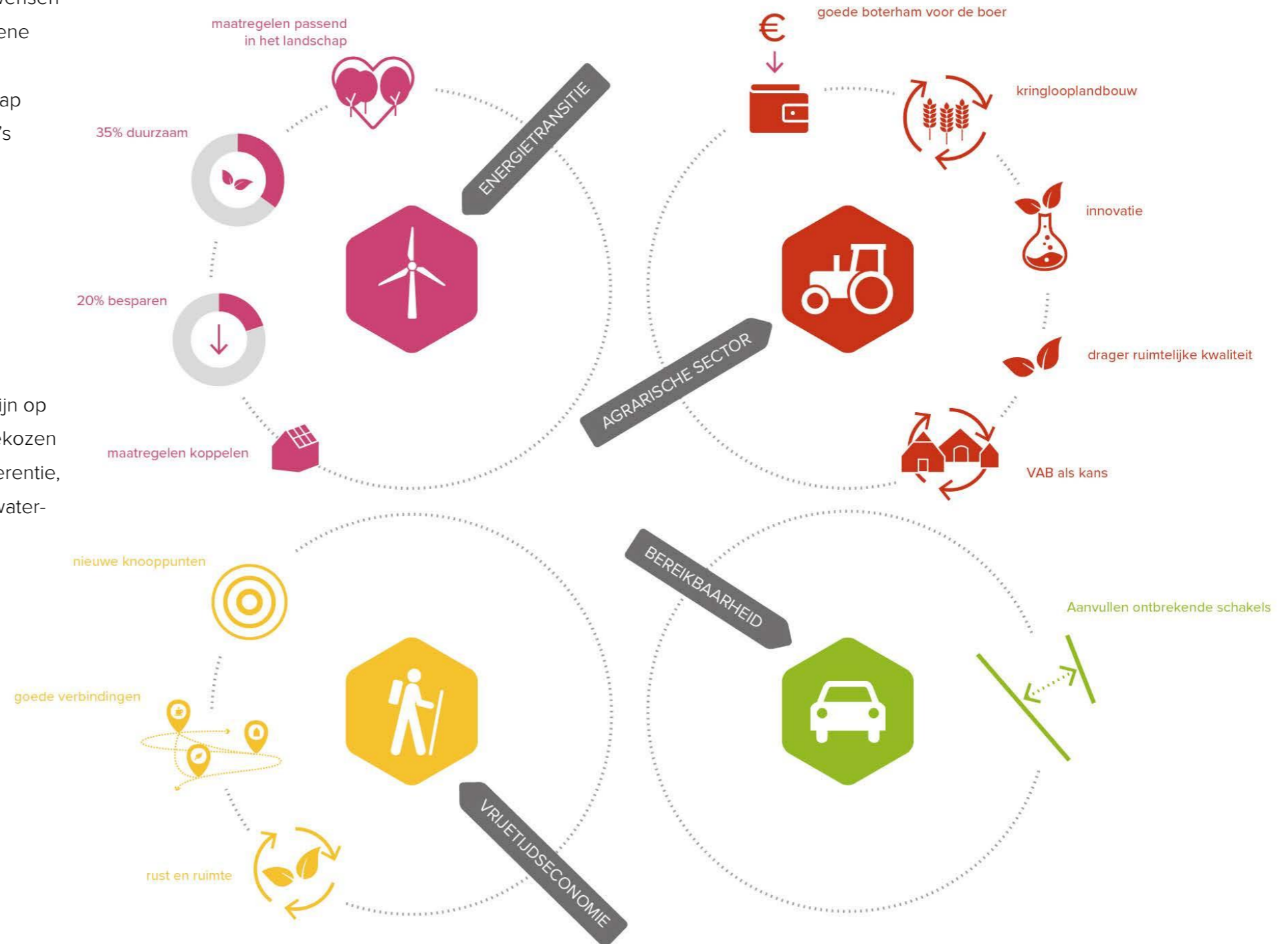

LANDSCHAP ONDER DRUK

Naast deze biotische en abiotische systemen leggen wij als mensen veel druk op het landschap. We vragen en wensen van alles van onze omgeving. Dit vormt de antropogene laag in het landschap. De karakterkaart laat zien hoe antropogene processen uit het verleden het landschap gevormd hebben. De druk en vragen van vier thema's worden hiernaast kort verbeeld:

- energietransitie;
- agrarische sector;
- vrijetijdseconomie; en
- bereikbaarheid.

Natuurlijk zijn er veel meer thema's die van invloed zijn op het gebied, zoals wonen en bedrijvigheid. De vier gekozen thema's passen bij de onderwerpen uit de werkconferentie, in combinatie met het hiervoor genoemde bodem-, water- en biotisch systeem.

VERVOLG

Het uitnodigingsdocument dat nu voor u ligt is een momentopname van de stand van zaken ten aanzien van de gedachtevorming rond de toekomst van het landschap in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Het document bevat enerzijds een analyse van het actuele beleid en anderzijds een inventarisatie van voorstellen en acties uit de regio. De vraag is vervolgens: hoe nu verder?

Het vervolgtraject bestaat uit een drietal sporen, die parallel doorlopen zullen worden:

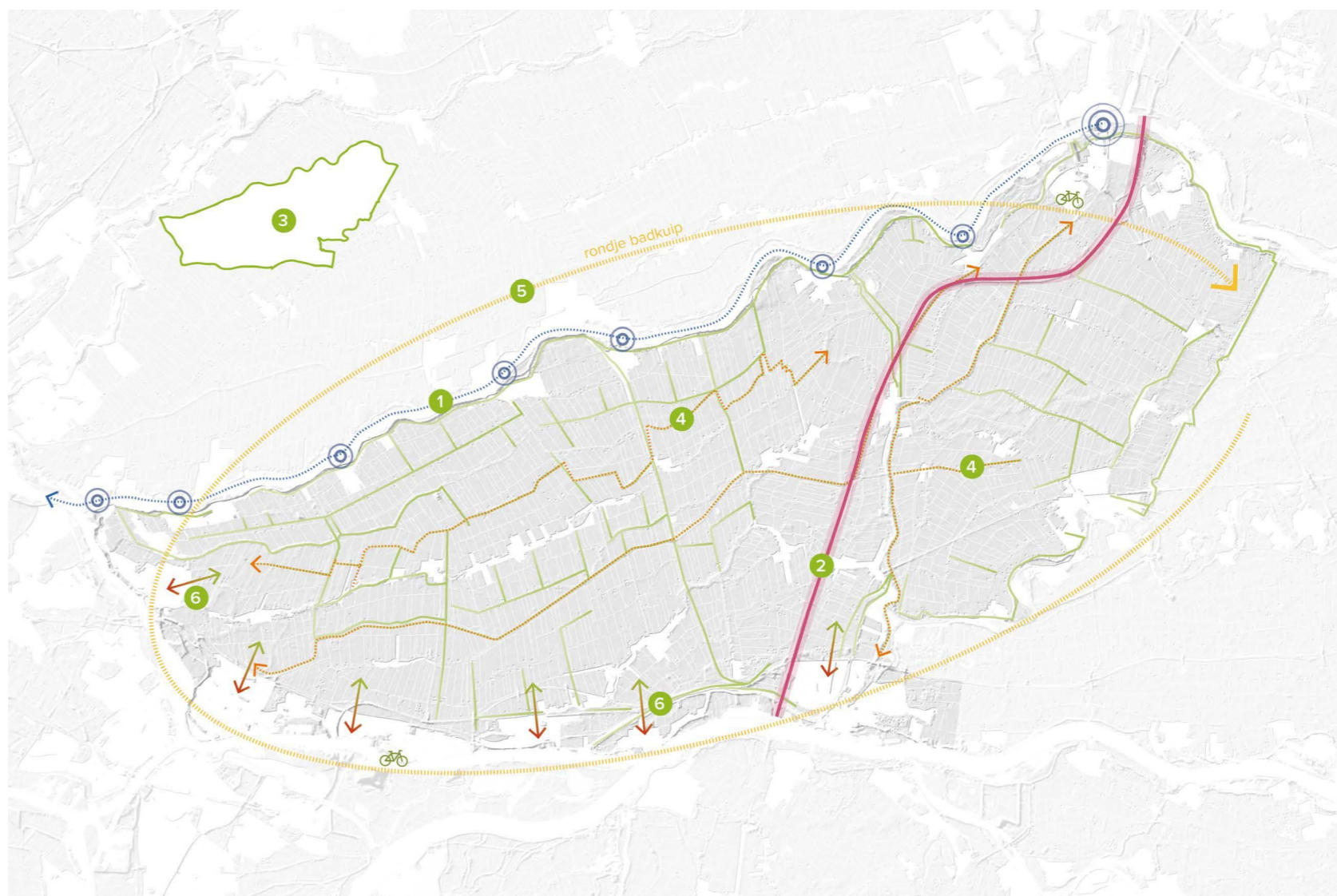
- Voorstellen en acties prioriteren en bepalen welke partner met welk onderwerp aan de slag gaat
- Invulling geven aan regionale samenwerking
- Ontwikkeling ruimtelijk beleid

VERVOLG VOORSTELLEN EN ACTIES

Dit document bevat per thema een aantal voorstellen en acties die nu verder opgepakt kunnen worden. In een sessie met stakeholders en deelnemers aan de werkconferentie worden de voorstellen en acties geprioriteerd en wordt bepaald wie wat op zich wil nemen. Er zullen afspraken gemaakt moeten worden over planning, financiering en realisatie. Kortom: we moeten aan de slag!

INVULLING REGIONALE SAMENWERKING

Een aantal voorstellen en acties die in dit document zijn omschreven hebben overduidelijk een regionale scope. Deze projecten zullen dan ook regionaal opgepakt moeten worden. Nevenstaande kaart geeft een opsomming welke onderwerpen dit betreft. Bij dergelijke regionale opgaves is het belangrijk dat er stevige coalities worden gevormd met bestuurs- en uitvoeringskracht.

Maatregel	Doel	Termijn
GEMEENTEGRENS Overschrijdende Projecten		
Korte termijn		
1	Waterbus extra stops	Projectplan < 5 jaar
2	Afval/restwarmte Vianen, Leerdam en Merwedestrook	Projectplan < 5 jaar
3	Branding van regio - rust, ruimte, platteland	Projectplan < 5 jaar
4	Recreatieve routes Prachtlint	Projectplan 5-10 jaar
Middellange termijn		
5	Rondje 'badkuip'	Projectplan 5-10 jaar
6	Stad-land verbindingen Noordelijke Drechtsteden	Onderzoek 5-10 jaar

ONTWIKKELING RUIMTELIJK BELEID

Dit uitnodigingsdocument vormt op zichzelf geen ruimtelijk beleid. Dit document vormt juist en bouwsteen voor toekomstig ruimtelijk beleid zoals omgevingsvisies en de verschillende regionale energie strategieën (RES-sen).

De 'Karakterkaart' op pagina 41 kan gebruikt worden als onderlegger voor toekomstig beleid met als doel de landschappelijke identiteit en kenmerkende structuren te borgen.

Dit document heeft een planningshorizon van 5 tot 10

jaar. Het gaat dus over de korte en de middellange termijn. Het document is daarmee een eerste stap op weg naar een visie voor het gebied op lange termijn. De Eo Weijersprijsvraag kan belangrijke inzichten opleveren daarvoor.

TITEL

LA5HL Landschaps-uitnodigingsdocument Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

OPDRACHTGEVER

Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Gemeente Vijfheerenlanden

Provincie Zuid-Holland

Gemeente Molenlanden

Provincie Utrecht

Gemeente Gorinchem

Waterschap Rivierenlanden

Dick Verwoert

CONTACTPERSOON OPDRACHTGEVER**BESTUURLIJK TREKKER RMA LANDSCHAPSONTWIKKELING**

Maks van Middelkoop (Wethouder Gemeente Molenlanden)

AMBTELIJK TREKKER RMA LANDSCHAPSONTWIKKELING

Dick Verwoert (Gemeente Molenlanden)

KERNTEAM RMA LANDSCHAPSONTWIKKELING

Christian Alderliesten (Gemeente Gorinchem), Carola Berkelaar (Provincie Utrecht), Jeannette Bijkerk (Gemeente Vijfheerenlanden), Lida Bode (Gemeente Molenlanden), Pedro van Eeuwijk (Gemeente Vijfheerenlanden), Cindy Gejas-Joosten (Waterschap Rivierenland), Kees de Haas (Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden), Marinke Kruijt (Gemeente Vijfheerenlanden), Cor Revet (Gemeente Molenlanden) en Willem van Valen (Gemeente Molenlanden).

STATUS

Concept

DATUM

10 januari 2020

DOCUMENTNUMMER

15174-R

PROJECTNUMMER

625.01

PROJECTTEAM IMOSS

Serge Vonk

Anne van Schaijk

Dennis Schijff

IN OPDRACHT VAN

PROVINCIE ■■ UTRECHT

IMOSS

**STEDENBOUW
LANDSCHAP
BUITENRUIMTE**

IMOSS
T 033 448 15 46

Soesterweg 300B
3812 BH Amersfoort

info@imoss.nl
www.imoss.nl

BIJLAGEN

BIJLAGE 1 LANDSCHAPSANALYSE

LANDSCHAP ALS DRAGER

ONTSTAAN VAN DE ONDERGROND

Ter hoogte van de Ablasserwaard-Vijfheerenlanden was tijdens het pleistoceen een grote rivierdelta. Een breed, vlechtend rivierensysteem kenmerkte het landschap. In drogere tijden, onder invloed van wind, vormden donken zich. Na de laatste ijstijd, zo'n 11.500 jaar geleden, begon het Holoceen. De temperatuur steeg en het ijs smolt. De

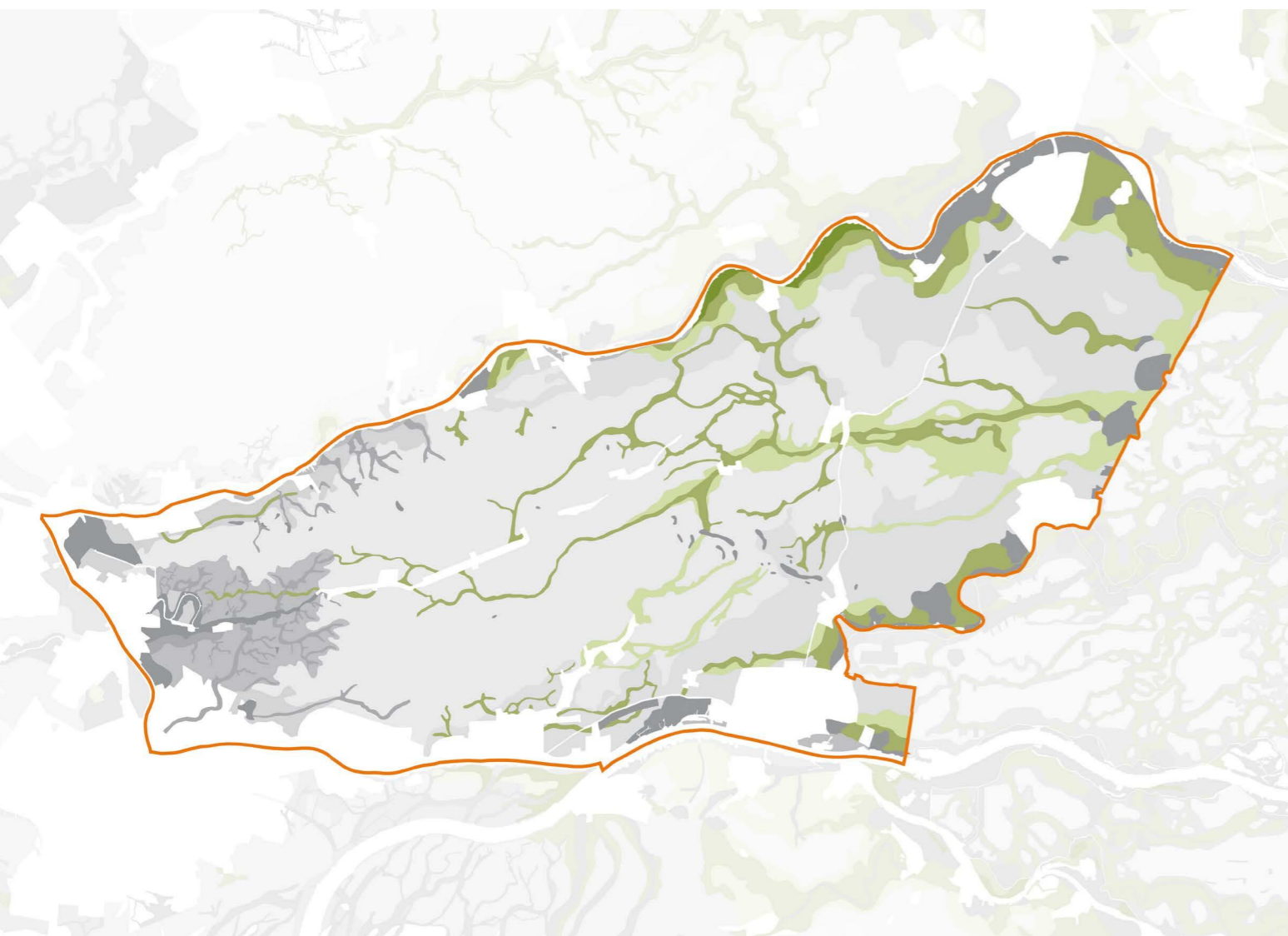
grote rivieren vormden om naar een meanderend stelsel.

Deze smallere rivieren traden snel buiten hun oevers. Grof, zandig materiaal werd naast de rivier afgezet: de hoger gelegen oeverwallen. Het fijne, kleiige materiaal werd verder van de rivier afgezet: de lager gelegen komgronden.

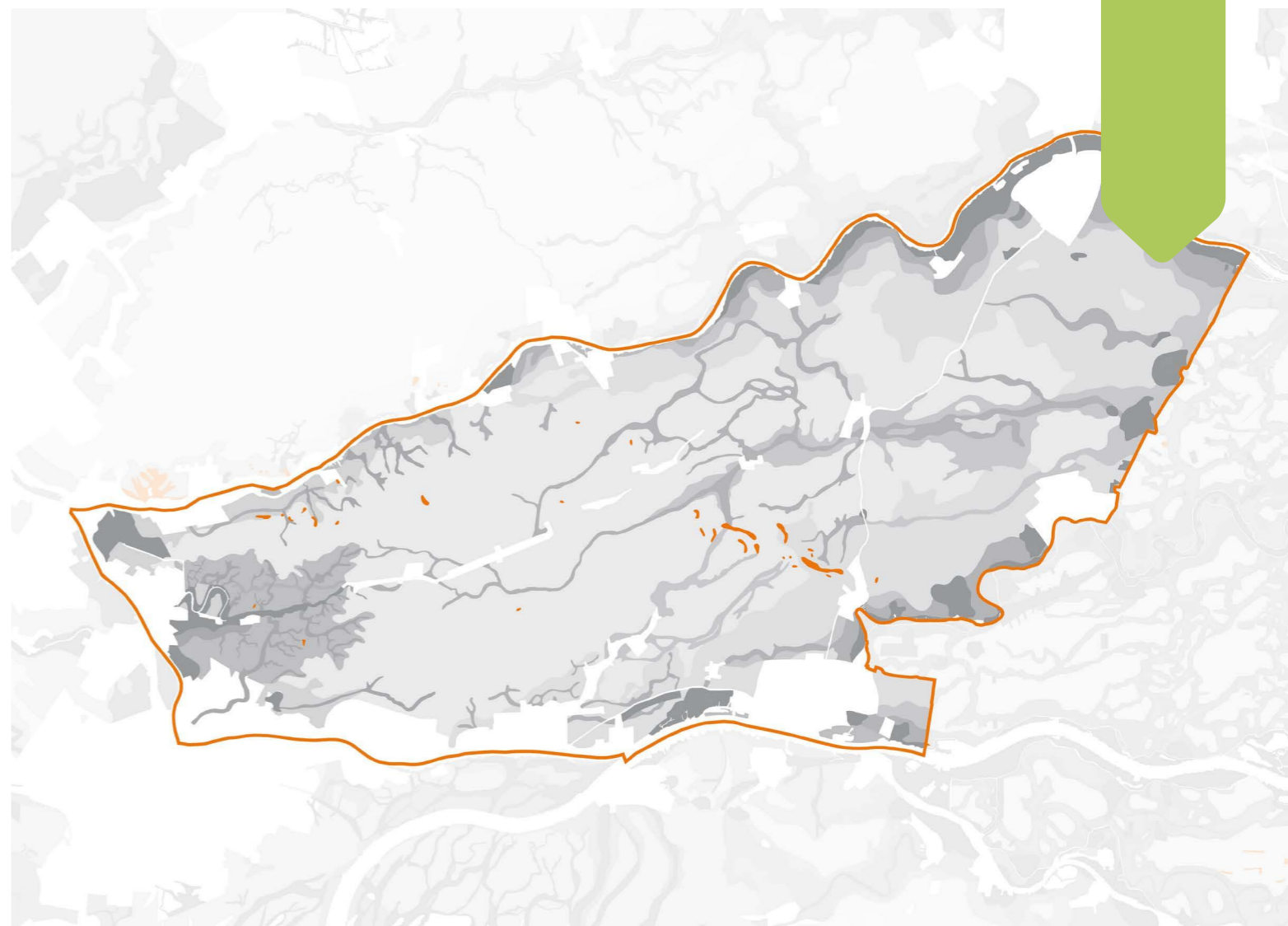
Tussen de rivieren ontstond een moeras, wat zich ontwikkelde tot een laagveenpakket. Het veenkussen

groeide tot enkele meters boven de oeverwallen. Het veen werd ontwaterd door kleine veenstroompjes, zoals de Giessen, de Linge, de Goudriaan en de Alblas.

De westkant van het gebied had vanaf het begin van het eerste millennium te maken met inbraken van de zee. Hierdoor zette zeeklei zich af bovenop het veenpakket.

Stroomruggen en oeverwallen

Donken

VORMING VAN DE LANDSCHAPSSTRUCTUREN

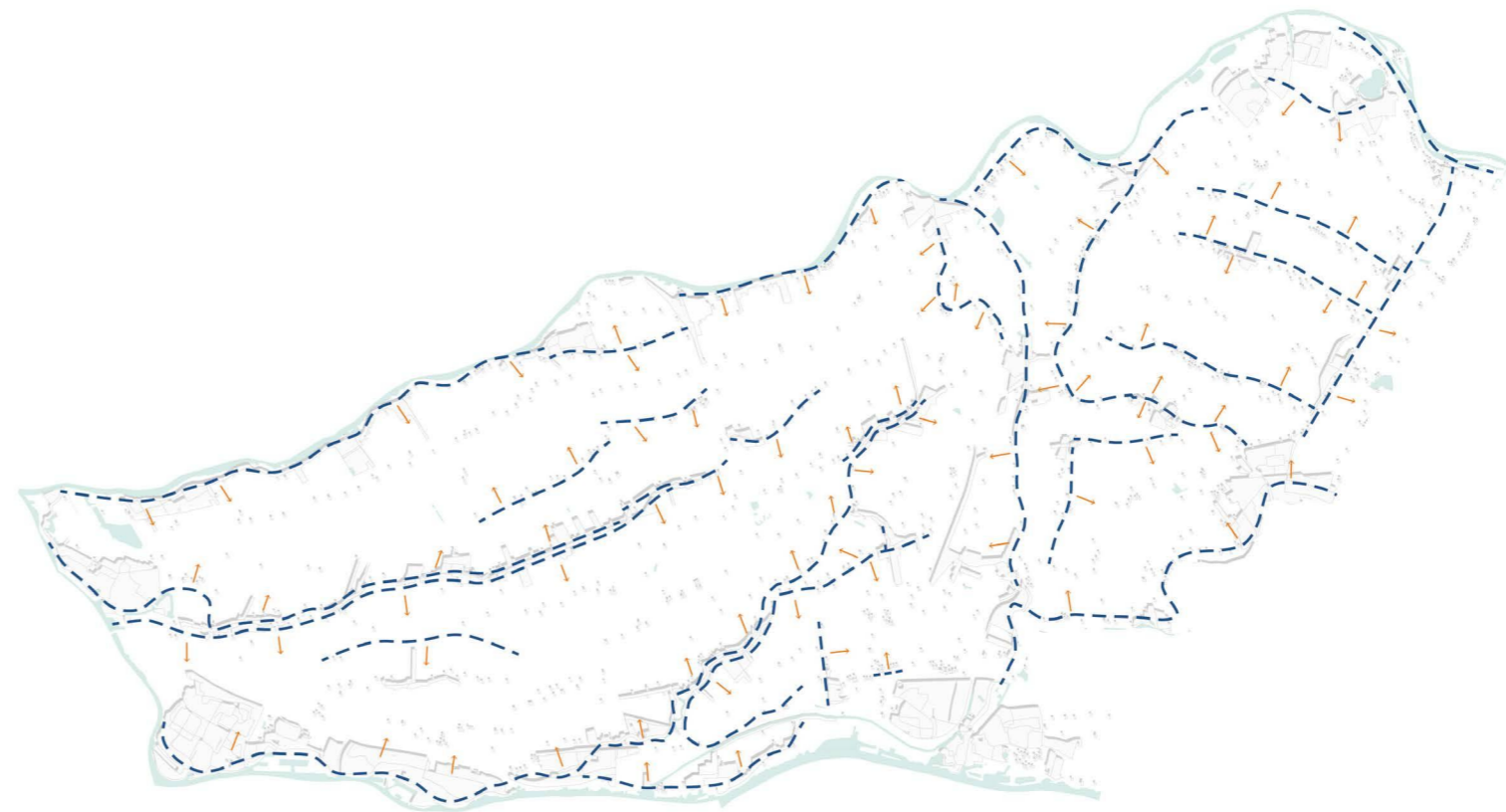
Deze voorgaande landschapvormende processen hebben de ondergrond van het gebied gevormd. Antropogene processen hebben de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden gevormd tot wat het nu is.

Bewoning vond in eerste instantie plaats op de hogere plekken in het landschap: de donken, de oeverwallen en opgevolde stroomruggen van oude rivierlopen.

Vanaf de Middeleeuwen begon de ontginning van het gebied. De eerste akkerbouw vond plaats op de vruchtbare zavelgronden van de oeverwallen. De ontginning van de minder geschikte veengronden begon later, met de hoger gelegen gronden als ontginningsbasis. Door sloten te graven, haaks op de oeverwallen, werd het veen ontwaterd en geschikt gemaakt voor landbouw. In eerste instantie deed elke boer dit voor zich en was er geen achtergrens. Dit heet ontginnen volgens 'vrije opstrek' en wordt gekenmerkt door lange, smalle kavels.

In de elfde eeuw begonnen de Graven van Holland en het Bisdom van Utrecht zich te mengen in het ontginnen van de veengronden. Zij gingen systematisch te werk. De regelmatige verkaveling, bestaande uit blokken van 1250 meter lang en 113 meter breed, noemt men cope-ontginningen.

Het ontginnen ging samen met twee andere ingrepen: het graven van watergangen om water af te voeren en het bedijken van het gebied. Door het ontginnen van het land was de bodem gedaald en kwetsbaarder voor overstromingen. Ook was de zeespiegel gestegen en waren de meest diep gelegen gronden ook in gebruik

Ontginningsrichting

Afwateringsrichting

genomen. Zo was het gehele gebied rond 1300 in cultuur gebracht.

De eerste dijken werden al eerder aangelegd. Deze dijkes waren om lokaal wateroverlast te voorkomen. Ze lagen dwars op de rivier en beschermden de individuele dorpen. Daarna werden, parallel aan de rivier, achterkades aangelegd. Deze kades beschermden de lager gelegen grond tegen afstromend water vanuit de, toen nog, hogergelegen veenkoepels. Andersom kwam er ook water vanaf de hogere oeverwallen. Dit water werd

tegengehouden door kwelkades. Het gebied liep van oost naar west af, waardoor het water uit de polders van Vijfheerenlanden richting de lager gelegen polders van de Alblasserwaard stroomden. Om deze reden is een tweede fase zijdwenden aangelegd, dit keer over de gehele breedte van het gebied. Voorbeelden hiervan zijn de Diefdijk en de Zouwendijk. In 1277 werd onder leiding van Floris V met een dijkring om de gehele Alblasserwaard begonnen. In 1284 werd hetzelfde gedaan in Vijfheerenlanden.

Ondertussen bleven de rivierpeilen stijgen en de bodem dalen. Dit leidde tot problemen met de afwatering van het gebied. In 1450 werden de eerste poldermolens gebouwd om het overtollige water af te voeren. Elk ontginningsblok kreeg polderkades en een molen om het geheel droog te malen. Om de waterberging te vergroten werd het boezemwater uitgebreid. Er kwam getrapte bemaling: vanuit de poldersloten naar de Lage Boezems en vanuit de Lage Boezems naar de Hoge Boezems. Dit systeem is in de 19e en 20e eeuw nauwelijks veranderd, op capaciteitsvergroting en typen werktuigen na.

Ontwikkeling van de dijkenstructuur

Stedenbouwkundige karakteristiek

De stedenbouwkundige ontwikkeling van het gebied hangt nauw samen met de landschappelijke ontwikkeling. Van oudsher werd er gewoond op de hogere delen van het landschap. Bewoning vond plaats op de oude oeverwallen, stroomruggen en op de donken. Verdichting van deze linten vond plaats eind 19e en in de 20e eeuw. Echte

uitbreidingen komen op gang na de Tweede Wereldoorlog. De steden aan de noordzijde van het gebied komen tot ontwikkeling en de dijk- en lintdorpen bouwen richting het achterland.

BIJLAGE 2 BELEIDSOVERZICHT

GERAADPLEEGDE BELEIDSSTUKKEN

AUTEUR	DOCUMENTNAAM	JAAR
Achterwaterschap	De toekomst van het achterwaterschap	2016
College van Gedeputeerde staten van Noord-Holland, Utrecht, Zuid-Holland	Voorloper Groene Hart	2008
Donkse Laagten	Folder	2009
Donkse Laagten	Natura 2000 - beheerplan	2015
Drechtsteden, Molenlanden en Gorinchem	Regionaal actieplan verkeersveiligheid 2020-2021	2019
Gebiedsraad A5H	Perspectievennota A5H water en ruimte	2018
Gemeente Albalsserdam	Van donk tot dam	2012
Gemeente Giessenlanden	Beleidsplan Duurzaamheid 2017-2018	2016
Gemeente Giessenlanden	Omgevingsvisie	2017
Gemeente Giessenlanden en Molenwaard	Uitvoeringsprogramma Duurzaamheid	2018
Gemeente Giessenlanden, Leerdam, Zederik	Visie Landschap in Beeld Giessen Linge Zouwe Integraal landschapskader	2011
Gemeente Gorinchem	Fietsplan	2013
Gemeente Graafstroom	Ruimtelijk casco	2011
Gemeente Hardinxveld-Giessendam	Beleidsnota Archeologie	2010
Gemeente Molenland	Verordening kwaliteit vergunningverlening, toezicht en handhaving omgevingsrecht	2019
Gemeente Molenlanden	Beleidskaders zonneweiden 2018 Molenlanden	2018
Gemeente Molenwaard	Molenwaards kookboek	2016
Gemeente Nieuw-Lekkerland	Ruimtelijk Casco	2012
Gemeente Papendrecht	Structuurvisie 2020	2009
Gemeente Sliedrecht	Structuurvisie Sliedrecht 2020	2013
Gemeente Zederik	Beleidsnota Recreatie & Toerisme Gemeente Zederik	2016
Gemeente Zederik Maart 2017	Uitvoeringsprogramma Recreatie en Toerisme	2017
Landschapstafel AV	Groen Verbindt - Meerjarenprogramma AV	2016
LTO	Toekomstvisie Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	2019
Provinciaal Adviseurs Ruimtelijke Kwaliteit Utrecht en Zuid-Holland	Ontwerpend Onderzoek Bodemdaling Groene Hart	2019
Provinciaal Adviseurs Ruimtelijke Kwaliteit Zuid-Holland	Energielandschappen - Ontwerpend onderzoek landschap en duurzame energie	2019
Planbureau voor de Leefomgeving	Het Groene Hart in beeld	2015
Provinciale Staten	Verordening Ruimte	2018
Provincie Utrecht	Agenda recreatie en toerisme 2016-2019	2016
Provincie Utrecht	Coalitieakkoord 2019-2023	2019
Provincie Utrecht	Een klimaat voor energietransitie	2016
Provincie Utrecht	Kwaliteitsgids Groene Hart	2011
Provincie Utrecht	Landbouwvisie	2018
Provincie Utrecht	Merwedekanaalzone Klimaatadaptief	2017
Provincie Utrecht	PRS 2013-2028	2016
Provincie Utrecht	PRV 2013	2016
Provincie Zuid Holland	Meerjarenprogrammering groen 2016-2019	2016
Provincie Zuid-Holland	Beleidsvisie Cultureel Erfgoed en Basisvoorzieningen Cultuur 2017-2020	2017
Provincie Zuid-Holland	Cultuurhistorische Atlas	2017

Provincie Zuid-Holland	De opgave van VAB in de provincie Zuid-Holland	2017
Provincie Zuid-Holland	Gebiedsprofiel Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	2012
Provincie Zuid-Holland	Landschapspark Zuidvleugel	2018
Provincie Zuid-Holland	Naar een Weerbare Waard	2019
Provincie Zuid-Holland	NNN	2019
Provincie Zuid Holland	Omgevingsverordening	2019
Provincie Zuid-Holland	Omgevingsvisie	2019
Provincie Zuid-Holland	Verkenning stedelijk landschap en groenblauwe structuur	2017
Provincie Zuid-Holland	Visie rijke Groenblauwe leefomgeving	2019
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Achtergrondrapportage Stresstest A5H	2019
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Bedrijventerreinen regio AV	2018
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Bedrijventerreinenstrategie	2015
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Dijk- en oevervisie	2016
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Economische Transformatiemonitor	2015
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Een archeologische inventarisatie verwachtings- en beleidsadvieskaart	2009
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Een Maatschappelijk gebiedsprofiel	2018
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Gebiedsvisie	2007
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Geemenschappelijke Regeling 2019	2018
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Kwalitatieve verdieping BT regio AV	2018
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Landschapsplan AV	1998
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	MIRT Eindrapport	2016
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Omgevingsdienst Zuid-Holland	2015
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Regionaal Verkeer en Vervoer Plan	2013
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Regionale energiestrategie	2018
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Regionale Structuurvisie Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	2004
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Regionale woonvisie	2017
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Regionale woonvisie 2020	2013
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Resultaten klimaatstresstest A5H	2019
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	RMA Brochure	2018
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Uitwerking klimaatatelier A5H	2019
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Visie 2030	2011
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Visie op mobiliteit in de regio	2019
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Vrijtijdseconomie	2017
Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden en Regio Drechtsteden	Transformatievisie Merwedezone	2009
Regio Drechtsteden	Ruimtelijke kwaliteit	2013
Stuurgroep Nationaal Landschap Groene Hart	De VAB opgaven in het Groene Hart	2017
Stuurgroep Nationaal Landschap Groene Hart	Groene Hart monitor	2018
Waterschap Rivierenland	Gastvrije Waaldijk	2017
Waterschap Rivierenland	Gastvrije Waaldijk	2019
Waterschap Rivierenland	Visie Toekomstbestendig Watersysteem Alblasserwaard	2017
Waterschap Rivierenland	Waterbeheerprogramma 2016-2021	2015
Waterschap Rivierenlanden	Bosatlas Watersysteem Alblasserwaard	2017

SAMENVATTING BELANGRIJKSTE BELEIDSDOCUMENTEN

BELEIDSTUK	MAKERS	JAAR	TOEKOMST VAN DE AGRARISCHE SECTOR	VERSTERKEN VRIJETIJDSECONOMIE	BETERE BEREIKBAARHEID	WATERVEILIGHEID EN KLIMAATADAPTATIE	OMGAAN MET BODEMDALING	ENERGIETRANSITIE
ALGEMEEN								
Provinciaal Ruimtelijke Verordening	Provincie Utrecht	2016	Verstedelijkingsverbod / legalisatie stedelijke functies / woningen en woonschepen in landelijk gebied / Transformatie naar stedelijke functies anders dan wonen / Ruimte-voor-ruimte transformatie	Recreatiewoningen-gebieden, recreatiezones en aangewezen dagrecreatie terreinen.	Mobiliteitstoets bij ruimtelijk plan.	Regionale samenhand waterveiligheid.	Afremmen bodemdaling belangrijk aandachtspunt. Regeling ter beperking van bodembewerking in veengebieden vanwege versnelde bodemdaling.	Uitzondering windenergie, windturbines in landelijk gebied op specifieke locaties
Provinciaal Ruimtelijke Structuurvisie	Provincie Utrecht	2016	Economisch duurzame landbouw / Dynamisch landelijk gebied / Voldoende ruimte voor ontwikkelingen in de landbouw met behoud van gebiedskwaliteiten / Uitbreidingen > 1.5 ha. bovenwettelijke maatregelen t.a.v. fijn stof en geuremissies, zoönosen en gebruik van antibiotica.	Relatie dynamisch landelijk gebied / condities scheppen voor goede recreatieve structuur / belangrijke functie NNN / recreatiezones.	Accent op ontwikkeling openbaar vervoer / bereikbaarheid landelijk gebied vanuit stedelijk gebied m.b.t. recreatie belangrijk.	Anticiperen op de lange termijn gevolgen van klimaatverandering / stimulerende rol innemen	Bodemdalingsgevoelig gebied / geen nieuwe bouwlocaties in veengebieden / regulerende rol richting gemeente inzake bodembewerking in veengebieden / Participatie in Programma Aanpak Veenweiden en Innovatieprogramma Fysieke Leefomgeving	Bio-energie nabij agrarische bouwpercelen / voorkeur zonne-energie op daken i.p.v. veldopstellingen /
Omgevingsverordening	Provincie Zuid-Holland	2019	Max omvang agrarische bedrijven 2 ha. / Limitatief beleid gericht op consolidatie bestaand agrarische sector /	-	-	Veiligheidszoning oevers Nieuwe Waterweg en Nieuwe Maas.	-	Windenergie op bepaalde plekken 15m - 45 m ashoogte.
Omgevingsvisie	Provincie Zuid-Holland	2019	Agrarisch gebruik blijft belangrijke drager ruimtelijke kwaliteit buitengebied. / Grondgebonden agrarische landbouw blijft belangrijke drager ruimtelijke kwaliteit. / Landbouw heeft een verantwoordelijkheid voor kwaliteit. / Drager van het Cultuurlandschap.	Sterke link tussen recreatie en mobiliteit. / Belevingswaarde van het landschap kan de aantrekkingskracht recreatie versterken / Specifieke gebieden aangewezen als recreatie /	hiërarchie van knooppunten en centra met een goede onderlinge bereikbaarheid.	Sterke keringen en aanpassingen in ruimtegebruik. / Waterrobuuste ruimtelijke inrichting om gevolgschade en hersteltijd te beperken. / Zoetwatervoorziening/ voorraad en knelpunten daaromtrent in het kader van klimaat.	Afremmen bodemdaling belangrijk aandachtspunt. Regeling ter beperking van bodembewerking in veengebieden vanwege versnelde bodemdaling.	Bevorderen van de transitie naar een water- en energie-energie-efficiënte samenleving. / Ambitiegebieden bodemenergie / Ontwikkeling warmtenetwerk /
LANDSCHAP EN RUIMTE								
Visie 2030	Regio AV	2011	Ruimte voor ontplooiing, specialisatie, duurzaamheid en diversiteit / regio wordt kenniscentrum / koppelingen innovatie met zorg en recreatie	Ambitie voor een volwaardige aanbod / intensieve zone Hardinxveld-Giessendam, Gorinchem en Leerdam	Regionale kwaliteitsverbetering bereikbaarheid	Wateropvang en recreatie gaan hand in hand. /	-	Combinatie met agrarisch gebruik

BELEIDSTUK	MAKERS	JAAR	TOEKOMST VAN DE AGRARISCHE SECTOR	VERSTERKEN VRIJETIJDSECONOMIE	BETERE BEREIKBAARHEID	WATERVEILIGHEID EN KLIMAATADAPTATIE	OMGAAN MET BODEMDALING	ENERGIETRANSITIE
Visie landelijk gebied AV	Regio AV	2007	Vitale agrarische economie / Waar geen conflict volop ruimte voor landbouw / Subsidiëring agrarisch natuurbeheer op basis van toetsing en aanwezige kwaliteit / Waar agrarisch beheer positief bedraagt grote terughoudendheid bij ontdekken van gronden met navenante bestemming (Agrarische natuurvereniging Den Hâneker)	Nadruk op ontwikkelingen rondom Kinderdijk en mogelijkheden van recreatieve verbindingen over water / accent op recreatief medegebruik / geen grootschalige recreatie	Recreatief routenetwerk / Projectenlijst recreatieve infrastructuur (Stichting Uitvoering landschapsplan) /	Terugdringen van lichthinder / bevorderen van rust in de regio / terugdringen van fijnstof	CO2 uitstoot veenoxidatie aanzienlijk	-
Meerjaren-programmering Groen	Provincie Zuid-Holland	2016	(landschapstafel duurzame akkerbouw) / agenda landbouw (pop-3) / Natuurinclusieve landbouw / (landbouworganisatie Groene Klaver)	Recreatief raamwerk - plasseengebied - Bentwoud - Avifauna en Archeon / inzetten op regio-iconen, stad en landverbindingen, gastvrijheid / nieuwe recreatieve HUBs	(Landschapstafel Leidse Ommelanden) / aanleg nieuwe recreatieve routes / flink geïnvesteerd in het groenblauwe raamwerk voor wandelaars, fietsers en waterrecreanten	MIRT-onderzoek	-	-
Gebiedsprofiel-Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Provincie Zuid-Holland	2012	Middengebied accent op agrarische sector / verbreding en schaalvergroting / grotere kavels met meer bebouwing / Enkele nieuwe boerderijen / nw erven liggen aan boerenervenlinten en vormen visuele eilanden / nieuwe agrarische natuurlandschappen (met extensieve recreatieve functies) / Rust en stiltegebieden	Gevarieerd & verbindend vrijetijdlandschap / opheffen barrièrewerking en toevoegen openbare verbindingen en routes /	Uitwerken regionale recreatieve verbindingen - transferia, poorten, toeristische overstappunten -	Dijkversterkingsopgave ruimtelijke uitwerking iconen /	Versnelde bodemdaling maken aanpassingen aan het watersysteem niet mogelijk en ongewenst / behoud van veenlandschap door afremmen bodemdaling	-
Groen Verbindt	Landschapstafel AV	2016	Kaas Experience Center / Groene Cirkels / Voedsellandschappen / korte ketens / stadslandbouw / leertuin agrarische economie /	Recreatief Knooppunt Sliedrecht / recreatie is nu vooral op land en nauwelijks op water / duurzaam inrichten van recreatiegebied Lammetjeswiel / recreatieterrein Slingelandse Plassen	Scheiden van agrarische verkeer / recreatief verkeer (fietsers) / ontwikkelen van recreatieve routes over binnenwateren	Erfafspoeling bij agrarische bedrijven ter voorkoming verontreiniging oppervlaktewater / 700.000 ton CO2 uitstoot veenoxidatie ('Werken aan Bodem & Water in polder Nieuwland')	Landschap staat onder druk door bodemdaling constante inspanning om het landschap in stand te houden / op lange termijn gevolgen voor grondgebonden bedrijfsvoeringen /	Agrarische ondernemers zijn energie-producent (zonne-energie) / ontwikkelen van een energielandschap (Energiecoöperatie De Knotwilg)
Structuurvisie Alblasserwaard en Vijfheerenlanden authentiek en vernieuwend	Regio Zuid-Holland Zuid en Regio AV	2004	Versterking positie door schaalvergroting en combinatie met andere activiteiten / terugval in aantal agrarische bedrijven / Ruimte voor ruimte - vrijkomende agrarische bebouwing -	Logeren en camperen bij de boer meer toestaan /	Capaciteitsverruiming A15	Waterbergingsstekorten	1,5m veenpakket verdwijnt per eeuw / gem bodemdaling 3 mm/jr / vertraging bodemdaling door middel van peilbeheer. / Verminderd 'scheuren' van grasland	EPC normen hanteren / passieve en actieve zonne-energie / centrale energie opwekking / windmolens tussen Alblasserdam en Papendrecht / Terughoudendheid windmolens

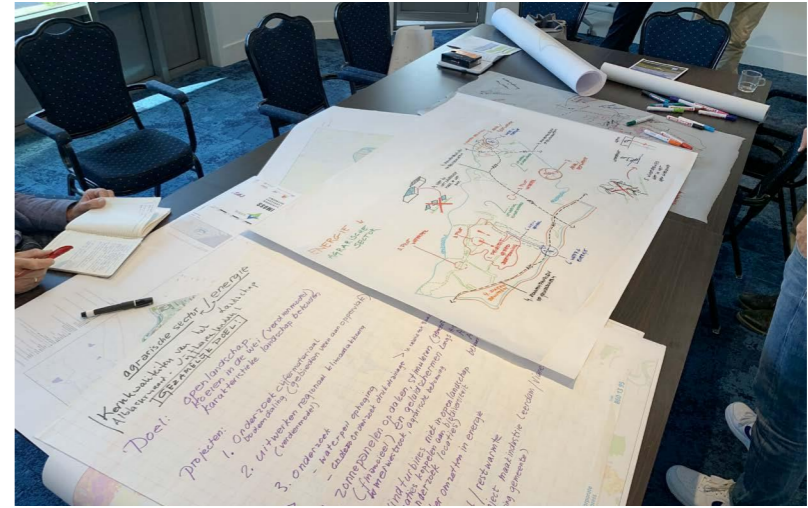
BELEIDSTUK	MAKERS	JAAR	TOEKOMST VAN DE AGRARISCHE SECTOR	VERSTERKEN VRIJETIJDSECONOMIE	BETERE BEREIKBAARHEID	WATERVEILIGHEID EN KLIMAATADAPTATIE	OMGAAN MET BODEMDALING	ENERGIETRANSITIE
Visie Landschap in Beeld Giessen Linge Zouwe - Integraal landschapskader	Gemeente Giessen-landen, Zederik en Leerdam	2011	Met behoud van agrarische identiteit toekomstmogelijkheden en alternatieven bieden aan de sector. / Specifieke sturing op ontwikkeling agrarische erven met thema's schaalvergroting, VAB's, nieuwe erven.	Bij ontwikkeling recreatieve nevenactiviteiten goede landschappelijke inpassing, netwerk van paden over land en en water. / Medegebruiksmogelijkheden versterken in samenhangend netwerk / Ablasserwaard/ Lingezone: uitbreiden en versterken recreatieve voorzieningen /	Nieuwe paardenvoorzieningen in het landschap.	-	-	oplossingen zoeken voor afvoer van snoeihout (onderzoek naar haalbaarheid voor energiewinning, biomassacentrale)
Structuurvisie Sliedrecht 2020	Gemeente Sliedrecht	2013	Woningbouw mag agrarische sector niet hinderen / VAB - Ruimte voor Ruimte /	Faciliterende houding bij nieuwe recreatieve ontwikkelingen / onderscheid in grootschalig en kleinschalig met navenante ruimtelijke inpassing en aanpassingen eisen / Watergebonden recreatieve voorzieningen	Recreatief knooppunt Sliedrecht (Regiopark Merwede) / Fonds recreatief knooppunt / Verbetering/ toegankelijkheid (verkeers) veiligheid voor fietsers, wandelaars, ruiters. / Verbreding A15 / Beneden Merwede Route / HOV-Drechtsteden / Lingelijn	Vergroten ruimte voor waterberging i.c.m. recreatiegebied / Waterrijk groengebied ten noorden van Betuweroute (regiopark) recreatiegebied stedelijke invloedssfeer	-	-
Structuurvisie Papendrecht 2020	Gemeente Papendrecht	2009	-	Biesbosch / centrale as jachthaven-Veerweg / recreatieve as Centrum Dordrecht - Jachthaven Papendrecht - Molens Kinderdijk	Goede verbindingen van en naar recreatiegebieden / Bevorderen langzaam verkeer /	-	-	-
Regionale woonvisie 2020	Regio AV	2013	-	Landschappelijk wonen met mogelijkheden tot recreatie op het water	Bereikbaarheid - Landelijk wonen (verwevenheid) - woondorpen - voorzieningendorpen (aantrekkelijke doorgroeiwoningen) - stedelijk gebied / aantrekkelijkheid opwaarts mobielen	-	-	Energielasten nemen een groeiende rol in de totale woonlasten. De noodzaak tot energiezuiniger woningen neemt toe, in huur en koop.
Economische Transformatie-monitor	Regio AV	2015	Consolidatie agrarische sector en ontwikkeling toeristisch-recreatieve sector / agrifood / 34% melkveehouderij van ZH in plangebied / sluitendende keten van toeleveranciers, dienstverleners en zuivelverwerkers / cross-overs agrarische bedrijven en zorg en toerisme.	Verbreding van toeristisch-recreatieve sector naar natuurbeheer, zorg en recreatie. / ambitie om meer verblijfsrecreatie te creëren boven dagrecreatie.	-	-	-	getijdenenergie/ rivierstromingenergie

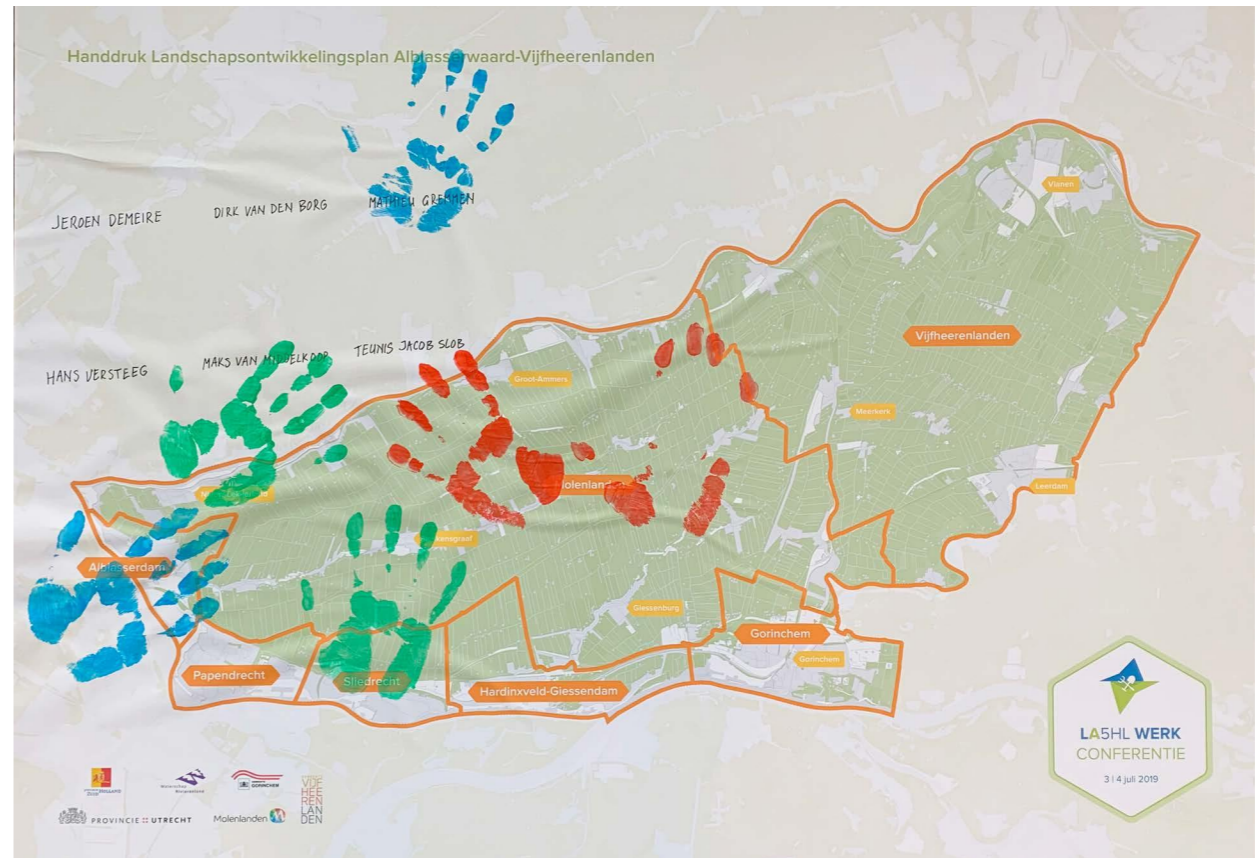
BELEIDSTUK	MAKERS	JAAR	TOEKOMST VAN DE AGRARISCHE SECTOR	VERSTERKEN VRIJETIJDSECONOMIE	BETERE BEREIKBAARHEID	WATERVEILIGHEID EN KLIMAATADAPTATIE	OMGAAN MET BODEMDALING	ENERGIETRANSITIE
Omgevingsdienst Zuid-Holland - 2015	Regio AV	2015	-	Recreatie langs waterstromen. / Verbinden dorpen en steden met water en daarmee verhogen van toeristische en recreatieve kwaliteit	Bereikbaarheid in fysieke en digitale zin.	Waterberging in de stad en heeft relatie met bouwactiviteiten.	Bodemdaling als kans 'story-telling'.	Lokale energievoorziening verbeteren inzet (rest) producten en agrarische biogasproductie.
BEREIKBAARHEID								
Meerjaren-programma Infrastructuur, Ruimte en Transport	Regio AV	2016	-	Oevers als verbinding- en ontsluitingsroute recreatieve structuur / visie sluis Ameide: verbinden recreatiepotentie	Goede bereikbaarheidsstrategie nodig / entrepunt ontbreekt / Ontvlechten fietspaden structuur Kinderdijk	Dijkversterkingsopgave, rivierdijk ophoging Sliedrecht / Versterken - damwand - binnentalud	-	-
Bedrijven-terreinenstrategie	Regio AV	2015	-		Bereikbaarheid vanaf het water	-	-	-
VRIJETIJDSECONOMIE								
Beleidsnota Recreatie & Toerisme	Gemeente Zederik	2016	Ontwikkeling en behoud van waardevolle en aantrekkelijke agrarische landschappen	Faciliterende houding bij nieuwe recreatieve ontwikkelingen / Zouweboezem ontwikkelen / vergroten mogelijkheden verblijfsrecreatie / bekendheid gebied vergroten / goede basisvoorzieningen	Oplaadpunten elektrische fietsen / parkeerplaatsen bij Zouweboezem	Waterfronten Ameide en Lexmond relatie MIRT/ dijkversterkingsprogramma	-	-
Uitvoerings-programma Recreatie & Toerisme	Gemeente Zederik	-		Mogelijkheden voor verblijfsrecreatie en attracties vergroten / verbetering waterfronten Ameide Lexmond en Meerkerk	Loopbrug voetveer Ameide Lopik / fietspad Oude Zederik	-	-	-
Agenda recreatie en toerisme 2016-2019	Provincie Utrecht	2016	Insignificant	Meer mogelijkheden in PRS / Zoektocht naar overkoepelend en niet versplinterde belangenorganisatie	-			
ENERGIETRANSITIE								
Beleidskaders zonneweiden 2018	Gemeente Molenlanden	2018	Zonne-energie binnen agrarische bouwblokken	Zonne-energie mag geen aantasting betekenen voor ruimtelijke kwaliteit recreatiegebied	-	-	-	Raadbesluit ruimtelijke uitgangspunten met betrekking tot zonneweiden.
Beleidsplan Duurzaamheid 2017-2018	Gemeente Giessenlanden	2016	Energie besparing in de agrarische sector realiseren	-	-	-	-	-

BELEIDSTUK	MAKERS	JAAR	TOEKOMST VAN DE AGRARISCHE SECTOR	VERSTERKEN VRIJETIJDSECONOMIE	BETERE BEREIKBAARHEID	WATERVEILIGHEID EN KLIMAATADAPTATIE	OMGAAN MET BODEMDALING	ENERGIETRANSITIE
Uitvoeringsprogramma duurzaamheid 2018-2019	Gemeente Giessenlanden en Molenwaard	2018	Energie besparing in de agrarische sector realiseren	-	-	-	-	-
Regionale Energiestrategieën	Regio AV en Regio U10	2018	Inzet biomassa /	-	-	-	-	2050 energie neutraal / nog geen gemeenschappelijke ambitie /
WATER & WATERVEILIGHEID								
Visie toekomstbestendig watersysteem alblasserwaard	Waterschap Rivierland	2017	-	Verbetering recreatief routenetwerk	-	2030 energieneutraal	Adaptieve benadering	Ergieneutraal watersysteem
Waterbeheerprogramma 2016-2021	Waterschap Rivierland	2015	-	Combinatie stedelijk water en recreatie	-	Preventie ruimtelijke inrichting en crisisbeheersing / verscheidende dijken voldoen niet aan normen / Alle keringen op orde in 2050. In 2021 is 11% op orde. / Boezemkades in 2030 op orde. / Samenwerking bij waterrobuuste ruimtelijke inrichting.	Waterkeringen ophogen voor waterveiligheid	-

BIJLAGE 3 BEELDVERSLAG WERKCONFERENTIE

Koppelkans Energie tr. / Agrarische sector.

- Klimaat akkoord ⇒ niet vrijblijvend uitvoeren van
 - ↳ niet uitwisselbaar met energie → Bodrijstv. aanpassen
 - ↳ biedt kansen voor agrier + biodiversiteit

Project: bodemdaling (veen aan oppervlakt) ⇒ onder water zetten (alternatieve gewassen)

- KANSEN: NIEUWE TEELT → BOUW AFVAL → ENERGIE

Energie transitie

- Afval warmte: o.a. MERWEDE Wetgeving. 1 km noodvoorziening STROOK
- WATER ALS ENERGIE BRON In beeld brengen! (Hagestein!)
- GEOTHERMIE EN WKO in BEELD BRENGEN Met O&E en Provincie
- x - ZONNEPANELEN VERPLICHTEN IN ~~DE~~ BEDRIJFSGEBIEDEN + SCHUREN ^{epdak collectoren koppeling}
- ZONNEPANELEN LANGS A15, BETUWELYN, A27, A2 met RW.
- WINDTURBINES: TOETS: VOGELTREK en ^{Wilde vogels} ~~VERLIES~~ LANDSCHAPSARCHITECT
- Op zoek naar fondsen €

ZAAZ Energie - Handbouw. Agrarische sector

- Let op bij plaatsing van windturbines op de vogeltrek (die groeit bij locaties Afblijven en Groeien)
- Kijk niet alleen met naar zonnenvelden of windturbines maar onderzoek ook andere energiebronnen zoals geothermie, water, restwarmte
- energieopgave vijfde landen: 20 windturbines (aanpak met nu) Lim. opz. spanning 50/60 ha omvang. 2019.
- duidelijkheid over de getallen van bodemdaling en in welke mate.
- bij problemen gebieden qua bodemdaling eerst bij de grondeigenaar beter te raden gaan!
- klimaat akkoord - re RES - geen vrijblijvende dingen
- Drangvlak voor energie + transitie / CO2 reductie.
- in dec sessie met de boeren uit het gebied. Een dag met specialisten en de boeren
- Helder vertrekpunt - klimaat akkoord / Parijs
- 1. Energie transitie kan helpen in de transitie van de agrarische sector en dit financieel bijdragen in inkomensprobleem.
- 2. De boeren zijn aanwezig in dit gebied
- 3. We hebben elkaar heel hard nodig!
- kluspunt: cijfers en data ontbreken nog om een eenduidige oplossing te kunnen innemen.

GROEP 3.

A.

DUURZAAMHEID
OVERLAST ('PROBLEMEN')
UITDAGING IN VOEDSELPRODUCTIE
VAREN
EDUCATIE
BELEEFBAAR WATER
WATER
EMOTIE
NAT BOS
VOLHOUDBAARHEID
LOKALE ECONOMIE
KANS

* NATTER, NIEUWE TEELTEN, NIEUW LANDSCAP,
NIEUWE ECONOMIE, INNOVATIE ALS ATTRACTIE.

GEBIEDSEIGEN IDENTITEIT VERSTERKEN

* MOE GROOT IS HET PROJECT? WELKE
GEBRUIKSVORMEN NU, STRAKS EN LATER

DEELGEBIEDEN ZONEREN

* GROENE WOESTIJN OF GROENBLAUWE OASE?!
RELATIE MET BEBOUWING EN (LINT) DORPEN
Goudmijn

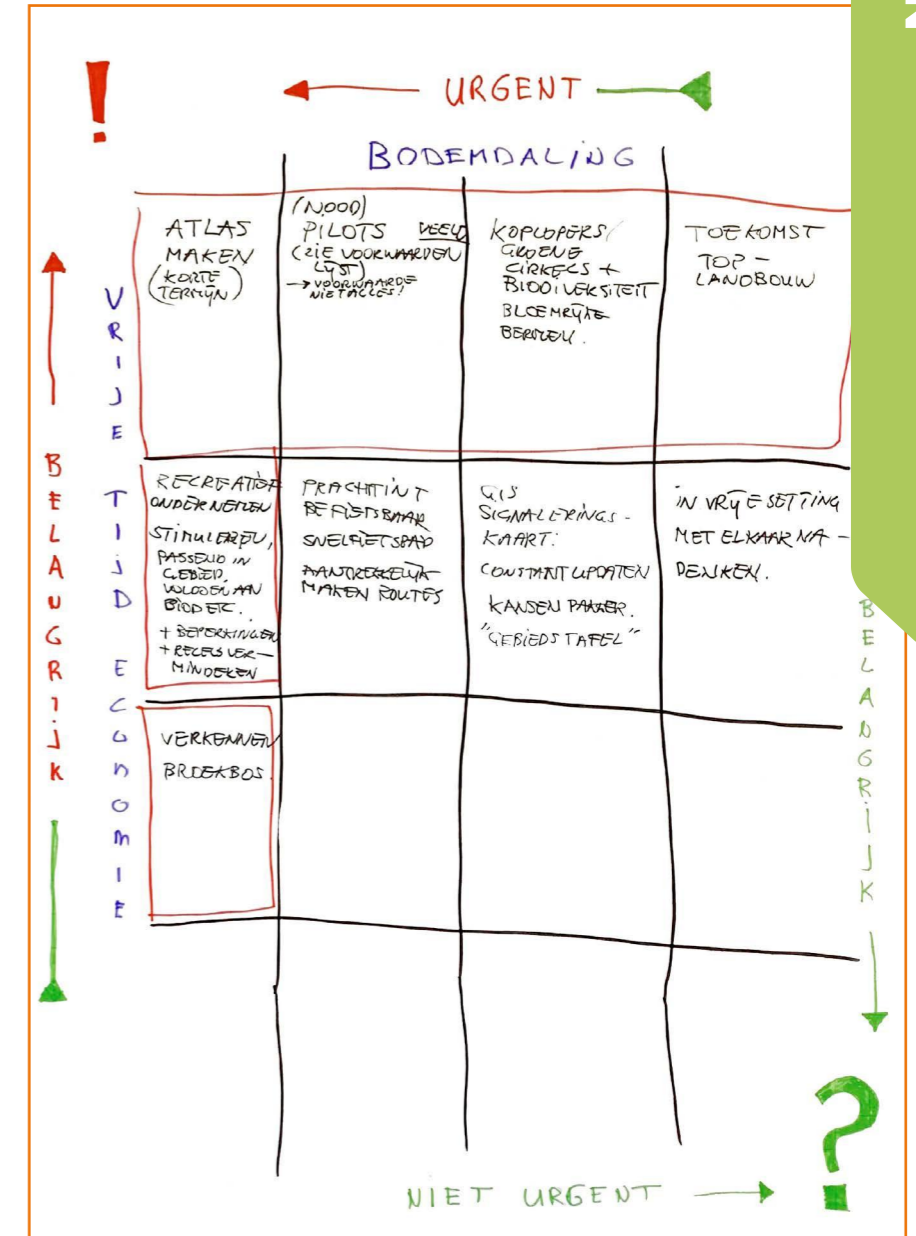
INDIVIDUELE KOSTEN VS COLLECTIEVE DATEN

→ BOSATLAS ALBLASSERWAARD ← TIJD (2)
PLEK (1)
KANS (3)
ALBLASSERWAARD ALS BESTEMMING

GROEP 3.

B.

- PROEFGEBIED BOENTRÏJK NENGSEL
- WATERBERGINGS- (BOEZEM)
- STERKER PAKEN WAT STERK IS.
- BELONNEN DE KOPLOPERS
- > GROENE CIRKEL KAAS/BOENTRÏJK GRASLAND
PROEF(TUIN) STARTEN
- > SYMBIOSE 'GROEP' NOORDELOOS
- > ONDERWATERDRAINAGE PROEF ICM.
NATIE TEELTEN
- > SCHOONENBURGH INNOVATIE/KUNST
CENTRUM
- > HENNETZELT TOV. FAAY UIANEN
- > OPEN LANDSCAP ICM. BOS IN DE RANDEN
BIV. GROT ANDERS E.O. NAT
BROEK BOS
- > Maak het Prachtlint
beprijkbare (bewaard)

BODEMDALING:

1. OASEN grondwater aantrekkings diep grondwater peil behoor weinig effect.
2. schade bebouwing mogelijk.
3. hoogte verschil zeeniveau + bodem diepe grondwater: mogelijk kwel
4. verbranding van veen: veen eeter dan klei effectiviteit.
5. "veen" ligt verspreid. binnen groot binnen-gebied.
 - eerst meten!
 - kansen voor pilot gebieden → werkt het? innovatieve houding pomp gestuurd!
 - we scoren op natuurwaarden incl. bodem effectiv. bodemdaling waterkwaliteit ~~stepe~~ effect op grondwater CO2 waterberging bij regen bouwen druk op bodem door mechan. bemesting. organische stof gehalte in water opname. economisch rendement nieuwe teelten en bouw materialen

KANSEN RECREATIE./ECONOMIE

- natte teelten
- KINDEREN VOEDSEL OORSPRONG LATEN ZIEN / PRODUCT VOOR WERELD VERKENNER
- REWONERS ZITTEN NIET TE WACHTEN OP "GROTE TREKKERS"
- WAT IS RECREATIE IN DE ALBASSERwaard: KLEIN: ERZIT EEN MAXIMUM BEEJTJE AAN. GROOT
- ZOEKEN NAAR EVENWICHT.
- EIGENPROFIEL: RUST RUIMTE + AANTAL TREKKERS
- KARAKTER: PLATTE LANDSCAPGEENTE VANEN (ELECTISCH) FIETSEN,
- VAB: RECREATIE OP KLEINSCHAALIG BRF B+B.
- KANSEN VOORZORG, KLEINSCHAALIG.
- VOOR WIE? → KANDEERDIAK + KANSEXP + RECA. BDERDEP
→ KLEINSCHAALIG, LOKALE ECONOMIE
- UITGANGS- LOKALE BEVOLKING PUNT: in de luwte ontwikkelen

WAARDEN

- WATER + BIODIVERSITEIT BASIS WAARDE, OOK VOOR LANDBOUW + BESCHOUWING NIU OUDERATW LYSTJE
 - TOPLANDBOUW: in oosten kan dat daar kan natuur bij zitten.
 - WAARDE VAN VERBINDING MENSEN IN VERBINDING MET BODEM/ GEBIED / LANDSCHAP / OMGEVING.
 - INHOUD GEVEN INTRINSIEKE WAARDEN INVULLING GEVEN AAN RENTMEESTERSCHAP.
 - WAARDE ALS PLATTE LANDSCAPGEENTE RUST + NATUUR + CULTUUR DORPS.
 - VOLHOUDBAARHEID: IS IETS VOLHOUDBAAR?? NETEELKAAR VOLTEHOUDEN!
- ↓
- Hoe komen wij tot een groen blauwe oase die recht doet aan de waarden in ons gebied.

PROGRAMMA 3 JULI

BLOK 1: KENNISUITWISSELING

09:00	Inloop met koffie en thee		
09:15	Welkomstwoord Maks van Middelkoop en Dick Verwoert		
09:25	Inleiding op de werkconferentie Serge Vonk		
09:45	Opgave bezien vanuit maatschappelijk middenveld Roeland Buijsse		
10:10	Toekomst van de agrarische sector Gerrit de Jong		
10:30	Koffiebreak		
10:45	Ontwerpend onderzoek Bodemdaling Groene Hart Paul Plambeck		
11:15	Opgave energietransitie Bart Bomas		
11:45	Break		
12:00	Kennislezingen (keuze uit 2 lezingen)		
	Zaal 1 Naar een weerbare Waard Peter de Ruyter	Zaal 2 Waterveiligheid en klimaatadaptatie Ellen Vonk	Zaal 3 Kansen voor water- recreatie in de polder Rob Vrolijks
13:00	Lunch		

BLOK 2: VERDIEPING

14:00	Excursies (keuze uit 1 excursie)		
	Sliedrecht Buiten Natuurproject o.l.v. Peter de Wit	Groene Cirkel Kaas Innovatieve landbouw o.l.v. Ad van Rees	
	Diefdijk Natuur, water en cultuurhistorie o.l.v. Tom Denayere	De Punt, Arkel Natuur en ecologie o.l.v. Wilma Abspoel	
16:00	Vervolg kennislezingen (keuze uit 2 lezingen)		
	Zaal 1 Waterveiligheid en klimaatadaptatie Anne Loes Nillesen	Zaal 2 Ontwikkeling van de vrijtijdeconomie Carolien Nederlof	Zaal 3 Biodiversiteit en ecologie Jeroen van Herk
18:00	Diner		

BLOK 3: VISIEVORMING

20:00	Inleiding op het avondprogramma Serge Vonk
20:30	Discussie in thema-groepen
21:30	Plenaire terugkoppeling en samenvatting
22:00	Afsluiting en vooruitblik op blok 4 en 5 Serge Vonk

Plenair (Grote zaal) Parallelsessies (Zaal 1, 2 en 3)

www.LA5HL.nl

PROGRAMMA 4 JULI

BLOK 4: SCHETSEN

09:00	Inloop met koffie en thee
09:15	Samenvatting van de eerste dag Serge Vonk
09:30	Start werksessies in thema-groepen De uitkomsten van de discussies in van blok 3 worden op kaart gezet en vertaald in concrete maatregelen. Met behulp van experts en landschapsontwerpers worden er overtuigende toekomstbeelden geschetst op basis van een integrale visie op het landschap.
11:00	Vorbereiden presentaties Er kunnen kaarten worden geprint en posters worden gemaakt. Digitale hulpmiddelen en hulpkrachten zijn aanwezig om de presentaties tot een succes te maken.
13:00	Lunch

BLOK 5: PRESENTATIE EN DISCUSSIE

14:30	Inloop met koffie en thee
15:00	Welkomstwoord Maks van Middelkoop
15:10	Presentaties thema-groepen
16:00	Reflectie op de voorstellen Harm Veenbos
16:15	Plenaire discussie met bestuurders en publiek onder leiding van dagvoorzitter Frank Vrolijks
16:45	Vooruitblik vervolgproces Serge Vonk
17:00	Afsluiting en borrel

Plenair (Grote zaal) Werksessies Openbaar (Grote zaal)

www.LA5HL.nl

BIJLAGE 4 DEELNEMENDE PARTIJEN WERKCONFERENTIE

ORGANISATIES

DB Holding	Gemeente Alblasserdam	Oak Consultants
Blauwzaam	Gemeente Gorinchem	Oasen
Bureau Peter de Ruyter	Gemeente Hardinxveld-Giessendam	Projectbureau Vrolijk
Buro Sant en Co	Gemeente Molenlanden	Provincie Utrecht
Buurtvereniging Zouweboezem	Gemeente Papendrecht	Provincie Zuid Holland
BVR	Gemeente Sliedrecht	Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden
Collectief Alblasserwaard/Vijfheerenlanden	Gemeente Vijfheerenlanden	RPS
De Aquanoom	Landschapstafel Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Staatsbosbeheer
De Punt Arkel	Leisure Link	Stichting het Zuid Hollands Landschap
Defacto	LTO Noord	Stichting Werelderfgoed Kinderdijk
Gebiedscoalitie Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Molen organisatie SIMAV	VNO-NCW AV
Gebiedscoöperatie Alblasserpoort	Natuur- en Vogelwacht "De Alblasserwaard"	Waterschap Rivierenland
Gebiedsplatform Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	NBTC	Wellant College